D. ANTONII MASSAE GALLESII, CIVIS ROMANI.

DE EXERCITATIONE IVRISPERITORVM.

LIBRI TRES.

VENETIIS,

Ex Officina Stellæ Iordani zileti.

M D L X V.

IVLIO III. PONT. MAX.

ANTONIVS MASSA S.

QVASI fato quodam factũ eſſe exiſtimo, beatiſsime pater Iuli tertie Pontifex maxime, quòd dum uobis in Conclaui, eligendi Pontificis gratia concluſis, facto per Vrbem de more iuſtitio, ab agendis negocijs uacaremus: uenit mihi in mentem aliquid ſcribendi de Iuriſperitorum exercitatione: quam partem à nemine antea tactam eſſe animaduerteram. atque id agens (ita me Deus amet, atque in tua gratia ſeruet) ea ipſa nocte in operis fine uerſabar, qua de tua electione uox publica increbuit. (uox qua nunquam alia lætior ad aures meas accidit, ob eam quam habui iamdudum ſub tuo ac præclaræ tuæ familiæ patrocinio clientelam: & ob communem omnium ſpem de Chriſtiana Rep. per te bene adminiſtranda) atque hoc audito, ne ad te ſalutandum uacuis omnino manibus accederem, cogitaui opuſculum hoc quaſi auſpicio tuo natum, tibi offerre: ac fauori nominis tui, qui per hu

ius in primis iuris ſcientiæ doctrinam ad ſummam iſtud humanarum rerum faſtigium perueniſti dedicare. ſimul ut quo patrocinio me ipſum tutari ſoleo, illo ipſo munitũ opuſculum in uulgarem: ſimul ut de tua electione, lętitiæ, gratulationiſque ſignum aliquod oſtenderem: itaque feci, impreſſo libro, quem tibi nunc primum offero; dicerem legendum; niſi nefas eſſe exiſtimarem, te magnarum publicarumque rerum curis adeo implicitum, priuatis huiuſcemodi lectionibus interpellare. ſed ſatis erit, ſi eum ſub tuo nomine inuulgatum eſſe patiaris, atque ex eo ueteris & deditiſsimi clientis animum in te ſemper colendo conſideres. Nam quid totum opus cõtineat, ſi uel hoc ſaltem ſcire libuerit, intelligere poteris ex uniuſcuiuſque libri epitome, quam quidem, ſimulque ea quæ appellant ſummaria ſeu notabilia, ſtudioſus quidam mei iuuenis excerpſit, & ſimul imprimenda curauit. Vale.

EPITOME LIBRORVM SINGVLORVM.

LIBRI PRIMI.

EXercitationis quanta uis ſit in omnibus artibus: & quæ neceſſaria ſint ad faciendum peritum artificem: & de duplici exercitationis officio, & uarijs modis exercendi. Omnium iuriſperitorum exercitationi accomodatum inſtrumentum eſſe rerum & cauſarum comparationem: materiam uero eſſe eiuſdem & diuerſi: ac ſimilis & diſſimilis cognitionem. Quot modis dicantur & ſint idem, & diuerſum: ſimile & diſſimile. Legis cauſa, mens ſiue ſententia, ratio, uis, & poteſtas, quid ſint, & quid inter ſe differant. Regulæ iuris qua ratione conſtituantur: & quod ſit regulæ iuris officium, finis, & utilitas: & an aliquo pacto regulæ exceptionem patiantur: & cuius modi cauſæ coniunctio per regulã fiat: quæque ſit cauſa propria & immediata, ex qua bene concludi poteſt argumentum: & quomodo regula uiciata perdat officiũ ſuum: & quid differat regula a generali et uniuerſali propoſitione.. Axiomata quoq; , nec non principia, dignitates, et maximæ propoſitiones, quid ſint, & quid differant a regulis.

Omne

Omne iudicium habere ſpeciem quæſtionis querentis de magnitudine rei:nihilque aliud in iudicijs diſputari,quàm, Sit ne rerum, & cauſarum,ſeu rationum identitas, uel ſimilitudo, an non.

ITERVM quanta ſit exercitationis efficacia, & quamobrem diuturniorem exigat operam exercitatio, quam ipſum ſtudium Iuriſcientiæ, Quarum rerum in hac exercitatione comparatio ſit cōſideranda, ipſiuſque comparationis faciendæ ratio, uis, & natura. Per ſingulos identitatis modos quo pacto ſit procedendum, & iudicandum, Quid interſit ut quis probet factum propoſitū eſſe idem numero, ſpecie, uel genere, cum facto in lege comprahenſo: an uero tantum ratione, & cauſa. Quæ ſint eadem ratione tantum: & quæ non eadem, ſed ſimilia ſint ratione. Extenſiuæ legum interpretationi an, & quando ſit locus: & quod ea quæ fit ab identitate rationis, non ſit extenſiua. An omnium legum ratio conſtituenda ſit, reddique poſſit, liceat ue illam inquirere: & per quem, & quomodo ſit legis ratio reddenda.

IVDICIS, Iureconſulti,& Cauſidici officiũ quale ſit,& finis, eorumque officia quomodo inter ſe in ſuſcipiendis, diſcendisque cauſis, ac illis agendis, iudicandisue diſferant: Quo pacto comparari poſſit ea facultas, ut intellecta cauſa, cõfeſtim præuideri poſsit litis euentus. Propoſitionum apparatus qua ratione congerendus; & quæ ſint uiæ, ac rationes componendi de iure quos appellant tractatus: & quam utilitatem ſumere ſtudioſi poſint ex Repertorijs Abecedarijs. Legis cuiuslibet unicam eſſe tantum rationem, quæ ſit illiusue forma. Proprius cuiusque cauſæ ſtatus quo pacto ſit inueſtigandus. Iudex quomodo informari de cauſæ circunſtantijs debeat. Omne ius, quod pro facienda comparatione proponitur, quotuplex ſit: & quot modis conſiderandum. & quæ ſit ratio faciendi legum ſummaria, & colligendi ex illis notabilia. Exempla iudiciorum ducta per ſingulos cauſarum ſtatus; & ſingula identitatis ac ſimilitudidinis genera. In facienda comparatione quatenus identitas, & ſimilitudo ſit adducenda. Iudex quo pacto ſit bene iudicaturus, & de ratione per iudices reddẽda & exprimenda: & de ijs quæ relicta ſunt arbitrio iudicis. Quid ſit Iuriſperito proprium, & exinde qui ſint uere Iuriſperiti, & quomodo cognoſci poſsit, an quiſpiam ſit ſufficienter exercitatus. Quæ ſtudioſis prouentura ſit ex hoc opere utilitas.

D. ANTONII MASSAE GALLESII, CIVIS ROMANI

De exercitatione Iuriſperitorum.

LIBRI TRES.

Summaria notabilium Libri primi.

1 EXERCITATIO, *& experientia, quanti ſint in omnibus artibus momenti.*

2 *Sapiens rerum humanarum qui eſſe cupit, in quibus uerſari, agere, & ſe exercere debeat.*

3 *Ad Artificem peritum, in unaquaque arte faciendum, tria eſſe neceſſaria.*

4 *Iuris ciuilis ea pars, quæ conſiſtit in conſideratione legum, inter artes præſtat, & quotuplex ſit.*

5 *De legum poſitione, quid authori uideatur, & unde petendum.*

6 *Iudicialis peritia, ex quibus comparetur.*

7 *Iuris ciuilis, et Pontificii doctrina an hucuſque bene tradita, & unde petenda.*

8 *Sine ratione, & arte, an poſſint quæ ad iuriſperitum pertinent, exerceri.*

9 *Ratio, & experientia, ad quid à Natura data ſint, & quomodo, ac quibus conferant, & an ſeparentur, ex Galeno, Fabio, & Cicerone.*

10 *Ad agendum illico a præceptore, quis ſe non debet conferre, & quæ in gymnaſiis diſcantur.*

11 *Actiones, circa quæ uerſentur.*

12 *Experientia, quantum præualeat doctrinæ. Ex Ariſto. Fabio, Theophraſto, & Galeno.*

13 *In ſcientiis ueris, uniuerſales rationes, ex quibus probentur.*
14 *In ſcientiis actiuis, & ſic in Ciuili facultate, uniuerſalium comprobatio, ex quibus ſumatur.*
15 *L. prime. ff. de reg. iur. pulchra declaratio.*
16 *Iuſta, & iniuſta, per accidens, & uere, quæ ſint, & an facile intelligantur.*
17 *Exercitatio cuiuslibet artis, & præcipue iuris ciuilis, quid ſit, & eius officium quotuplex ſit.*
18 *Sine uia præceptorum, non poteſt ad ullius artis peritiam perueniri.*
19 *A Iuriſperito, ad opus, quando accedendum ſit.*
20 *Exercitationis illa pars, quæ exemplis conſtat, quæ uia faciliori diſcatur.*
21 *Iuuenis inexercitatus, quomodo ab exercitato diſcere debeat.*
22 *Iuuenis inexercitatus, qui ab ore exercitati diſcere nequit, quomodo ſe exercere debeat.*
23 *Viam, qua ſingularia præcepta ſingulis particularibus cauſis applicantur, ex quo liceat diſcere, ubi laus Bartho. & Felyni.*
24 *Via, qua, ad unius certæ cauſæ definitionem, plura præcepta adducuntur, à quibus monſtretur.*
25 *Conſilia doctorum, ipſis lecturis, ad praxim utiliora ſunt.*
26 *Finis optatus peritiæ iuris quis ſit.*
27 *Iurisperitorum exercitatio, in quibus ut plurimum uerſetur.*
28 *Iudicum, Cauſidicorumque actiones, fines, & inſtrumenta, an ſint eadem, uel diuerſa.*
29 *Iurisperitorum exercitationi, quòd ſit aptum inſtrumentum.*
30 *Ex comparatione rerum, & cauſarum, quid aſſequatur.*
31 *Aliquid, idem eſſe, quot modis dicatur, ex Ariſt.*
32 *Identitatis modi ſex.*
33 *Diuerſum, & differens quæ, & quot modis dicantur.*

34 *Simile,& diſſimile quæ, et quot modis dicantur.*
35 *Similia,et diſſimilia,cui prædicamento conueniant.*
36 *Simile,quid ſit ſecundum Platonem.*
37 *Similitudo laxius accepta, pro qua re ſumatur.*
38 *Sub ſimili,maius,et minus, ac proportio cadunt,et eorum poteſtas.*
39 *Similia,& eadem,quæ magis, & minus ſint.ex Ariſtotele.*
40 *Legis cauſa finalis,Ratio, et Mens, an ſint idem, uel differant ex Alciato, Tiraquello, et Zaſio, ac eorum laudes, Item ex Bart. et Dyno.*
41 *Legis rationem cognoſcendi,diuerſi modi remiſſiue.*
42 *Legis finis,lex ipſa,legis ratio, Item Mens,ſententiaq; legis,ſecundum authorem diuerſa ſunt.*
43 *Edicti de poſtulando, Cauſa impulſiua,finalis, et ratio, ubi probentur.*
44 *Legem non eſſe,ſine cauſa finali, et ſine ratione.*
45 *In lege eſſe non poſſe,quin ratio inueniatur,Contra Alciatum, et Zaſium.*
46 *Ortum qualecunque, cauſam à Natura habere,neceſſe eſt,ex Cicerone.*
47 *Legis unius unica eſt ratio.*
48 *Cauſas duas, unius, et eiuſdem rei non dari, aſſerens Diuus Thomas,quomodo ſit intelligendus,et an diuerſorum generum poſſint eſſe plures cauſæ.*
49 *Legis cauſa, et ratio quæ ſint.*
50 *Cauſa præſertim expreſſa in lege, præſumi debet finalis ſecundum communem opinionem.*
51 *Quod ratio eſt alterius, ſe habet ad illud,ut formale ad Materiale,ex Diuo Thoma.*
52 *Legis materia, ex quibus conſtet.*
53 *Forma dat eſſe rei, et habet connexitatem inſeparabilem cum fine.*
54 *Problemata in lege, unde facta ſint.*
55 *Regulæ iuris deſcriptio, ſecundum Paulum iureconſultum,Accurſium,Grammaticos, Archid. & Fabiũ.*
56 *Regulæ iuris, quo pacto ſint conſtituendæ.*

57 Regulæ, & legis differentia.

58 Artis principium, & perfectio unde proueniant, ſecundum Ariſto.

59 Regula, & generalis; ſiue uniuerſalis loquutio differunt, & quomodo, contra Abba. & Car. alex. & quibus uerbis regula concipiatur.

60 Pro regulis, multa ſunt poſita in tit. de reg. iur. ff. quæ non ſunt, contra Compilatores, & quæ illa ſint.

61 Axiomata quæ ſint ex Gellio.

62 Regulas, Maximas, & Principia idem ſignificare, aſſerens Accurſius aberrauit, ut ex Ariſtote. & Seneca oſtenditur.

63 Principia cuiuſque ſcientiæ, cuiuſmodi ſint ſecundum Ariſto.

64 Regulæ officium, quod ſit.

65 Regulæ finis ultimus quis ſit.

66 Artem qui tenent, eis, qui ſolam habent experientiam, ſapientiores putantur, et quare ex Ariſto.

67 Regulæ propinquior finis, et utilitas.

68 Cauſæ quot ſint.

69 Interrogationi factæ, propter quid ſit aliquid? quomodo reſpondendum.

70 Regula, et generalis, ſeu uniuerſalis loquutio, Natura ipſa nullam, ſed ab hominis diſpoſitione, aliquam patiuntur exceptionem.

71 Regulam, per exceptionem non uitiari, nec confirmari, neque contingere, exceptionem eſſe de regula, ab authore nouiter aſſeritur, contra ſecus tenentes, et legum, quæ in contrarium adducuntur, declaratio.

72 In regulæ conſtitutione, cuiuſmodi cauſæ communitas, et coniunctio requiratur, etiam Ariſt. exemplo, et quod ea debet eſſe proxima, et immediata.

73 Interrogati, an uſus, effectuſque priuilegii, petendæ reſtitutionis in integrum, tranſeat ad heredem minoris, et quæ ſit cauſa, quomodo reſpondendum.

74 Interroganti, an rei ſacræ, uel liberi hominis facta promiſſio, mereatur exequutionem, ſi contingat rem ſacram

etiam profanari, et liberum ſeruum fieri, et quæ ſit cauſa, quomodo reſpondendum.

75 Exceptiones, quæ à pleriſque fallantiæ, et limitationes appellantur, quid circa regulas, ſecundum nouam authoris declarationem, operentur.

76 L. primæ ibi, ſimul cum in aliquo uitiata eſt, perdit officium ſuum ff. de reg. iur. Exemplo. ex Dino Thoma ſumpto, not. declaratio.

77 Regulæ uitium, interdum apparenter, interdum uere contingere poteſt, et iſtorum exempla.

78 Caſu, et fortuito, quæ dicantur, ſecundum communem omnium opinionem eueniſſe.

79 Ratio rerum, quæ licet contra iuris regulas, iuſte tamen recipiuntur, quæ ſit, et unde petenda.

80 L. natura. ff. de uerbo. ſigni. exempla, et declarationes.

81 Cauillationis, et deceptionis uitandæ modus optimus, ex Platone.

82 Exceptiones regularum iuris, à quibus capitibus deſcendant.

83 Iuriſperitis omnibus, et qui iudicāt, et qui cās agunt, unum eſt inſtrumentū, et com nune, ac quod ſit illud.

84 Status omnis, et conſtitutio cauſarum, prædicati loco expreſſe uel tacite, habet iuſtum et iniuſtum, iſtorum exempla, et quomodo iuſtum et iniuſtum cognoſcatur.

85 Iudicialis diſceptatio omnis, circa quæ uerſetur etiam authoritate Ariſto.

1 QVANTI momenti exercitatio ſit, atque experientia † in omnibus artibus, cum luculētiſſime expreſſerit Aulus Gellius: eius uerba tanquam pro foribus in initio Libri huius, quem de exercitatione Iuriſperitorū ſcribere aggredior, collocanda eſſe duxi. Is enim

Acticarum noctium lib.xiiij.cap.viij.inquit. Maxime hoc atq; uerißime Afranius Poeta de gignenda, comparandaque ſapientia opinatus eſt; quòd eam filiam eſſe uſus & memoriæ dixit, eo

Sapientia uſus & memoriæ filia.

2 nanq; argumento demonſtrat, qui ſapiens † eſſe rerum humanarum uelit, non libris ſolis, neque diſciplinis, ſed oportere eum uerſari quoque, exercerique in rebus comminus noſcendis periclitandisque. eaque omnia acta & euenta firmiter meminiſſe, et proinde ſapere ex his quæ pericula ipſa rerum docuerunt, non quæ libri tantum, aut magiſtri per quaſdã inanitates uerborum, et imaginum tanquam in mimo, aut inſomnio delectauerint. hactenus Gellius.

Peritũ artificem faciunt Ingenium, Ratio Artis, & Exercitatio.

3 Et cum tria neceſſaria † ſint ad faciendum uniuſcuiusque artis peritum artificem. Ingenium, Ratio artis, & exercitatio. Ciuiliſque † facultatis ea

4 pars quæ conſiſtit in conſideratione legum, & eſt partim ipſarum legum poſitiua, partim iudicialis non infimum inter alias artes obtineat locum,

Lib. de principijs legũ.

5 ſed in primis exiſtat. De legum† poſitione quid mihi dicẽdum occurrerit apparebit ex ijs libris, qui ſcripti ſunt de principijs legum, cuius etiam argumenti ſpecimen quoddam apparet in libel-

Libel. de Indi. bo. fidei.

6 lo de Iudicijs bonæ fidei. Iudicialis autem † cum (ſicuti aliarum artium peritia) comparetur natura, doctrina, & uſu. Quantum attinet ad doctrinam, rationemque artis noſtri (Romani inquam) iuris ſiue ciuilis, ſiue pontificij, quod canonicum

7 appellatur, in uniuerſum quidẽ † non puto, quicquam amplius, aut melius dici poſſe, quàm ſit ex Iuſtiniani Imperatoris inſtitutionibus pandectis & codice, ipſiſque pontificiis decretalibus, colligere: additis præſertim Azonis, Oſtienſis, & aliorum prudentium, quas uocant ſummas. Quibus exiſtentibus (niſi ego quid ſit ars ignoro) falſo conqueruntur nonnulli, qui quaſi peritia hæc

non

non ſit adhuc artis præceptis illuſtrata diuinum aliquem uirum,qui iuris ſcientiam ad artis præcepta redigat ad nos de cœlo mitti deſiderare uidentur. Eius igitur rei ſecuro, cum de exercitatione iuris peritorum uideretur mihi ab his, quorũ ſcripta in publicum hactenus prodierunt aliquid poſſe deſiderari, quid ea de re mihi uenerit in mentem,ac quo pacto me ipſum exercere conſueuerim propalare decreui. Sed quoniam non dubito fore quibus,ſeu quod ipſi meliora nouerint, ſeu aliam ob cauſam, noſtra hæc non placebunt. Illud mihi præfandum eſt, me non quid ab omnibus, tanquam factu optimum ſit faciendum: ſed quod ipſe fecerim proponere: & dum hæc in medium confero,nec optimam nec omnibus placituram uiam inueniſſe opinari, nec aliud omnino conari,quàm ut pro uirili mea in commune bonum aliquid conferam, & eos quibus hæc non placebunt excitem, ſaltem ut ipſi meliora promant. Proinde quicquid hic dicturus ſum non aliter accipi uelim, quàm unius cuiuslibet in commune conſilium ſuam afferentis ſententiam, meliori æquo animo ceſſuram tam & ſi non adeo uenerim ad ſententiam ipſam dicendum exercitationis expers. quippe qui poſt ſcholaſtica illa ſtudia,multis iam annis in Romanæ Curiæ tribunalibus,qua induſtria,quo ue fructu, aliorum ſit iudicium,ſummo certe aſsiduoque ſim cum labore uerſatus.

Docere intendit modum, quo ipſe exercuerit.

¶ Sumam autem initium ab ea parte exercitationis, quam unuſquiſque per ſe ipſum priuſquàm ad publicam actionem ſe ingerat, antecapere debet, accepta uidelicet à Præceptore artis methodo,& ratione.

8 ¶ Nam ſi qui ſola experientia ſine ratione †,& ſine arte putent ſe, quæ attinent ad iuris peritum exercere poſſe,non ſolum ipſi falſi ſunt, ſed ma-

nis detrimentum, quàm emolumētū plerumque afferunt, iis qui eis fidem habent. Verum namque eſt, & ab omnibus ſapientibus acceptatum, Galeno etiam de comp. medicam. per loca lib. 2. cap. 8. atteſtante. Veluti iudicandi inſtrumenta nobis, à natura data eſſe ad cognitionem actionum uitæ, † experientiam, & rationem: quæ qui dem utraque ex æquo quibuſdam conferunt ad artē, quibuſdam uero alterum altero amplius. & tamen ſemper ad perfectionem alterum altero opus habet. & quemadmodum idem eo. lib. cap. de epate. dixit. qualem facultatem ad ambulandum utrumque crus exhibet, talem in artibus habent ratio, & experientia. Quod aptiſsime paucis uerbis Quintilianus lib. xij. cap. vj. concluſit dicens. Tum dignum operæprecium uenit, cum inter ſe congruunt præcepta, & experimenta. Quæ omnia doctiſsime, ut ſemper, Cicero pro Archia poeta complexus dixit. Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quàm ſit exiguū, aut ſiqua exercitatio, in qua me non inficior mediocriter eſſe uerſatū, aut ſi huiuſce rei ratio ali qua ab optimarum artium ſtudijs, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum rerum omniū, & quæ ſequuntur.

Inſtrumenta actionū uitæ experientia, & Ratio. 9

Pulchra comparatio.

10 ¶ Ne igitur exiſtimet quis illico ad actionē † ſe poſſe conferre à præceptore atque à ſcholis, unde præterquàm uniuerſalis quædam doctrina, uniuerſaliaque præcepta, & (ut noſtri loquuntur) generales regulæ, raro aliud afferri conſueuit. audiat Ariſtotilem, qui Ethi. lib. 2. cap. 7. poſtquàm uniuerſaliter de uirtute loquutus dixerat. eam eſſe mediocritatem, ſubiungit. At uero non oportet ſolum uniuerſaliter hæc dicere, ſed particularibus etiam accōmodare, quæ enim de actionibus fiunt diſputationes, ſi uniuerſaliter tractantur

Vniuerſalia particularibus accommodanda.

tur cōmuniores, ſi particulariter ueriores ſunt: *Actiones circa particularia uerſari.*
11 circa particularia † enim actiones uerſantur, qui bus conſentanea eſſe debent, quæ dicuntur. Et lib. metaph. primo, ubi ait, expertos rem magis attingere, efficacioresque eſſe, quàm eos qui rationem artis, ſine experientia habent. quem imitatus loco ſuperius citato, Quintilianus ait. Plus
12 (ſi ſepares) uſus † ſine doctrina, quàm citra uſum doctrina ualet. audiat & Theophraſtum, qui in ſecundo. de cauſis eorum omnium quæ terra ſundit, libro, hæc ſcribit. Ac ea quidem quæ de toto genere habetur oratio in omnibus arboribus fortaſſe uere dicitur, utriſque locis, utrumque genus arborum oportere conſeri, de rebus autem ſingulis accurata, certaque diſputatio ſenſus magis munus, ac iudicium deſiderat, nec oratione id explicari, & conſtitui facile poteſt. & Galenum qui in libro ſuperius citato. de compoſitione medicamentorum per genera, ita ſcriptum reliquit. Cum liber hic hunc quoque cum alijs ſcopum teneat, ut ſi quando librum quo medicaminum conſuetorum compoſitiones ſcriptas habemus perdiderimus, ipſi nos perditis ſimilia poſsimus reficere, neceſſarium eſt primum nos in uniuerſum uiæ formulam quandam didiciſſe, qua propoſitum inueniamus, deinde per hanc uiam in multis particularibus exerceamur oportet, ſcientes citra talis ſtudij exercitationem nullum recte opus perfici. Ea uero eſt inter diuerſas ſcientias notiſsima *Sine exercitatione nullum opus recte perfici.*
13 differentia, quòd in illis quæ ueræ ſcientiæ † ſunt uniuerſales rationes non ex particularibus, ſed ex ipſis uniuerſalibus fidem ſibi faciunt, ac confirmant. Geometra enim triangulum tres angulos habere æquales duobus rectis, non ex particularibus triangulis probat inductione hoc modo utens. hæc triangula figura tres angulos æquales duobus rectis habet, & hæc item nihilominus, &

ſingulæ

ſingulæ aliæ particulares:idcirco uniuerſale quo
que illud enunciatū uerum erit,quod omne triā-
gulum idem habere inquit.ſed è contrario,demō
ſtratione uniuerſali hoc ita eſſe cōfirmat. In acti
14 uis † uero (qualis eſt iuris ciuilis ſcientia) uni-
uerſaliū cōprobatio ex particularibus ſumi con
ſueuit. ut in medicina quoque fit, in aqua cali-
dum remittere ac relaxare, frigidum contrahere
& condenſare,ex particularibus confirmatur. Itē
ueratrum bilem purgare ex eo cognoſcit quòd
ex particularibus aliquis eius ſumptione fuerit
purgatus. Quod ſignificauit Iulius Paulus Iu-
15 riſconſ.ubi dixit. non ex regula † ius ſumi, ſed
ex iure quod eſt regulam fieri. Non enim ſuf-
ficit ſi regulam enunciatum ue aliquod uni-
uerſaliter dixerimus, ſed oportet ut unam-
quamque ſpeciem ſub rationem regulæ eiuſdem
cadentem perſequamur, eamque eſſe ſub ta-
li ratione comprehenſam oſtendamus,alioqui ua
na erit omnis uniuerſalis tractatio, niſi ſingulis
ac particularibus fuerit accommodata,atque huc
apprime confert eiuſdem Ariſtotelis ſententia
16 lib.Ethic. V. dicentis. cognoſcere iuſta † atque
iniuſta nullam ſapientiam eſſe putant, propterea
quod nō eſt difficile ea de quibus leges dictitant
intelligere,at non hęc ſunt ipſa iuſta,niſi per ac-
cidens. ſed tunc ſunt iuſta, cum quodam aguntur
modo,& quodam diſtribuuntur modo. Id autem
difficilius eſt, quàm quæ ſanitatem efficiunt ſci-
re.& ibi namque mel uinum ueratrum, aduſtio-
nem inciſionē ue ſcire perfacile ſane eſt. ſed quo-
nam modo ad ſanitatem efficiendam, & cui, &
quando ſint tribuenda, tanta eſt difficultas ſcire,
quanta eſt medicum eſſe. Quem locum imitatus
Ouid.lib.de Ponto.3.dixit. Non eadem ratio eſt
ſentire & demere morbos:Senſus ineſt cūctis, tol
litur arte malum.

Vniuerſalia ex particularibus naſcuntur.

Ex iure fit Regula.

17 ¶ Ergo cum exercitatio† cuiuslibet artis,ac potiſsimum iuris ciuilis ſcientiæ,nihil aliud ſit quã uſus Præceptorum,eius officium duplex eſſe ſtatuo. Vnum quo uim præceptis incluſam exemplis & fingat, & exprimat. Alterum quo ipſa præcepta in opus ducat.Illud autem nemini dubium
18 fore exiſtimo,niſi uia † præceptorum non poſſe ad ullius artis plenam notitiam perueniri. Perceptis igitur artis præceptis,aggrediendam duco eſſe primam exercitationis partem,quam exemplorum eſſe dixi,quæ generalem doctrinam ſingulari quadam ratione explicant. Vniuerſales nanq; illas propoſitiones moderantur & regunt, ac quaſi gubernant,& nunc ratas efficiunt,nunc irritas, perſonarum,cauſarum,temporum, & ipſius circũſtãtiæ neceſsitates, quas includere in pręcepta difficile eſt. Quamobrem quicunque harum differẽtiarum ignorãtes fuerint,diſtinctum in rebus ſingulis præceptum capere,ad datæ cauſæ accomodare nequeunt,quos ideo Felinus in.c. primo de Præſcrip.& in.c.cum ordinem de reſcript.appellat homines poſitiuos,& pauperes Doctores,cum neſciant ex particularibus deciſionibus reſpondere,ſed conſultores expediunt per regulas generales.quod elegantius expreſsit Ariſt. Reth. lib.2. ubi inquit.Hinc plerunq; illa opinio ſequitur ut in turba probabilius dicere uideãtur indocti, quã docti, quod quidem & poetæ intellexerunt: dum affirmant.uideri uulgo imperitos fortius, & concinnius dicere:illi enim communia & uniuerſalia dumtaxat ſectantur.periti uero ex iis quæ ſciunt
19 etiam proxima eliciunt.Deinde hoc† peracto ad opus accedatur quod ita ab antiquis factitatũ eſſe colligi poteſt ex Cice.qui de oratore Libro primo, dicit.Excitabat eos magnitudo & uarietas, multitudoq; in omni genere cauſarũ, ut ad eam doctrinam,quam ſuo quiſque ſtudio aſſequutus

Exercitatio eſt uſus præceptoris.

Exercitationis officiũ duplex.

Ex particularibus,reſpõdẽdũ,nõ ex generalibus.

eſſet, adiungeretur uſus frequens, qui omniũ magiſtrorum pręcepta ſuperaret. & alio loco inquit. Non ut in foro diſceremus, quod plerique fecerunt, ſed ut, quantum nos efficere potuiſſemus, docti in forum ueuiremus.

20 ¶ Atque primam illam exercitationis † partem, quę exemplis conſtat, dum diſcitur quo pacto uniuerſalia præcepta ſint ad particulares negotiorũ ſpecies deducendæ, iudicio meo breuior eſt & fœlicior uia ſi cui contigerit, ut ex clari alicuius uiri conſuetudine aſſequi illam ualeat. Veruntamẽ

Conſuetudinem clarorum uirorum perutilem eſſe.

21 quia ſiue quòd iuuenes † plerique uideri uolunt ſcire prius quàm diſcant, ſiue quod doctorum moroſitatem ferre nolint, aut neāquet. quandoquidẽ (ut Ciceronis uerbis utar) quò quiſque eſt ſolertior, & ingenioſior, hoc docet iracundius & laborioſius. quod enim ipſe celerius arripuit, id cum tarde percipi uidet, diſcruciatur, ſiue alia quacunque cauſa eueniat, ea fœlicitas cõtingere omnibus non ſolet, ſupereſt ut ſaltem ex libris genus hoc exercitationis ſibi præparent. quamquàm ſi res ipſa quo fieri debet modo expendatur, omnibus ea dabitur conſuetudinis occaſio. cogitare enim debent iuuenes, adire ſe non ludi magiſtrum, aut ex profeſſo doctorem, quem ſint quaſi in ſcolis docentem audituri, & pro libito ſuo de re qualibet interpellaturi: ſed eum uirum, cui cum domeſticum tempus cognoſcendis, inſtruendiſque, ac cõponendis cauſis, forenſe in agendis, reliquum in ſe ipſo reficiẽdo omne ſit conſumendum, non habet inſtituendi aut docendi locum, atque propterea decet ſe operam dare, ut quaſi ſpectator accedens, dum clarus ille uir conſulentibus reſpondet, dũ cauſas inſtruit, componit, agit, ipſe diſcat. Itaque fiet ut ſine ulla temporis iactura doctus ille ſimul ſibi ipſi, & amicorum quas aget cauſis, ſimul & diſcere uolenti ſatisfaciat. neque ut puto

In cõſuetudine alicuius clari uiri ex quibus rebus diſcatur.

reperietur

reperietur aliquis adeo moroſus & ruſticus, qui diſcedi ſtudioſo iuueni opportune interroganti, & percũctãti, interdũ et reſpõdere, & eũ docere nolit.

22 ¶ Veruntamen cui talis cõmoditas ex ore † uiri non datur, capienda eſt ex libris, & priuato labore. ne alioqui omnino rudes (ſicut plerique illi quos reprehendit Cicero) ueniamus in forum, ut ibi alieno periculo diſcamus. id autẽ duplici uia fuit à me tentatum: una qua cõſiderabam, quemadmodum unumquodque præceptum uniuerſale particulari cauſarum plurium deciſioni à iuris cõmentationibus eſſet adaptatum: altera qua conuerſo modo ad unius certæ cauſæ diffinitionem plura eſſent adducta præcepta. Intelligo autem hic iuris generalia præcepta eſſe, tum problemata & propoſitiones quaſdam abſolute dictas, cum eas quas regulas iuris appellamus.

23 ¶ Viam illam qua ſingularia † præcepta ſingulis particularibus cauſis applicãtur, diſcere licet, ex omnibus fere commentatoribus, ſed ex Bartholo præcipue, qui ut in cæteris nulli eſt ſecundus, in hac certe parte omnes longo poſt ſe relinquit interuallo. ex profeſſo autem obſeruatis omnibus, qui ante ſe ſcripſerãt, unum in locum omnes eiuſmodi factas deciſiones cogere multi tentauerunt. ſed (meo quidem iudicio) nemo elegãtius nemo breuius id fecit. nemini ſucceſsit fœlicius, quàm Felino Sandæo, qui ſingulas (ut ita dicam) exemplificatas multis modis regulas poſtea declarat, diſtinguit, & limitat, ita ut generalis illarũ prolatio ſtudioſum fallere non poſsit, ut facit (exempli gratia, quia nunc aperienti mihi librum is locus primum occurrit) in. c. ex tenore de reſcriptis ubi ex generali illo præcepto, quod habetur de reg. iur. Lib. VI. non præſtat impedimentum, qđ de iure non ſortitur effectum. recitat circiter ſexaginta particulares difficultates à diuerſis iuris

Felinũ ante omnes doctores commendat.

conſultis

conſultis deciſas, præter eas quæ à gl. Dyno, Io. And. & aliis in illo.c.deciſæ apparent, & quas per ſe ipſum & alios doctores in aliis locis refert eſſe determinatas. deinde ſic exemplificatam regulã, ne quis eam abſolute ac ſimpliciter intelligendo deciperetur, diſtinguit & limitat multis modis, atque itidẽ facit ubique locorum, ita ut eius doctrina bene perpenſa, de ſingulis quæ pertractat adeo plene ſatisfaciat, quòd acquieſcens ſtudioſi animus nihil amplius ea in re deſiderare uideatur

Regulas multipliciter exemplificãdas, & dimittendas eẽ.

24 Alteram quoque oppoſitam uiam † indicant equidem commentatores in locis ubi diſputãdas in utramque partem proponũt quęſtiones, & qui etiam ſeparatim, ac latiſsime diſputatas quæſtiones ediderunt. Veruntamen quia Scolaſticæ illæ diſputationes plerumque ſunt ſubtiliores, magis quam eſſe poſsint in iudicijs utiles: & ferè ſunt minus conſideratæ, minuſque diſtinctæ: atque ad libitum confictæ, non autem ex facto natæ, cum ingenium magis ex facti periculo excitetur, iudicaui ſemper hac in re maiorem fructum percipi ex

Ex lectione conſiliorũ maxime profici.

25 Iureconſultorum †. conſilijs, quæ conſultoribus pro certis ex facto deſignatis cauſis reddita fuerint: qualium circumferuntur multa, atque immẽſa multorum Doctorum uolumina: & in ſingulis ferè pro more ad propoſiti articuli deciſionẽ multa citantur in utramque partem generalium præceptorum argumenta, illiſque ex una parte improbatis, ex altera cõfirmatis retinent quam probare uolunt concluſionem. & ſi quem pigeat omnia quę impreſſa ſunt eiuſmodi uolumina percurrere: uelitque aliquos præcipuos eligere: mea quidem ſententia, ſunt ad hoc (de quo agimus) propoſitum omnibus alijs anteferendi: Ludouicus Romanus, Alexander Imolenſis, Philippus Decius, & Carolus Ruinus. Sed qui uerſantur in Romana curia meliorem adhuc habent huius experientiæ

Doctores in conſiliis excellentiores.

ſcientiæ modum. Nam cum in Auditorio Rotę, ut ſunt ibi cauſę plerumque arduæ, interque uiros potentes, diligentius (quod eſt omnibus notiſsimum) quam alibi diſcutiantur, datis ex utraque parte, ſuper unoquoque puncto, multiplicatis, etiam informationibus peritiſsimorum uirorum, atque illis per tot egregios Auditores examinatis: dubitari non poteſt quin poſt tantam exagitationem ueritas inuenta ſecernatur. Quiſquis ergo (quod unicuique facile eſt) curauerit eiuſmodi informationes colligere, & eas collectas, ac ſuper illis factas reſolutiones conſiderare: magnum proculdubio fructum, ad exercitationē iuris peritiæ ſentiet ſe cœpiſſe. atque hæc dicta ſint haſtenus de præparatione præambula: quæ ad quem finem dirigi debeat inferius apparebit. *Modus proficiendi.*

Supereſt potiſsima illa exercitationis pars, quæ (de quibus loquuti ſumus) præcepta & ap-
26 parata, in opus deducat: qui eſt optatus † iuris peritiæ finis. Cumque omnis iuriſperitorum exer-
27 citatio † uerſetur ut plurimum in iudicijs: in eiſque quidam iudicent, quidam litigatoribus dent operam, quos hic cauſidicos appellare libet, ſiue illi uoce, ſiue ex ſcripto agant. Ideo neceſſarium uidetur eſſe ut de uniuſcuiuſque generis hominū exercitatione ſeparatim dicatur. ſi prius de eo diximus, quod omnibus eſt commune.

Diuerſę ſunt Iudicum Cauſidicorumque actio-
28 nes † diuerſi actionum fines: inſtrumentum uero cum quo agunt omnes (niſi ego fallor) eſt unum & idem. atque hoc primum ſum declaraturus. Oro tamen Lectorem ut dicenda perlegat antequam iudicet, & ne ſtatim audito quod proponā, quaſi incredibile aliquod aſpernetur, & intellecta priuſquam ſint, contempta relinquat cætera. *iuxta text. in l. inciuile. ff. de legib.* Omnium ergo (ut opinor) Iuriſperitorum exer-
29 citationi aptum † inſtrumentum eſt. Rerum, cauſarumque

ſarumque comparatio. quam qui bene facere didicerit, is perfecto Iuriſperito conueniens inſtrumentum habebit. Quoniam uero per compa-
30 rationem rerum,† cauſarumque quarum fit comparatio, identitatem aut diuerſitatem ſimilitudinemque aut diſsimilitudinem uenamur: ſuntque faciendæ comparationis materia, & ceu argumentorum loci. idem & diuerſum, ſimile & diſſimile. ante omnia uidetur eſſe declarandum, quot modis aliquid idem & diuerſum, ac ſimile, uel diſsimile alteri eſſe dicatur. de quibus & ſi nihil noui dicturi ſumus: ideoque conueniẽs eſſet præſupponere Lectoris præcognitionem, aut remittere eum ad libros Ariſtotelis Mataphiſ. quintum, Topicorum quintum & ſeptimum, in quibus ea tractãtur, & per expoſitores ampliſsime declarantur. tamen pro faciliori dicendorum intelligentia, non ab re futurum eſſe exiſtimaui, ſi breuiter ex dictis Ariſtotelis ea quæ nobis hoc loco inſeruiunt, ad memoriam reducamus.

Quot modis dicatur idem.

31 Eadem igitur tot ferè modis aliqua † eſſe dicuntur, quot modis dicitur eſſe unum. Vnum ergo & idem quadripartito diſtributum eſt. aut enim numero, aut ſpecie, aut genere, aut analogia, ſeu ſimilitudine cauſæ & rationis, idem dicere ſoliti ſumus.

Numero. Ac numero quidem eadem ſunt, quorum & nomina plura & res una eſt, ut ueſtimentum & ueſtis, Dominium & proprietas.

Specie. Speciei autẽ eiuſdem ſunt ea quæ plura ſunt, neque ſpecie differunt, ut duo ſerui, duo teſtamenta. ea enim eiuſdẽ ſpeciei dicuntur, quę eidem ſpeciei ſubiecta ſunt.

Genere. Itemque eiuſdem generis ſunt ea, quę eidem generi ſubiiciuntur, ut homo & equus, mutuum &

Analogia. & commmodatum. Analogia & ſimilitudine rationis eadem eſſe dicuntur, quæ ſic habent, ut ad aliud. Conſtat autẽ inter omnes, id quod eſt unũ numero, uerißime ac magis proprie, idem appellari

lari.ſed hoc quóq; in plures tribuitur partes.quarum prima eſt & maxime propria,qua aliqua eadẽ diuerſo nomine uel definitione explicantur. ut ueſtimentum, & tunica.dominium & proprietas. animal grandiens bipes, & homo. hæc ſolis uocabulis differunt, re autem ſunt unum. Secundo loco ea quæ eiuſdem ſunt proprietatis, cuius generis eſt hoc totum. quod uim habet ad cognitionem percipiendam, & homo. & quod ſublimè natura fertur,& ignis. ſuum cuique tribuere,& iuſtitia. & in ſumma quoties unum nomen ſignificat ſubiectum, alterum illius ſubiecti proprium. Tertio loco cum id ab accidentibus naſcitur. ut quod ſedet, quodque muſica præditum eſt, idem eſt quod Socrates: quoniam accidens quod eſt ſedere,unitur ſubiecto: & ratione unionis ſunt idẽ numero ſecundum illud accidens. quale eſſet ſi diceretur. Seius hæres. Titius legatarius. & his ſimilia.Idem igitur quatuor dictis modis, atque idem numero tribus alijs proxime explicatis di-
32 citur,ut ſic in ſumma ſex ſint † modi identitatis. nomine.proprio.accidente.ſpecie. genere. ratione. Semper autem (inquit Ariſt.) poſteriora ſequuntur præcedentia.quæ enim numero ſecundũ nomen,ſeu definitionem & proprietatẽ ſunt unũ ea ſunt & ſpecie unum;& quæ ſpecie ſunt unum, ea non omnia numero ſunt unum. ſed omnia genere ſunt unum,quæ ſunt ſpecie unum. quæ uero genere ſunt unum, ea nõ omnia ſunt ſpecie unũ. cuncta tamen ſunt unum ſimilitudine rationis.at quæ ſimilitudine rationis ſunt unum, ea non omnia ſunt genere unum.Sunt autem talia quæcunque genere inter ſe differentia, habent quandam rationis & comparationis ſimilitudinem, ut cor, fons,& unitas: quæ genere differunt, ſed ſimilitudine rationis eadem ſunt. quoniam ſicut ſe habet fons ad fluuium, ita ſe habet cor ad animam, &

unitas ad numerum: fons enim fluuij, cor animalis, unitas numeri principium eſt, Diuerſum uero
33 † totidem oppoſitis modis dicitur. Differentia dicuntur ea quæ diuerſa ſunt, etiam ſi aliquo modo eadem ſunt: modo non ſint eadem numero & definitione, ſed aut genere, aut ſpecie, aut cauſa.
34 Similia † dicuntur ea quæ ſunt eodem affecta: & quæ ſunt pluribus eiſdem, quàm diuerſis affecta; & quorum qualitas una eſt. Diſsimilia his oppoſito modo dicuntur. Hæc in ſumma collegi ex Ariſt. ſecundum quæ patet quod ſignificare uoluit ſimilia & diſsimilia quemadmodum conue-
35 niunt † prædicamento qualitatis, nam idem ubi de qualitate differit ita inquit, Similia & diſsimilia ſecundum ſolas dicuntur qualitates; ſimile.n. & diſsimile alteri non eſt, niſi ſecundum quod illud quale appellatur, eſt igitur qualitatis proprium, ab ea ſimile aliquid uel diſsimile nominari. cui conformis eſt Plato in Parmenide dicens,
36 Simile eſt † cui idem quiddam accidit. Sed non
37 eſt ignorandum, quod etiam laxius † quandoque ſumitur ſimilitudo pro quacunque conueniẽtia duorum in aliquo prædicato, ſiue illud ſit ſubſtantiæ ſiue accidentis, & oppoſito modo dicitur diſsimilitudo. atque hac ratione ſimilia diſsimiliaque preter qualitatem in alijs quoque prædicamentis inueniuntur. Quod autem hic de affectione & qualitate dicitur: pro tractatu præſenti intelligo ſuæ cuiuſque rei ueritatis probabilitatem. ut in ſumma. Simile ſit illud quod eandem cum altero cui aſsimilatur, ſuæ ueritatis probabilitatem habet. Illud quoque ſemel dicẽdum eſſe
38 uidetur. ſub ſimili cadere etiam † maius & minus & proportionem. maius enim eſt quod ſuę ueritatis maiorem habet probabilitatem. Maius ẽ diuerſo, quòd minorem. Per proportionem autẽ habitudo comparatur habitudini. Sed ne ex proportione

Simile continet in ſe certo numero Idem.

Similis diffinitio.

portione ac ſimilitudine rationis (ſecundum quã tum idem, tum ſimile ſignificari diximus) confuſio naſcatur. conſiderandum erit quo pacto habitudinis rationiſque proportio arguatur. Nam ſi dicantur duo habere habitudinem ad unum, ſicut ſanum dictum de urina, & de medicina, dicuntur in ordine ad ſanitatem hominis, ea proportio ſignificat identitatem numero tertio modo, ideſt per accidens, ut ſunt Socrates & ſedens. Seius & hæres. ſi uero dicatur eandem eſſe proportionem duorum ad diuerſa, ſicut tranquillitatis ad mare, ſerenitatis ad aerem, ac fontis ad fluuium, & unitatis ad numerum. ea proportio ſignificat ſimilitudinem. quod inferius ex legum exemplis clarius oſtendemus. Neque id ſilentio uidetur eſſe præterundum. quod in ſingulis modis prædictis
39 inueniuntur, quæ magis † minusuè ſunt eadem, ac magis & minus ſimilia. Aquæ enim omnes, quod ſimilitudinem quandam inter ſe habeant (eodem Ariſt. auctore) eiuſdem ſpeciei ſunt: ſed inter eas quæ ab eodem fonte fluunt, excellẽtior eſt & maior ſimilitudo. quemadmodum & gemelli (ueluti Caſtor & Pollux) numero differũt, & ſpecie conueniunt, maiori tamen & uehementiori ſpecifica identitate, quam Socrates, & Plato. & ſic de ſingulis.

In ſimilitudine et identitate datur plus & minus.

¶ Illud autẽ quod dixi, ſolam eiuſdem & diuerſi, ac ſimili & diſsimilis cognitionem, ſeminarium & horreum quodammodo eſſe noſtrarum diſputationum. ut euidentius comprobem, operæpreciũ fore arbitror: ſi prius de Regulis iuris uideamus. quid ſint, quo pacto conſtitui poſsint, & quibus uerbis deſcribi, & quæ proueniat ex regulis utilitas, & quid diſtet regula à lege, & à generali, atq; ab uniuerſali pronũtiato. quæque ſit rẽtio exceptionum (quas uulgo dicunt fallentias) regularum. ſed antequàm hæc determinemus, uidetur

Incipit tractare de Regulis iuris.

conueniens hic locus eſſe ut declaremus, quid ſit
A *Quæ ſit cã legis.*
cauſa legis, quid item mens ſeu ſententia, quid
ratio, quid uis, & quid poteſtas legis: quæ declara
ta non ſolum ad huius regularum tractatus, ſed
ad aliorum quoque inferius dicendorum intelli-
gentiam erunt ualde utilia, & quodammodo ne-
B *Opinio Bartoli.*
ceſſaria. Bartholus in.l.ii.§.ultimo.ff.de donat.&
in.l.demonſtratio falſa in fi.ff.de cond.& demõſt.
imitando glo.in.l. cum tale.§. falſam cauſam eo
40 tit.uidetur ſentire quod † eadem ſit cauſa finalis,
& ratio legis, dum loquens de cauſa impulſiua,
determinat cauſam eſſe de pæterito, rationem ue
ro de futuro:& quòd legis obſeruantia eatenus
uigeat, quatenus ratio uiget. Idem Barth. in l.
C *Alia opinio.*
cum mulier.ff.ſol.matri.poſt Dyn.in c.ultimo de
regul.iur.lib.Sexto, tenet unum idemquè eſſe ra
tionem & mentem legis. Alciatus multæ uir eru
ditionis, in.l.nominis & rei.§.1.de uerb. ſign.di-
cit.quòd eadem uidetur eſſe mens ſeu ſententia,
& ratio legis, ut plerique omnes aiunt: ſed ad-
dit.aliqua tamen eſt differentia, quia ex ratione
D *Alia opinio.*
deducitur ſententia: Tiraquellus omnimodę le-
ctionis, diligentiſsimæque obſeruationis Do-
ctor.in rep.L.ſi unquàm C. de reuoc.donat. poſt
alios quos ibi citat, aſſerit.quòd ratio legis eſt ip-
ſa lex, aut certè ſi non ſit lex integra, eſt potior il
lius pars, ſ.anima & ſpiritus, & ſicut hõ eſt ex ani
ma & corpore, ſic lex ex mente ſeu ratione, & ex
uerbis: ut uerba ſint tanquam corpus, & ſuperfi-
E *Alio opinio.*
cies, ratio uero ut anima & ſpiritus. Zaſius ſince-
ræ doctrinæ Iuriſconſultus in.l.ſcire leges.& in.l.
non omnium.ff.de legi.tenet, eſſe differentiam in
ter cauſam & rationem, ut ratio ſit illud per quod
cauſa demonſtrari poteſt. Vult tamen quòd ratio
& lex ſit unũ & idem, ita quòd ratio nunquàm à le
ge ſeparetur. docteque ac philoſofice diuerſos tra
41 dit† modos & regulas, ad dignoſcendum uniuſ-
cuiuſque

cuiuſque legis rationem: ſuppoſita ex Diuo Thoma illa propoſitione. Quòd non ſit nulla lex ſcripta cuius non ſubſit aliqua ratio, quæ legis latori conſtiterit, licet nobis non conſtet. alii quoque quos longum eſſet referre, aliter atque aliter de his decreuerunt. ex quorum dictis (tametſi ipſi recte fortaſſe ſenſerint) cum non uideatur pro ſtudioſorum deſiderio ſufficiens facta declaratio, certaque tradita eſſe doctrina non prætermittā quin ego quoque meam pronunciem ſententiam. quæ (ut puto) probabilior uidebitur ſi rem pinguiori mineruâ ex figura practicæ demonſtremus. Illo tamen præmiſſo, quòd uocabulis ipſis per me licet, ut quilibet ſuo modo utatur, & quicunque uelit indifferenter unum pro altero ponere, faciat ut libet: ego. n. de rebus ipſis non de uocabulis

42 cōtendo. Et in ſummam dico diuerſas †res eſſe, licet quodammodo inter ſe connexas, natura tamen & ordine omnino ſeparatas, quæ per antedicta uocabula ſignificari poſſunt. quod ad ſenſum demonſtratur hoc pacto. Contingit, ut in pluribus, quòd quicunque legis lator, aliqua particulari occaſione commouetur impelliturque ad legē condendam. ſic autem impulſus, aut etiam nulla tali impulſione præcedente, quilibet incipiens de conditione legis cogitare, primum reſpicit finem qui ex eius legis latione ſit prouenturus. & hæ ſunt duæ cauſæ impulſiua & finalis. deinde componit deſcribitque uerba ſuum conceptum explicantia: quæ uerborum cōpoſitio dicitur lex ipſa, ſed dum hoc facit, idem legiſlator ſimul cogitat rationem conuenientem, qua ſic compoſita lex ad parturiendum propoſitū finē idonea probabiliſque iudicetur. quam rationem quandoque aperit, & cum ipſa lege exponit, quandoque non. Verum quia ſic probata lege, incidunt ſæpe caſus uerbis ipſius legis clare non comprehenſi, ſed

F Noua opinio Authoris.

quos iuriſperiti contendunt, ui & poteſtate legis comprehendi: talemque dicunt fuiſſe mentem ſententiamque legis latoris. hinc oritur materia indagandæ mentis, ſeu ſententiæ, commiſurandęque uis & poteſtatis legis eiuſdem. hoc autem efficitur ex conſideratione propoſiti finis legis ſubiectęque illi rationis: Huic ſic deſignatę figurę quadrant (niſi ego fallor) omnia noſtrarum legum exempla. pro noto autem & facili, accipia
43 mus ædictum prætoris † de poſtulando. cuius cauſa impulſiua habetur in l. prima ibi. Origo uero introducta eſt à Calphurnia improbiſsima fœmina, quæ inuerecũde poſtulãs & magiſtratum inquietans, cauſam dedit edicto. finis uero ſeu cauſa finalis habetur in principio, dum dicit Vlpianus. Hunc titulum Prætor propoſuit habendę rationis cauſa, ſuæque dignitatis tuendæ & decoris ſui cauſa, ne ſine delectu paſsim apud ſe poſtuletur. Hocque fine ſibi propoſito compoſuit legẽ, ideſt edictum: quod declarant ſequentia uerba. Ea propter tres fecit ordines, nam quoſdam in totum prohibuit poſtulare, quibuſdam pro ſe permiſit, quibuſdam & pro certis duntaxat perſonis, & pro ſe permiſit. Et ſingulis ordinibus ſingulas ſuæ probabilitatis rationes adiunxit, ſed nos breuitatis cauſa, omiſsis alijs, proſequamur ſecundum ordinem eorũ qui ne pro alijs poſtulent prohibẽtur, inter quos ſunt fœminæ. Et ratio (inquit Vlpianus) prohibendi eſt, ne contra pudicitiã ſexui congruẽtẽ, alienis cauſis ſe immiſceãt, ne uirilibus officijs fungãtur mulieres. Hactenus omnia propoſitæ a nobis figuræ conueniunt. Quod ſi fingamus fęminã quãpiam filij tutricem, pro pupillo poſtulare uelle, & dubitetur an ſit admittẽda: certe cũ uerba legis aperta ſint, ne fœminæ pro alijs poſtulent, uerbis ipſis etiã mater & tutrix uidebatur excluſa, uerũ quia ſententia menſq; prętoris (quæ

Exemplificat nũc ſuã opinionẽ in legibus ipſis.

(quæ ex propoſito fine,& ratione ſubiecta deprehendi poteſt) non fuit ut excluderet niſi eas,quæ contra pudicitiā ſexui congruentem , in dedecus Prætoriȩ dignitatis coram eo in alienis cauſis poſtulando ſe uellēt ingerere : & talia non cōueniūt maternæ pietati,& tutricis officio : Idcirco tāquā uera legis latoris ſententētia cōperta , dixit Paulus.Puto autē oēs qui non ſponte ſed neceſſario funguntur officio, poſſe ſine offenſa edicti poſtulare,ēt ſi ſint,qui nō niſi pro ſe poſtulare poſſunt. Eandem formā,atq; ordinē,ſi quis experiatur.inueniet in ſingulis alijs & titulis & legibus. ſicque apparet quēadmodū res per ſe clariſsima , fuit ꝑ Doct.ambagibus offuſcata , & pro exercitationis uſu poſſumus hæc, uel ſimilia pronunciata memoriæ cōmendare.Primū quod licet antedicta uocabula reperiātur interdū promiſcue poſita,res tñ ipſæ inter ſe differūt,& quo ordine differūt.Deinde 44 quod nō eſt dare † legē ſine cauſa finali, & ſine ratione:quā neceſſe eſt legis latori fuiſſe cognitā & conſtitutā, licet ea ſit nobis incognita.regulas autem illius ubi expreſſa non eſt indagandȩ,quia mihi uidetur commodiſsime Zaſius in d. l. omnium.& Alciat.in lib.ſuo de Verb.ſigni.primo.po fuiſſe:non eſt quid illorum dictis putem eſſe addendum:excepto eo quod poſt alios antiquiores admittere uidētur.contingere poſſe interdū quōd nulla cuiuſpiā legis appareat ratio , interdū quod plures ꝓponātur unius legis probabiles rationes, quorū neutrū mihi perſuaderi pōt. Nā ſi ſecundū doctrinā Diui Thomæ, nō eſt(prout non eſt) lex cuius legis latori ratio non conſtiterit , quamuis eam non expreſſerit , & ratio ipſa inſeparabiliter cohæreat fini ſeu cauſæ finali,ad quam reſpexit legiſlator;finis autem ipſe neceſſe eſt ut ſit uerbis expreſſus , aut ex ſententia facile apparens : niſi noſter deficiat intellectus , eſſe non poteſt

Omnem legem ratione,& cauſa conſtare.

Probat inesse omni legi rationē. Item unicā dari. Ratio cohȩret cauſæ.

 † quin

45 † quin ratio quoque inueniatur, ut ipſe etiam Zaſius tandem affirmat. Reſtat igitur ut nos laboremus quò illam inueniamus. Qua de re uenit in mentem elegans quædam Ciceronis ſententia, qui lib. de diuinatione. 2. de portentis & monſtris loquẽs ait. quorum omnium (ne ſim longior) una
46 ratio eſt. quicquid enim oritur, qualecũque † eſt cauſam habeat à natura neceſſe eſt, ut etiam ſi prꝫter conſuetudinem aliquid acciderit, præter naturam tamen non poſsit exiſtere. cauſam igitur inueſtigato in re noua, atque admirabili ſi potes, ſi nullam reperis, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuiſſe ſine cauſa. eumque errorẽ quẽ tibi rei nouitas attulerit, naturꝫ ratione depellito. ita te nec terræ fremitus, nec cꝫli diſceſſus, nec lapideus aut ſanguineus hymber, nec traiectio ſtellæ, nec facies uiſæ terrebunt. In noſtro autem negocio non eſt tanta difficultas, quia cauſꝫ ratio neſque legum, ſunt omnes de rebus notis & quotidianis: & uix eſſe poteſt, ut niſi ambæ, cauſa uidelicet & ratio, una ſaltem ex eis expreſſa, uel ex expreſsis facile ſit colligibilis. unaque ex eis inuenta, altera nulla difficultate detegetur. Illud quoque alterum falſum eſſe probatur, quia cum ratio iuxta ſuperius dicta ſit ut forma, ſeu cauſa formalis, & per naturam impoſsibile eſt quòd duæ cauſæ completꝫ ſint immediate unius & eiusdem rei. ut ponit & defendit idem diuus Thomas. 1. q. 52. argum. 3. & 1. diſtinct. 37. q. 1. ar
47 gum. 1. ſequitur impoſsibile † eſſe quòd unius eiuſdemq; legis, & ſimiliter duꝫ ſint rationes, quæ immediate ac cõplete illã informẽt, talẽ aũt debere eſſe rationẽ legis patebit ex infra dicendis, ubi loquemur de cauſæ cõiunctione ꝑ regulã faciẽda & tex. §. affinitatis inſt. de nupt. cum alijs per Dd. ad probãdum pluralitatem rationum adductis, nihil (ut ego quidem arbitror) ad rem faciunt, quod

Argumẽto Ciceronis probat ſuã ſententiã.

Probat nõ poſſe dari diuerſas rõnes eiuſdẽ legis.

aptiori loco inferius explicabitur, ubi de ſuſcipiẽdo cauſarum patrocinio, cauſiſque ipſis diſcendis loquemur. Illa autem mera eſſet cauillatio ſiquis conſideraret diuerſas rationes unius legis, ex eo quod interdũ lex plura habet capita, & unũquodq; ex illis diuerſam habet ſuę probabilitatis rationem, ſicut in propoſito exemplo ædicti de poſtulando, quilibet ex tribus prohibitis perſonarum ordinibus propria ab alijs differenti ratione conſtat. nam quantũ attinet ad præſens inſtitutũ, unumquodq; legis caput habet inſtar ſeparatæ legis. Ad diuerſũ contingit in fine, ſeu cã finali quoniam eſſe poteſt ut ſub unius finis cõſideratione condatur lex habens multa capita, ſingulis ac differentibus rationibus ſuffulta. & ita plures ſint rationes, non unius capitis, ſed ad unum finẽ tendẽtiũ capitum diuerſorũ, ſicut in eodẽ ædicto, unus eſt antedictus finis: in quem reſpiciunt omnes rationes ſingulorum ordinum; qui poſtulare prohibiti ſunt. Quod uero ex Diuo Thoma dixi nõ da
48 ri † eſſe duas unius, & eiuſdem rei cauſas intelligẽdum eſt de ſingulis uniuſcuiuſq; generis cauſis, ac de immediatis, & propinquis. Nam diuerſorũ generũ plures unius eiuſdemq; effectus cauſæ eſſe poſſunt. ut exempli gratia ſit uerborum obligationis cauſa efficiens contractus: formalis ipſa ſtipulatio conceptis uerbis cõtracta, & ſic de ſingulis. Item eſt dare unius effectus duas eiuſdẽ generis cauſas: ita ut una propinqua ſit, altera remota: ſicut actionis cauſę ſunt efficientes contractus, & obligatio, hæc tamen propinqua, ſed contractus mediante obligatione remotior. Sed animus non quieſcit (quippe cum res magni ſit momenti) niſi clarius probem differentiam poſitam inter cauſam & rationem. Intelligo enim
49 quod cauſa † ſit ut finis, ratio uero ſit ut forma legis. Quod dico de cauſa minorem habet

Cauſa, ut finis, Rõ, ut forma legis.

habet controuerſiam, quia communis uidetur eſ-
Probat primum.
50 ſe Doctorum opinio, quod cauſa † præſertim ex
preſſa, præſumi debet eſſe finalis. l. ultima. ff. de
hæred. inſti. & l. ut. liberis. C. de collat. Quod
Probat ſecundum.
autem ratio ſit ut forma, colligitur ex ſimili-
tudine facta per Doct. dicentes eam eſſe, ut ani-
mam legis, aperte autem id affirmat Diuus
Thomas in quæſtionibus diſputatis de malo. q.
Ratio ad legē ſe habet ut formale ad materiale.
Secunda, arg. 2. in reſponſionibus ad arg. V. &
XI. dicens quod. ſemper illud quod eſt ratio
51 † alterius, ſe habet ad illud ut formale ad ma-
teriale, & omne quod comparatur ad alterum
ſicut ratio eius, ſe habet ad illud ſicut forma ad
materiam, unde ex duobus fit unum, ſicut ex
materia & forma: cui conuenit etiam diffinitio
poſita per Ciceronem, libro. de Inuenti. primo
ubi inquit. Ratio eſt quæ continet cauſam, quæ
ſi ſublata ſit nihil in controuerſia relinquitur.
Itaque (ut hoc quoque obiter indicemus) pa-
tefactæ ſunt omnes legis cauſæ, nam forma & fi-
nis ex proxime dictis. ipſe quoque legiſlator
ut cauſa efficiens unicuique eſt per ſe notus.
52 materia uero† cōſtat pariter ex uerbis, ac mente
ſeu ſententia legiſlatoris. ex quibus cauſis pro-
ueniunt effectus, qui ſub ui, & poteſtate clau-
53 duntur. Et quoniam forma† eſt quæ dat eſſe rei,
habetquè connexionem cum fine quodammodo
inſeparabilem. Idcirco uis & poteſtas legis plu
Vis legis dependet à cauſa, et ratione.
rimum à cauſa finali, & ratione ipſa dependet.
54 Hincquè facta † ſunt problemata. quòd lex
ceſſet, reſtringatur, & amplietur, interdum ſecun
dum cauſam, interdum ſecūdum rationem. quòd
Qō mō formētur fallētiæ, ſiue limitati.
tametſi ex innumerabilibus penè iuris locis pro-
bari poteſt, his paucis contentus ero l. 1. §. item
ſciendum eſt. ibi. cuius rei illa ratio eſt & c. & l.
debitor. ibi. neque enim ratio iuris, quæ cauſam
fideiuſſionis excluſit. & c. ff. de ſepar. bonor. l. ſi
poſtu-

poſtulauerit. §. iubet lex. per totũ.ff.de adul. & l.uulgò.ff.de uſur.&.l.ſi ex plagis.§. in cliuo. ibi. in cauſa ius eſſe poſitum. ff. ad l. aquil. ſupponendo quòd propoſitus illius legis aquiliæ finis, eſt emendatio damni iniuria dati. ut colligitur ex toto titulo. & præſertim. l. ſi ſeruus ſeruum, §. tertio autem capite. eo titulo. & l. ſi uxor. §. ſiquis plane. ubi cœterum quæ uim patitur, non eſt in ea cauſa, ut adulterij uel ſtupri damnetur. ff. de adult. & l. 2. §. ſeparata cauſa eſt poſſeſsionis & uſucapionis. & c. cum. §. ſeq. ff. pro emp. His ita determinatis reuertendum iam eſt ad inſtitutum de reg. iuris. tractatum.

55 ¶ Regula (ut † à Paulo l. i. ff. de reg. iur. deſcribitur, & declarat ibi Accurſius) eſt plurium rerum compendioſa narratio, & quaſi cauſæ coniectio. Nec abſimile eſt quod grammatici dicunt, eam eſſe multorum ſimilium collectionem. In ſumma autem eſt perinde ac ſi quis prædictis, cum uerbis Archid. diſt. 3. c. regula. coniunctus, ita diceret, quòd Regula iuris ſit compendioſa definitio. ſeu cum Quintiliano uniuerſale, uel perpetuale præceptum, diuerſarum rerum quaſi ſub unam, eademque cauſam cadentium uniuerſitatem complectens. *Diffinitio Regulæ. 2. Diffinitio. 3. Diffinitio. 4. Diffinitio.*

56 ¶ Quo autem pacto † ſint regulæ conſtituendæ colligi poteſt ex uerbis Pauli ſubiungentis. Non ut ex regula ius ſumatur, ſed ut ex iure quod eſt, regula fiat. Quibus ex uerbis obiter etiam decla- *Q̃ô mõ conſtituendæ ſint Regulæ.*

57 ratur, quid interſit † inter legem, & regulam. Lex enim (ut Zaſius quoque declarauit) à perſonis & negocijs certis initium ſumens, ad generalia faciẽda aſſurgit. Regula uero principium à genere ſumit, & actus humanos in uniuerſo complectitur. Vnde pulchre dices legem oriri ex facto, regulam à lege. Propoſitum autem de conſtituendis regulis clarius efficietur ex aũctoritate *Differentia inter legẽ, & regulã.*

Ariſto.

Ex quibus cōſtituatur regula.

Ariſto. qui Metaphiſ. primo inquit. Artem fieri cum ex multis experientiæ conceptibus, una de ſimilibus oritur uniuerſalis exiſtimatio. quod eſt
58 dicere. artis † principium eſſe ab experimento ſingularium, perfectionem uero ex coniunctione cauſæ. & ponunt ibi Phyſici exemplum eius qui cum uiderit Reubarbarum purgauiſſe choleram in Platone, Socrate, & Challia, ex his experimentis concepit mente propoſitionem illam. quòd Reubarbarum purget cholerã. cauſa autem inuēta incipit eſſe ars. Nos multis noſtrorum exemplis id illuſtrare poſſemus: ſed ſatis erit ſi unum aut alterum exponamus. Vlpianus cum in diuerſis iuris partibus uidiſſet moribus introductum eſſe, & deinde legibus conſtitutum, alicubi fœminas non poſſe eſſe iudices, alibi nec poſſe eas gerere magiſtratum, alibi nec poſtulare, nec pro alio interuenire, alibi nec curatrices eſſe. uniuerſaliter definiuit, quòd fœminæ ab omnibus ciuilibus officijs, uel publicis remotæ ſunt. l. ij. ff. de reg. iur. quæ regula una tm̄ cauſa fœminei ſexus, cōiungit omnes caſus ſub illa cadentes. Altius uero coniecturam faciendo propter quid Romanis moribus de fœminis ita eſſet introductum: eã inuenta in ſuperius recitata l. i. §. ſexum. ff. poſtulando dixit. Et ratio quidem prohibendi eſt, ne contra pudicitiã ſexui congruentem alienis cauſis ſe immiſceant, ne uirilibus officijs fungantur mulieres. Paulus quoque (ut patet ex l. regu. ff. de iu. & fac. ignoran.) cum uidiſſet quòd ſi quis ius ignorans lege falcidia uſus non ſit, ſolutum non repetit, & alibi. Quod ex cauſa fideicommiſſi indebitum datum ſit, repeti non poſſe. conſideraut inde conſtitui regulam, Quod ubi quis ius ignorans indebitam pecuniam ſoluit, ceſſat repetitio. l. cū quis. de iu. & fact. ignor. cumque uidiſſet & in uſu capione iuris ignorantia nō prodeſſe. l. iuris ignorantiam.

Exemplificat originē regulæ.

Regula cōſtituta.

Ratio prædictæ Regulæ.

Aliud exēplum.

rātiam quæ eſt Pomponij iuriſc.ff.de iur. & fact. ignor.hinc ipſe Paulus eo.tit.generalius dixit. iuris ignorantiam cuique nocere.Huius uero ratio ſuperior eſt,quia impermiſſa eſt iuris,&legū ignorantia.l.conſtitutiones.C.de iur.C. fact.ignor.l. leges.C.de legi. Hoc autem ideo eſſe dicit Neratius in l.in omni.ff. de iur. & fact. ignor. quia ius finitum eſſe & poteſt & debet,& quia publicū eſt. ut d.l.leges.Patere iam ex dictis poteſt conſtitui regulam ubicunque compendioſa aliqua definitio ſub eadem, & communi cauſa complectitur res generum diuerſorum,quaſi eadem affectione laborantes. Qualis eſt apud Ariſt.2.poſterio.defluere folia. quæ paſsio communis eſt uitibus,ficubus,& alijs eiuſmodi arboribus, inter quas nihil eſt aliud cōmune, præterquàm lata folia, eaque decidua habere,huius autem ſuperiorem cauſam eſſe, humoris areſcentiam, aut quid ſimile: nec ab re poſui in regulæ definitione uerba rerum ſub vnam cauſam cadentium, fecique cauſæ mentionem, & non rationis aut finis: quoniam ſicut ex antedictis patet, uocabulum cauſa eſt ut genus,cuius ſunt ſpecies finis,& forma,id-eſt ratio legis.

Regula cōſtituta cum ratione.

¶ Simul etiam notum efficitur quid interſit inter
59 regulam † & generalem, ſiue uniuerſalem locutionem. Nam & ſi non poteſt inficiari quin regula tum per generalia, tum per uniuerſalia, ſiue affirmatiua,ſiue negatiua, tum per indefinita uniuerſalibus æquipollentia uerba conſtituatur, quod omnes unanimiter uoluerunt doct. in l.prima. ff. de regu. iur. & in rubr. extra eo.titu. lib. 6. non tamen omne generale, aut uniuerſale pronunciatum, illico regula eſt, niſi etiam uinculo unius, eiuſdemque cauſæ,aut paſsionis, affectionisve diuerſas rerum ſpecies comprehendat. atq; ēt generalis determinatio intra generis

Differentia inter regulam & generalem locutionem.

expreſsi

expreſsi ſpecies continetur, cum regula plerũq; diuerſorum generum formas amplectatur, modo ſub unius affectionis cauſam cadant, etiam ſi affectio ſit rebus ipſis accidens atque extra illarũ ſubſtantiam, quod patet ex d.l. regula. de iur. & fact. ignor. ad finem. ubi dicitur generale fuiſſe initium conſtitutionis, fideicõmiſſum indebite ſolutum repeti nõ poſſe. & ſubiungitur. ꝙ item & illa pars æque generalis eſt, ut qui iuris ignorantia legis falcidiæ beneficio uſi non ſunt, nec poſsint repetere, & eæ conſtitutiones cadunt ſub regula, per ipſum Paulum ibi poſita. iuris ignorantiam cuiq; nocere. Qua de re fortaſſe uideri poterit errauiſſe Panormit. Abb. qui in. c. uenerabilem. x. not. de elect. uoluit plus importare generaliter, quàm regulariter dictum, & ꝙ generale infallibiliter ſit uerum, regulare in aliquibus caſibus fallat. quod etiam repetit in. c. quoniam frequenter. ut lit. nõ cont. & ſequitur Card. Alexandrinus in c. ſynodũ col. i. diſt. 17. nam ex dictis patet generale dictum nõ eſſe amplius quã ſit regula, cum ſæpe pro uno eodemq; ponantur, ut. l. in perſonam §. generaliter. ff. de reg. iur. & d. l. regula in fi. ff. de iur. & fact. ignor. & in alijs multis locis, & inferius oſtendetur, non magis fallere regulam quam generale dictum. uniuerſalis uero locutio, niſi etiam ſingulorum cauſam coniungat nihil habet cum regula commune. Apparet etiam parum conſtitiſſe memoria egregios alioqui uiros illos Pandectarum

Demõſtrat errorẽ Ab. Panormit.

60 ſub Iuſtiniano compoſitores † qui ſub titulo regularum iuris, inter alias pro regulis poſuerunt multas quæ nec ſunt, nec dici poſſunt regulæ: ſed ſunt ſimplicia pronunciata, ſeu ut ipſi dicũt Axiomata, de ſingulis quibusque rebus particulariter dicta, ueluti ſunt illa. Non vult hæres eſſe qui ad alium transferre voluit hæreditatem. Imaginaria venditio non eſt precio accedente. Quatenus cuiuſque

Demonſtrat errorẽ ſeu lapſum memoriæ Iuriſconſultorum Veterum.

iuſq; interſit in facto, non iure conſiſtit. Plus cautionis in rem eſt, quàm in perſonã, & ſimilia multa in quibus non eſt dare coniunctionem cauſę diuerſorum caſuum, quamquam totum illum titulũ oſcitanter fuiſſet congeſtum, ex illo etiam apparet; quòd nullo ordine, & diuerſis in locis repetitæ ſæpius eędem poſitæ ſunt. quæ autem ſint
61 † Axiomata, & quod modo dictæ aliæque ſimiles de ſingulis quibusq; prolatæ ſententię talia ſint & dici debeant, oſtenditur ex ijs quæ dicit Aul. Gellius lib. 16. cap. 8. Noctium acticarum. Accurſius quoq; uidetur non parum aberrauiſſe à uero, cum in auc. de reſt. & ea quæ parit & c. idem ſigni-
62 ficare † uoluit principia, maximas, & regulas: cũ
63 Ariſtotele auctore, cuiuſque ſcientiæ † principia ſint quædam propria, quæ quod uera ſint non contingit demonſtrari: & quæ per ſe & non per alia fidem habent, quoniam nihil prius ſuperiusq; in ea ſcientia eſt, per quod confirmari explicarique poſſint. Talium autem principiorum nonnullæ ſunt poſitiones, aliæ dignitates, ſic dictæ ob id q̃d iure illis fides habenda ſit, cùm ea unusquiſq; audita ſtatim admittat, quale eſt illud. Totũ unum quodlibet maius eſt qualibet ſui parte. hæ rurſus appellantur maximæ propoſitiones, & cõmunes animi conceptiones, quod multorum ſcilicet intellectu facile percipiantur, tales autem non ſunt regulæ: quæ licet ſint uniuerſalia præcepta, indigent tamen probatione & probari poſſunt, nec ſtatim auditæ admittuntur, & quemadmodum dixit in ſimili diſputatione Seneca epiſ. 95. dicere poſſumus hoc intereſſe inter principia, ſeu dignitates, & regulas, quod inter elementa & membra, hæc ex illis dependent, illa & horum cauſę ſunt & omnium, ita regulæ ex principiis dependent: illa ſunt regularum omnium, & legum cauſæ.

¶ Reuelantur præterea ex dictis tenebræ, & obſcuritates

Tit. de Reg. Iur. in pandectis oſcitãter fuiſſe congeſtum.

Quæ dicãtur Axiomata.

Demonſtrat errorẽ Accurſii.

Quod interſit inter princ. pia & regulas.

Error doctorum.

ritates quæ multis noſtrorum doctorum impoſue
runt: cum quaſi ſynonima eſſe reputantes regulã,
genus ſiue generalitatem & uniuerſitatem, confu
ſe de omnibus tractauerunt. & ex uno ad alterum
arguere, atque illationes facere uoluerunt. quod
infra latius declarabitur.

Regulæ officium.

64 ¶ Officium† regulę, ut ex ipſa ſuperius poſita dif
finitione colligitur eſt plures caſus uinculo cau-
ſæ coniungere.

Regulæ finis.

65 ¶ Finis uero † ad quem regula conſtituitur, ulti-
mus quidem eſt, ut non tantum ab experientia, &
notitia particularium, ſed etiam per cauſam & ex
arte ſciatur: quando quidem, ut loco ſuperius ci-
66 tato dicit Ariſt. eos qui† artem tenent, quàm eos
qui ſolam habent experientiam ſapientiores eſſe
putamus: quoniam experti, eſſe quidem ſciunt,
ſed propter quid ſit ignorant: ſapientes uero & ar
tifices propter quid & cauſam ipſam cognoſcunt.

Quæ ſit utilitas regulæ, authoritate Ciceronis probat.

67 Propinquiorem uero finem † & utilitatem quæ
ex regula capitur, intelligere eſt ex Cicer. qui in
lib. de claris oratoribus, inter alia ad iuris ſcien-
tiam ex dialectica Seruium Sulpitium regulam at
tuliſſe referens, ait. eam artem quæ doceret rem
uniuerſam tribuere in partes, latentem explicare
definiendo, obſcuram explanare interpretando,
ambigua primum uidere, deinde diſtinguere, po
ſtremo habere regulam, qua uera & falſa iudica-
rentur, & quę quibus propoſitis eſſent, quæque nõ
eſſent conſequentia. ſicque clare ponit Cicero fi-
nem regulæ iuris eſſe, ut per eam uera & falſa iu-
dicentur, & quæ quibus propoſitis ſint, quæ nõ

Idem eſſe regulã, & demonſtrationem.

ſint conſequentia. Eum autẽ effectum (niſi ego fal
lor) parit cõmunitas & cõiunctio cauſæ: quæ eadẽ
eſſe uidetur, cum ea quam demonſtrationem ap
pellat Ariſtoteles, & dicitur eſſe ſillogiſmus fa-
ciens ſcire, ideſt rem per cauſam intelligere.

¶ Neque hic eſt docendi locus, ſiquis fortaſſe quæ-

ferret,quot ſint genera,differentię, modi,& naturæ cauſarum, ex quarum coniunctione ſint regulæ conſtituendæ, faciendáque demonſtratio,& iudicanda conſequentia propoſitis, ac uera à falſis diſcernēda.ea .n. principia ſunt ex iis, quæ prius percepta debent ſecum afferre qui ad legum ſtudiū ſe conferunt, nec ſunt artes inuicem confundendæ.Satis ergo hic erit ſi rememoremus . quod
68 quatuor † dumtaxat ſunt cauſæ:efficiens,forma, materia,& finis.Nam ad interrogationem factam
69 † per uerba. propter quid ſit aliquid, nihil aliud unquam reſpondetur, quàm aliqua ex dictis quatuor cauſis . inter quas tamen finis eſt potisſima, & quaſi aliarū cauſa,materia enim non eſſet cauſa niſi haberet formam:& forma itidem niſi ab agente introduceretur.agens quoque non ageret niſi moueretur à fine:finis autem ipſe immobilis permanet:eſt ergo primum mouens,& prima cauſa.cætera petantur à philoſophis.

Quot ſint cauſæ, ex quarum cōiunctione cōſtituatur Regula.

¶ Vt exceptionū ratio quo pacto conſtet clarius eluceſcat.puto eſſe conſiderandum, à qua diſpoſitione fingamus aliquid excipi: quoniam diuer-
70 ſa multum ratio † eſt inter regulam generalemque & uniuerſalem locutionem.Nam & ſi natura ipſa tam generalis & uniuerſalis locutio, quàm regula nullā omnino patiantur exceptionem, hominis tamen uoluntate, atque etiam iuſte,fieri poteſt,non quidem ut quæ à natura inſunt ſub genere ſpecies,aut ſub uniuerſo uel toto partes ab illis eximantur : id enim eſt re ipſa impoſsibile : ſed (quod homo facere poteſt) ut ſua diſpoſitio in ſpecie, uel parte excepta locum non habeat. ſed regula ab ea, quam à natura habet, amplitudine, hominis etiam uoluntate contrahi coarctarive non poteſt, quia cum eius cauſa ſit à natura, non poteſt ab ea per hominem iuſte, ut eadem remaneat regula, pars illius aliqua ſe-

Nunc de exceptiōibus, ſeu fallentiis regularum.

Exceptio fit hominis uoluntate.

Regulæ ſubſtantia non poteſt mutari ab homine. quid ẽt probat exẽplo domus.

parari. ſicut domus cuius faciendæ cauſa ponitur eẽ, ut per eã habitãtes protegãtur ab æſtu, frigore, pluuia, & ſimilibus. remoto tecto, uel pariete, perdet officiũ ſuũ, nec domus poterit amplius appellari. Nec quẽquã turbet numeroſitas illa exceptionũ, quę poſt ſingulas quaſq; regulas à Doctoribus poni cõſueuerũt. illæ.n. nõ sũt regularũ paſsiones quaſi regulę ipſę falſæ ſint, ſeu ꝑpterea truncẽtur: ſed sũt declarationes & quaſi limitationes uis & poteſtatis illarũ: quæ q̃a (niſi ita declarẽtur) facile nos fallere poſsẽt: ideo cæptũ eſt dici, ꝙ illo & illo caſu regula fallit, & nõnulli eas appellauerunt fallentias ideſt deceptiones, à quibus niſi animaduertas falleris, decipierisq́ue.

Quare dicatur Regula fallere.

Omnia intẽdit probare Authoritatibus aliorum.

¶ Hæc à me ita ſimpliciter dicta, nec dignum eſt, nec poſtulo ut pro ueris accipiãtur, niſi et fide dignis auctoritatibus & rationibus cõprobentur: & niſi ſimul etiam quæ à Doctoribus pro contrariæ opinionis fundamento adducta ſunt confutẽtur.

Ponit nonnullas concluſiones cõmunibus doctorũ cõtraria, & eas probat.

1. Concl. a

2. Concl. b

3. Concl. c

¶ Pono igitur hoc pro uero, quod de generali, ſiue uniuerſali aliquo, poteſt per hominẽ fieri exceptio, & quod propterea uere dici poſsit. [quòd exceptio in caſu excepto detrahit de generali, ſiue uniuerſali diſpoſitione & (ſicut Doct. dicunt) illã uiciat, & contra in caſibus remanentibus, & nõ exceptis illã cõfirmat. [Regulã uero per exceptio
71 nẽ aſſero nec uiciari † nec cõfirmari, [neq; cõtingere exceptionẽ eſſe de regula.] & ſi diſcurramus illa eadẽ, per quæ Doct. conati ſunt opinionẽ ſuã adſtruere, ex illis hoc qđ dico uerũ eẽ apparebit.

¶ Ad cõprobãdũ ꝙ exceptio in caſibus nõ exceptis firmat regulã, adducunt leges, quæ de regula nequaquã loquunt, ſed de generali, uniuerſali ue diſpoſitione, ut ſunt. l. nam quod liquidæ. §. ul. ff. de penult. lega. & l. quæſitum. §. denique. ff. de fundo inſtruc. cum multis alijs congeſtis per gloſ. in d. §. denique. in quibus nulla omnino eſt mentio

regulæ:

regulæ: neque exceptionis factæ de regula, ideſt de uniuerſitate rerum (iuxta ſuperius dicta) una & eadem iuris cauſa ſiue ratione coniunctarum, ſed dumtaxat de generalibus, ſiue uniuerſalibus diſpoſitionibus, non per cauſæ, uel rationis coniunctionem: ſed ſolummodo ex ſui natura,& ipſo uocabuli ſignificatu, ſpecies plures, aut rerum diuerſarum multitudinem uniuerſam comprehendentibus, ueluti in d.l.nam quod liquide, §.ulti. cum legata eſſet pœnus præter uinum, quis dubitare poteſt quin ſub genere pœnus ueniret & uinũ,niſi fuiſſet exceptum?ergo illo dumtaxat excepto,rationabile eſt, ut reliquæ omnes ſpecies ſub legato comprehendantur, ſed hoc nihil habet commune cum regula, ſimiliter & de alijs ad id allegatis omnibus dici poteſt.

¶ Ad comprobandum autem quòd exceptio ſit & debeat eſſe de regula adducunt.l. ſemper ſpecialia generalibus inſunt,de reg.iur.&.§. ut autem. in auct.de non alien. quæ magis confirmant hoc quod dico:cum aperte loquantur de generali ſiue uniuerſali diſpoſitione,nulla habita mentione regulę,neq; cauſę coniunctionis per quã regula cõſtituitur.& ne ſim prolixior eodem modo ſe habent ea quæ adducuntur ad cõprobandũ ꝙ exceptio reſtringat & declaret regulã. ut ſic abſolute uerum eſſe appareat lege non probari:quòd regula habeat, ſeu patiatur exceptionẽ,& conſequẽter ꝙ exceptio facta de regula habeat qualitates, & pariat effectus per Doc.conſideratos: ſed bene probari ꝙ ea contingãt in generali uniuerſaliuè diſpoſitione,atque in illis ex hominis dũtaxat uoluntate nõ re ipſa. Vnus tantummodo ſcrupulus uidetur remanere, quia illud,Quod exceptio uitiet regulam, ſicque qđ regula patiatur exceptionem. uidetur aperte probari in d. l. i. ff. de reg. iur. ibi quæ ſimul cum in aliquo uiciata eſt, Perdit

A Regulã pati exceptionẽ, lege nõ probari.

B Sed bene generalẽ, ſeu uniuerſalẽ diſpoſitionem.

officium ſuũ.&.ff.de legi.l. in his q̃ cõtra rõnem iuris recepta ſunt, non poſſumus ſequi regulam iuris. Qui quidẽ planius ſcrupulus remouebitur. ſi prius uiderimus cuiuſmodi cauſæ communitas & coniunctio in regulæ conſtitutione requiratur.
72 ea autem † eſſe debet immediata, & quæ affectioni propoſitæ adæquetur, & cum ea conuertatur. Nam (ut Ariſtotelis utar exemplo) ſiquis interrogatus cur homo reſpiret? reſpondeat. quia eſt animal. id non erit ſcire per cauſam immediatam, & propoſitæ affectioni adæquatam: cũ multa ſint animata quæ nõ reſpirant, ut arbores, uermes, & alia quædam: propria autem reſpirationis cauſa eſt habere pulmonem: quamobrem ubi ſciero hominẽ reſpirare, quia habet pulmonem, tunc ſciero ſimpliciter & per cauſam propriam, & propoſitæ affectioni adæquatam, quando quidem alia quoque omnia pulmonem habentia animalia reſpirant, illo autem carentia non reſpirãt. Ita & Anacharſis (eodem Ariſtotele auctore) cum percunctanti cuidam, cur in Scythia muſici non eſſent? reſpondiſſet. quia Scythia uites non ferret: cauſam reddidit remotiſsimam. Nam proxima huius quæſiti (ſecũdum Anacharſidem) cauſa erat ꝙ Scythæ ebrii non fierent: cauſa item huius quia uinũ non haberent: huius denique quia uitibus carerent. tale eſſet ſiquis interrogatus cur pluit? Dei uoluntate id fieri reſponderet. quemadmodũ Heſiodus in interrogatis muſis, cur hominũ pars hæc ſine nomine uitam ducat, & illius cur fama æterna per altum, euolet? reſponſum ponit. Iouis magni conſilio. Et Enniana illa mulier, apud Quintilianum lib. V. cap. x. & apud Ciceronem lib. 2. ad Herennium. cauſam quamobrem eius hera Medea erraret animo egra amore ſæuo ſaucia; longe remotam alieniſsimamque ponit. quia in nemore Pelio ceſæ fuerant abiegnæ trabes,

In coniunctione Regulæ requiri cauſam proximam, & immediatam.

Recenſet nonnulla exempla remotarum cauſarum.

bes, ex quibus compacta erat nauis Argo, quæ uecti Argiui ſecum illam abduxerant. In hac ſpecie reprehenſus eſt Plato ab Ariſtotele Poli.li.v. cap.ult.ubi inquit. In Republica uero Platonis Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen recte: illius.n.Reip. q̃ eſt optima atq; prima, mutatio nulla propria aſsignatur: Inquit enim cauſam eſſe mutationis, quia ſic natura comparatum ſit, ut nihil permaneat ſed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat, & inferius dicit. Sed hęc quomodo propria mutatio eſſet illius Reipublicę quam optimam eſſe dicit, magis quam aliarũ omnium, & uniuerſorum quæ fiunt etiam in tempore? atque ut exemplum aliquod ex iis, quæ facile imperitis imponere ſunt apta, de noſtris quoq;
73 adponat. Siquis interrogatus, An uſus† effectusq; priuilegii petendæ reſtitutionis in integrũ trãſeat ad hęredem minoris? affirmatiue reſpondeat, cauſamque reddat ex regula, quę habet. heredẽ eiuſdem poteſtatis iuriſq; eſſe cuius fuit defunctus. l. heredem. ff. de reg.iur.is imperitis fortaſſe ſatisfaceret, ſufficienter tamen non reſponderet, quoniam neque propinquam neq; propriam cauſam redderet. Non enim omne priuilegium tranſitoriũ eſt ad hæredẽ, ſicut nec in exẽplo Ariſtotelis oẽ animatũ reſpirat. Præterea propria & immediata dicti priuilegij cã, eſt ipſa læſio, non aũt ſola minoris perſona ſine leſione. l. uerũ. §. ſciendum, & l. non omnia. ff. de minor. Sicque priuilegium illud cum ſit rei magis, quàm perſonæ conſideratione datum ad heredes tranſit, per alterã regulã iuris quæ habet, quòd cum priuilegia quædã cauſæ ſint q̃dã perſonæ, ideo quædã ad heredes tranſmittuntur quæ cauſæ ſunt, quæ perſonę ſunt ad heredes nõ tranſeunt, & huius (quantum attinet ad realia) cauſa eſt iam dicta, quia hæres eſt eiuſdẽ poteſtatis, iuriſq; cuius fuit defunctus,

Exemplum in Iure cognoſcendi cauſam remotam, & proximam.

ut ſic appareat quam remota ſit hæc cauſa ab affirmatiua reſponſione, facta ad quæſitum prędictum. Quod ſi quis ad primum interrogatum reſponderet non tranſmitti id priuilegium ad hæredem, quaſi perſonæ minoris conceſſum: propter regulã, ꝙ ubi perſonę conditio locum facit beneficio, ibi ea deficiente beneficium quoque deficit. l.in omnibus cauſis.ff.de reg.iur.e, priuilegium. eod.tit.lib.6.ex antedictis apparet quòd ea reddita eſſet cauſa omnino falſa. hæc autem colligũtur ex cõmento Dini.in d.c.priuilegium, qui pro ſimili ponit etiã exẽplũ beneficij Velleyani Sena. conſ.quod fœminis læſis fuit conceſſum, cum diuerſum ius ſit in priuilegio, quod habet maritus in reſtitutione dotis ut nõ condẽnetur niſi in quãtum facere poteſt.& in alijs ibi per gl. & Din.poſitis, quæ ut ſunt ſimpliciter perſonalia, perſonã ſequuntur, & cũ ea finẽ habent. Itẽ ſiquis interroga-

Aliud exẽplum in iure.

74.tus † an rei ſacræ, uel liberi hominis facta promiſſio mereatur exequutionem, ſi contingat rem illã ſacram profanari, & liberum illum hominem ſeruum fieri? negatiue reſpondeat & cauſam addat, quia earum rerum nullum eſt cõmercium, nulla obligatio, is improprie reſpõdebit: quæſtio enim propoſita eſt propter id quod accidit, rem illã ſacram profanatam, & liberum hominem ſeruum effectum eſſe, cuius ut negatiue reſpõdeatur, propria cauſa eſt, quia non firmatur tractu temporis, id quod de iure ab initio non ſubſiſtit.l. quod initio.ff.de reg.iur.c.non firmatur.eo.titu.lib.6.huius aũt illa.ꝙ taliũ rerũ obligatio ab initio eſt nulla. & cõtra ſi affirmatiue reſponderet, & pro cauſa adderet, qm̃ multa reperiũtur in iure ab initio inualida, quæ ſuperueniẽte cã confirmãtur, ut patet ex multis deductis per Dinũ in d.c.non firmatur. & per alios in d.l. quod initio: Is improprium, & longe à propoſito alienam afferret cauſam,

quoniam propoſita quæſtio eſt propter ſolum tē-poris curſum: dicta uero cauſa tēporis curſui addit factū cōfirmans. Poſſent his ſimilia exēpla multa figurari, ueluti ex.l. ſi maritus.C. de dona. inter uir. & uxor.l. cui fundus legatus.ff. de cond. & de-mon.l. miles.§. quę ꝑpter impuberē.& l. mariti.p quæſtum. uerſi. quod ſi patiatur.ff. de adulter.l. ſi qua pœna & l. in lege cenſoria. de uerbo. ſignifi.l. ſed & partus.§. Iulianus.l. ſi cum exceptione. & l. metum autem.§. ſed licet uim.ff. quod met. cauſ.l. 1.§. hoc interdictum de ciſterna.ff. de fon-te.l. peregre.§. ulti.& l. generaliter.§. nihil com-mune de acq. poſſ. & l. 2.§. ſeparata eſt cauſa.ff. pro empt. & alijs penè innumerabilibus locis: ex quibus probatur nihil efficere cauſam, quæ non ſit immediata, ac propria, & adæquata propo-ſitæ affectioni ſeu qualitati. Sed quoniam ad probandum id quod propoſitum eſt, ſuperius fi-gurata ſufficere uidentur, & unuſquiſque cætera ex prædictis conſiderare ſuo modo poterit, & in-ferius alia pleraque ad hunc finem tendentia di-cenda erunt, ad præſens finem faciemus. *Cōgerit hic cōplura alii exempla legum.*

¶ Ex dictis autem plane colligitur in coniun-gendis cauſis, ac per illas conſtituendis regu-lis, & præceptis: decidendiſque litibus: falli nos poſſe ſi cauſa ponatur uel omnino falſa, uel minus propria, uel non propinqua: & ſi bene con-ſiderentur omnes omnibus regulis per Docto-75 res datæ exceptiones † quas plerique fallentias, & limitationes appellant (abſit à me arrogantiæ ſuſpitio) inuenietur eas nihil aliud facere, niſi quòd declarando uniuſcuiuſq; regulæ uerā & im-mediatā cauſam & præterea uerborū ſignificatū, re linquunt illius diſpoſitionē ad proprię cauſæ limi-tes reſtrictā: ſeparatis caſibus qui quod alias (iu-xta prædicta) cauſas habeant, & tamen cum cauſa regulæ cognationē habere uideātur ſtudioſos fal- *Deciſio litis pendet à cauſa uera propria, & propinqua.*

lere poſſent. Itaque regulę uirtus propterea non diminuitur neque uitiatur in ſe ipſa, ſed declaratur. Et quoniam per eam declarationem ſeparantur caſus externi, qui uideri nonnulli potuiſſent ſub illius cauſæ ambitu, & ſub uerborum regulæ ſignificatu cõprehẽdi; & ſtudioſos fallere: non omnino ab re dictæ ſunt illæ fallentiæ, & limitationes, quæ fallentiæ cum nulla magis, quam identitatis ac ſimilitudinis ſpecie decipiant: ideo recte dictũ eſſe puto, id ſolum eſſe iuriſperitorũ inſtrumentũ, rerũ cauſarũq; comparationẽ: concurrente in hanc ſententiã Platone, qui in Sophiſta ita inquit. Eũ qui à deceptione tutus uiuere debet, à ſimilitudine ſummopere cauere oportet. lubricum porrò & occultũ hoc genus, quod etiam ſenſiſſe uidetur Vlpianus dũ dixit. Omnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt: rarũ eſt.n. ut non ſubuerti poſsit. & clarius Quintilianus qui lib. 2. ca. 13. dixit. Nemo autẽ à me exigat id præceptorũ genus, quod eſt à pleriſque ſcriptoribus artium traditum, ut quaſi quaſdam leges immutabili neceſsitate conſtrictas ſtudioſis dicẽdi feram addens inferius. Propter quæ mihi ſemper moris fuit, quàm minime alligare me ad præcepta, quæ catholica uocãt, ideſt (ut dicamus quomodo poſſumus) uniuerſalia uel perpetualia: rarò.n. reperitur hoc genus. ut non labefactari parte aliqua ac ſuberti poſſit. Et hæc ratio reddi põt eius quod ex Felyno ſuperius dictum eſt. Docti, & uere Iuriſperiti non eſſe, ut conſultoribus per generales duntaxat regulas & præcepta, reſponſa tradat. atque hoc ita eſſe ut dixi, inferius ubi de identitatis & ſimilitudinis cognitione agemus, dilucidius apparebit. Cũ autem ex dictis appareat re ipſa regulam non poſſe per exceptionem diſmembrari, ut ſimul eadem regula, ideſt illius cauſæ coniunctio remaneat, ſicut neque domus remoto tecto apta erit protegere

Quare, & unde dictæ ſint fallentiæ.

Inſtrumentum Iuriſperitorum eſſe rerum, cauſarũque comparationem.

Ex generalibus non eſſe reſpondẽdum.

Ex ſupradictis apparere, regulã non poſſe per exce-

gere habitantes ab æſtu, frigore, & cetera. niſi ego fallor ſublatus eſt propoſitus ſcrupulus de dicta l. 1. de reg. iur. & l. in his. de legi. Nam ſi natura eſt (prout eſt) impoſsibile, de regula (ut remaneat regula) facere exceptionem, leges illæ non poſſunt de tali exceptione intelligi, neque his quæ diximus obſtare. neque ex illarum uerbis colligi poteſt eorum auctores ita

ptionem uitiati.

76 intellexiſſe. dicit † enim Paulus in dicta l. 1. quod regula, ſimul cum in aliquo uiciata eſt perdit officium ſuum: ſed uitiatam eſſe regulam, ac eam perdere officium ſuum, id non eſt pati exceptionem. quod licet ex uerbis ipſis ſit clarum, adhuc exemplo ex Diui Thomæ prima. q. 22. argum. 2. mutuato, clarius oſtendetur. Nemo negabit regulam hanc ex rerum natura eſſe ueram. Omne aridum combuſtibile ſuppoſito igne comburi. ponamus ignem ſuppoſitum eſſe lignis aridis: certe ſecundum regulam ligna comburentur. ſed ſi accidat, aqua forte ſuperiecta, combuſtionem impediri, ſicque ignem uiciatum perdere officium ſuum. dicemus ne illam regulam. Quodcumque aridum ſuppoſito igne comburi, pati exceptionem hanc, niſi fuerit aqua ſuperfuſa? & quod hæc exceptio etiã ſit de genere ipſius regulæ? nemo doctus (ut puto) hoc dicet. ita & illa per quæ regula iuris uiciata perdit officiũ ſuũ, dici non poſſunt eſſe de regula, neq; exceptiones re-

Nouus intellectus ad l. 1. ff. de regu. iur.

Exemplum ad confirmandam priorẽ opinionem, de regulæ exceptione. d. Thomæ.

77 gulæ. Duplici autẽ † uia tale uicium uidetur poſſe, cõtingere, interdũ uerè, interdũ apparenter, uerè ubi p malitiã, ſeu per errorẽ, aut per uim quicquã priuatim uel publice cõtra iuris regulã decernatur: ut contigit cũ. C. Marius filius ante annos legitimos per uim Cõſul creatus eſt, & cũ Cornelius cinna cõſul occiſo. Cn. Octauio collega cõtra formã legis cõtinuato magiſtratu citra ulla comitia, cũ C. Mario patre cõſulẽ ſe ipſũ in ſequẽtẽ an-

Vitiari dupliciter dici regulã.

Vere, & apparẽter.

Exemplum ueri uitii regulæ.

num re-

num renũtiauit. Quod eſt ſimile dicto exemplo aquę igni ſuperfuſæ.& utinam non multa indies apparerent undique ſimilium uiciorum exempla legum iniuſte à Principibus priuati interdum cõmodi, potiuſquàm publicæ utilitatis cauſa latarum, priuilegiaque, & legum(quas diſpenſationes uulgo dicimus) diſſolutiones, quæ paſsim nulla habita cauſæ cognitione conceduntur. Apparenter autem contingit uitium, ubi unus, plures uel legibus, aut canonibus ſoluuntur diſpenſanturque, ut contra legum & canonum decreta quidlibet facere poſsint, nõ tamen pro libito principum, ſed ratione, utiliorique cauſa id ſuadente.

A Exemplum uitij apparentis.

Vt P. Scipio Aemilianus cum Aedilitatem peteret, Conſul à Populo dictus eſt: ſed quoniam decem annis iunior erat, quàm ut eum conſulem fieri liceret, legibus ſolutus, & Conſul creatus, Carthaginem debellauit. Et iterum cum uicio Ducum bellum Numantinum non ſine publico pudore duraret, delatus ultrò eſt eidem Scipioni ab Senatu Populoque Romano conſulatus, quem cũ ille capere, ob legem, quæ uetabat quenquam intra decẽ annos iterum Conſulem fieri licere, minime uellet: ſicuti priore conſulatu legibus eſt ſolutus, & Numantiã deleuit. huius generis eſt qđ apud Vergil. lib. 9. inquit Aſcanius. Si uerò capere Italiã, ſceptriſque potiri Cõtingerit uictori, & prǽde ducere ſortem, Vidiſti quo Turnus equo, quibus ibat in armis Aureus? ipſum illũ clypeum, criſtaſque rubẽtes, Excipiã ſorti, iam nunc tua præmia Niſe. Talia quoque ſunt de reſtitutione in integrũ minorũ, & ſimilia iura ſingularia paſsim in iure noſtro contra communiores iuris regulas cõſtituta: & de his intellexit Iulianus in d. l. in his. Ideo autẽ dixi hoc apparẽter cõtingere, quia regula re uera per talia nõ uiciatur, quãdoquidẽ ea aliã habeãt causã, à cauſa regulæ ſeparatã, atq; il-

B Aliud exẽplum ex Virgilio.

C Aliud exẽplum ex iure.

lam

lā ſuperiorē,& à primis legum & iuſtitiæ principijs dependentem:ſicque ſub regula, & eius cauſa non includantur, licet primo aſpectu minus ſubtiliter intuētibus includi uideantur. quod figura tale quid eſſe uidetur,quale per alterū, ab eodem Diuo Thoma loco ſuperius citato ſumptum exēplū ſignificatur. Nemo negat, communisq; eſt
78 omniū opinio,† quod quæ hominibus aliud agentibus præter eorū intentionē eueniunt, ea caſu & fortuito dicātur eueniſſe. ponamus herum quempiā data opera diuerſis itineribus duos pluresúe ſeruos eius rei inſcios ad certum locum miſiſſe,illosque ſibi inuicē occurrere. certe ipſi ſerui, ſimul & alij heri propoſitū ignorantes,putabunt, & dicent occurſum illum eſſe fortuitum, cū tamen uere non ſit fortuitus,ſed ab hero deſignatus,& præſcitus:ſicque ab alia quam fortunæ caſusue cauſa proueniens, eodē pacto contingit in ijs,quæ cōtra rationem ſcripti alicuius iuris iuſte recepta ſunt: in quibus licet non poſsimus illius iuris regulā ſequi,aliā tamen habent ſuperiorem cauſam, & rationem, quamobrem ſalua remanente regula iuris, ipſa quoque iuſta ſunt. Quapropter in.l.ſi ita uulneratus ff. ad legem aquiliā. dixit Iulianus Multa iure ciuili contra rationem diſputandi,pro utilitate communi recepta eſſe.& Papa Gelaſius, cū neceſsitate temporis uideret Italicam eccleſiā propter belli,famiſque incurſionem ferè omnium clericorum miniſterio deſtitutā, adeo ut pleriſq; populis ſubſidia regendarum deeſſent animarum in c.i.lv.diſt.priſcis,pro ſua reuerentia, manentibus inſtitutis,quæ ubi nulla rerum, uel temporum uiget neceſsitas regulariter conuenit cuſtodiri,conceſsit de monachis uel de laicis clericos aſſumi. Et Leo quartus.i.q.vii.c.requiritis. rigor (inquit)diſciplinæ quādoque relaxatur ex diſpēſatione miſericordiæ:multorū enim crimina ſunt

damnabi-

damnabilia,quæ tamen eccleſia tolerat pro tem pore,pro perſona, intuitu pietatis, uel neceſsitatis,ſiue utilitatis,& pro euentu rei. cui conſentit Meldenſe concilium ea.q. cap. tali. dicens. Raptarum uirginum coniungio generatos eccleſiaſticis ordinibus non applicari, niſi forte eos maxima eccleſiæ utilitas,uel neceſsitas poſtulet, uel euidens meritorum prærogatiua commẽdet. cui conforme eſt alterum dicti Gelaſij capitulũ. & ſi illa.ead.q.Vrbanus uero.56.diſt.dicit.Cœnomanenſem electum pro eo quod filius ſacerdotis dicitur (ſi cœteræ uirtutes in eum conueniunt) non reijcimus, ſed ſuffragantibus meritis, eum patienter ſuſcipimus,non tamen,ut hoc pro regula in poſterum aſſumatur, ſed ad tempus eccleſię periculo cõſulitur.& Leo d.q.vij. c. exigunt. Laicis qui contra decreta canonum erant ad Epiſcopatum promoti, ſuſceptum officium tenere permittens.addit.Non præiudicantes apoſtolicæ ſedis ſtatutis,nec beatorum patrum regulas ſoluentes,quia remiſsio peccati non dat licentiam delinquendi. ponit etiam hæc Azo in ſumma tit. de reg.iur.& paucioribus uerbis omnia comprehenſa ſunt à paulo in titulo de legibus dicente. Ius ſingulare eſt quod contra tenorem rationis propter aliquam utilitatem auctoritate conſtituentium introductum eſt. Ex quibus(ut puto) intelligi poteſt uerũ eſſe,ut dixi, propterea quod interdum contingat, aliquid contra regulam iuris recipi, & regulam eo caſu perdere officium ſuum,non ſequi quod regula patiatur talem exceptionem, aut quòd ea exceptio ſit de genere
79 uel de natura regulæ.A quo † autem fonte emanet cauſa & ratio eorum, quæ licet contra iuris regulas,iuſte tamen recipiuntur: & quia non eſt hic aptus dicendi locus,& copioſe dictum eſt, ubi de principijs legum tractauimus,ſiquis intellige

re

re cupiet, inde petat. Haſtenus hæc dicta ſint pro eo quod attinet ad limitationes regularum quæ fiunt declarando cauſas illarum proprias. Reſtat altera pars de ijs quæ accidunt ex declaratione uerborum cauilloſis argumentationibus implici-
80 torum. Iulianus † in. l. natura. de uerb. ſignif. repe tita in l. ea eſt. de reg. iur. dicit eam eſſe naturam
1 cauillationis, quam græci ſophiſma appellant, ut ab euidenter ueris per breuiſsimas mutationes diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt, perducatur. Quod ſimul, & illud quod dicere ſoleo. difficultatem omnem in iuriſperitia ex falſis ſimilitudinibus prouenire. docte & eleganter in d. l. ea eſt. declarans Accurſius exponit, quod ea cauillatio, id eſt deceptoria argumentatio contingit per mutationem terminorum diſsimiliter acceptorum, ut in hoc exemplo. Res diuinæ in nullius bonis ſunt: at quòd in nullius bonis eſt conceditur occupanti, ergo res diuinæ conceduntur occupanti. quod eſt falſum. & deceptio contingit ex eo quod medius terminus id eſt dictio nullius, diſsimiliter accipitur: cum in propoſitione ad hominem tantum referatur, in aſſumptione ad hominem pariter, & ad Deum. Res enim diuinæ in nullius, ſcilicet hominis, bonis ſunt: ſunt tamen in bonis Dei conſtitutione hominum. Vnde apparet quam rationem habeat limitatio data per ipſum Accurſiũ in l. i. ff. de rer. diuiſ. & Dyn. & alios. in rub. de reg. iur. lib. 6. illi regulæ quæ habetur in. §. feræ. in ſtit. de rer. diuiſ. Quod ante nullius eſt id naturali ratione occupanti conceditur. uidelicet quòd regula fallat in libero homine, in rebus ſacris, & ſimilibus, quæ in nullius bonis ſunt. ea enim non eſt exceptio de regula, ſed excluſio cauillationis prædictæ, quæ apta eſſet ſtudioſum fallere. ſubiungit in d. l. ea eſt. alterum exemplum Accurſius. Fructus rei eſt pigno-

Declarauit haſtenus qua ratione conſtituantur limitationes, et quid operetur pœnes regulas.

Nunc de cauillationibus.

A *Exemplum deceptoriæ argumentationis.*

B *Aliud exemplum.*

ri dare licere: ſed omnis fructus rei pertinet ad fructuarium: ergo fructuario licet pignori dare quòd eſt falſum. & deceptio eſt, quia uocabulum fructus in propoſitione ponitur pro quadam commoditate extrinſeca: in aſſumptione, ponitur pro utilitate, quæ prouenit ex re ipſa. Et quoniam ad
81 propoſitum effectũ † uitandi deceptiones huiuſmodi ex falſis ſimilitudinibus oriri ſolitas, multũ confert: locum integrum ex Phœdro Platonis inſerere hic operæpretium eſſe duxi. eſt autem talis. Socrates. Enimuero Eleatem Palamedẽ artificio ſuo efficere ſolitum accepimus, ut eadẽ audiẽtibus ſimilia & diſsimilia, unum & multa, manẽtia & fluentia uiderentur. Phedr. maxime. Soc. facultas ergo contradictoria non in iudicijs ſolum & concionibus, uerum etiam in omnibus ut appa ret, quæ dicũtur (quandoquidem una quedam ars eſt) uerſatur: qua quis poterit omnia omnibus, q̃ poſſunt, & quibus poſſunt ſimilia fingere, & alio ſimilia iſto oculente in lucem educere. Ph. Quo nã pacto id ais? Soc. hoc equidem. num deceptio in his quæ multum, an quę parum differunt accidit? Ph. in his quæ parum. Soc. Atqui ſi paulatim tranſieris, latebis magis dum ad contrarium uenies, quàm ſi ſubito tranſilieris? Ph. quid ni? Soc. oportet igitur eum quicunque decepturus ſit aliũ ipſe minime decipiendus, ſimilitudinem & diſsimilitudinem rerum exquiſite dignoſcere. Ph. neceſſariũ eſt. Soc. Nunquid igitur ſingulorũ ueritatis inſcius poterit eius quod ignorat ſimilitudinẽ in uniuerſis paruam, aut magnam diiudicare? Ph. impoſsibile id quidem. Soc. ergo illos qui præter rerum naturam opinantur falſique ſunt, conſtat propter ſimilitudines aliquas ſic eſſe affectos. hæc Plato.

Locũ Platonis refert ut doceat modum uitare hmõdi deceptiones.

82 ¶ Conſtat igitur † omnes regularum iuris limitationes, à duobus iam dictis capitibus deſcendere:

dere: declaratione uidelicet ſignificatus uerborum, & aſsignatione propriæ cauſæ. Et reſtat ut ſuper tractatu regularum digreſsione facta, iam latius euagati, reuertamur ad id quod propoſitum erat: oſtendamuſque unum † & idem eſſe omnibus iuriſperitis, & qui iudicant, & qui cauſas agunt commune inſtrumentum: quod eſt eiuſdē & diuerſi, ac ſimilium diſsimiliumque per comparationem cognitio. Quod paucis indiget, ut ꝓbetur: cum noti uulgatique iuris ſit in iudicio nō exaudiri qui non afferat pro ſe legem aut aliud quod obtineat uim legis. §. cōſideremus. in auct. de trien. & ſemis. l. ſi uero §. de uiro. ff. ſolu. matr. l. ſeruum. §. non dixit prætor. de acqui. hæred. l. diſſentientis. C. de repud. §. cum igitur. in auct. de non elig. ſecun. nub. c. is qui. de ſen. exc. lib. 6. quapropter Bal. in c. nihil. circa fi. de elec. dixit. Quod lege non cauetur, in practica non habetur. & Archid. in c. nolite timere. xi. q. 3. ubi id probari affirmat, ait. quòd non tenemur credere alicui etiam magno uiro, niſi dictum ſuum probet per autenticam ſcripturam. dixi, aut aliud quod uim legis obtineat. propter conſuetudines, ſtatuta locorum, priuilegia & ſimilia: ac etiam propter naturalem rationem, quæ tametſi nullibi appareat ſcripta, uim legis obtinet: adeo ut idem Bald. in rub. ff. de rer. diuiſ. circa finem dicat. Quærere rationem uel legem ubi naturaliter ſentimus, eſt infirmitas intellectus. eſt uero ad hoc tex. in l. cū ratio. ff. de bonis damna. in l. ſcire oport. §. ſufficit. ff. de excu. tutor. in. c. ult. ex. de tranſac. & in Clem. j. in princ. de elect. Sed euitandæ prolixitatis gratia, deinceps legis dūtaxat mētionem faciam, idē nihilominus intellecturus de ijs q̄ habēt uim legis. Hoc igitur poſito ꝙ quicquid intēdamus dicamusque in iudicio, ſit lege confirmandum: eaque confirmatio non poſsit contingere niſi citata

83 *A Idem eſſe omnibus Iuriſperitis & qui iudicant, et qui cauſas agunt inſtrumentū, & quod nā dicatur eō*

Erubeſcimus ſine lege loqui.

B Probat quòd ſupra propoſuerat.

ta lex conueniat cum ſpecie facti propoſiti: ſucce dit conſequentia, quòd omnis noſtra propoſitio confirmanda ſit per identitatem aut ſimilitudinem legis, aut eius quod legis uicem teneat. Illud uerò quòd citata lex conuenire debeat cum ſpecie facti propoſiti, quamuis apud nos indubitabile eſſe uideatur, tamen ſiquis adhuc dubitet, plane demonſtratur, hoc pacto. Quamuis plures ſint iudicialium cauſarum ſtatus, & conſtitutiones, quas olim & nos late declarauimus in eo libello, cui titulus eſt. De exceptionibus, omnes ta

Tractatus Authoris de exceptionibus.

84 men † in ſui propoſitione: prædicati loco expreſſe uel tacite habent iuſtum, uel iniuſtū. Qui enim accuſat aliquem, ut ille pœna afficiatur, id proponit. quoniam fecit aliquid iniuſtum: & qui petit debitum uel præmium, id proponit. quod dari ſit iuſtum. Contra qui defendit, utriuſque oppoſitum probare nititur. nec aliud præterea in iudicijs diſceptatur. Quod autem propoſita facti ſpecies iuſta ſit uel iniuſta, ex eo ſolo quod proponitur & eſt in controuerſia probari non poteſt: ſed opus eſt ut aliqua lex proferatur, per quam probetur id eſſe tale. quemadmodum ſiquis oſtēſam lineam (exempli gratia) decem cubitorum, & frumenti cumulum, decem modiorum eſſe dicat: fidem non faciet, niſi cubitali menſura, & modio prolatis, utriuſque menſuræ, cum propoſita linea frumentique illo cumulo comparationem fecerit. leges enim dudum antea generalibus uerbis, & de futuris negociis compoſitæ, deſcribere non poſſunt factum de quo nunc eſt controuerſia: ideo relinquitur eſſe neceſſarium, ut litigatores id quod proponunt, ita iuſtum iniuſtum ue eſſe dicant, aut negent, ſicut eſt iuſtū iniuſtumue in illa, uel illa lege deſcriptum. quod nihil aliud eſt, quam ſpecies quædam quæſtionis querētis de magnitudine rei, & menſura. quaſi diceret, accuſa

Pulchrum exemplum.

tor, factum cuius pœnam expetit, eſſe tam magnæ iniuſtitiæ, quantæ eſt factum in illa lege deſcriptum, & ea pœna ſignatum. & actor rem petitam ſibi dari tam iuſtum eſſe quam iuſtum eſt eam rem dari, quæ per illam legem dari debere ſancitur. & quaſi, è contra defenſor negaret factum in accuſatione propoſitum ita iuſtum, & rem petitam petitori dari ita iuſtum eſſe, ſicut illis legibus iuſtum iniuſtumque deſcribitur. Vt ſic dici poſsit uniuerſaliter, quòd 85 iudicialis diſceptatio † ferè omnis nihil aliud ſit, quàm comparatio quædam rerum & cauſarum. Quod more ſuo doctiſsime ſignificat Ariſtot. lib. ethic. v. cap. 4. ubi colligit ius, & æquum pluris & paucioris eſſe mediū proportione arithmetica: & iudicem medium, ſeu mediatorem, ad quem cum altercantur homines confugiunt, ut ille altercationem eorum ad æqualitatem redigat. & Politicorum libro. 3. cap. ultim. ubi ait. manifeſtum eſſe quod iuſtum quærentes medium quærunt.

Concludit ergo, iudicialē diſceptationē nihil aliud eſſe, quā rerū et cārū iure deſcriptarū cōparationem. Idem habetur ſupra pagi. 46. nu. 78.

Ius & æquum dici medium. Et Iudicē dici Mediatorē inter partes litigantes.

D. ANTONII MASSAE

GALLESII, CIVIS ROMANI

De exercitatione Iuriſperitorum.

LIBER II.

Summaria notabilium Libri II.

1 EXERCITATIO *omnis iuriſperitorum, in ſola rerum, cauſarumque comparatione conſiſtit.*

2 *Artes omnes, quæ maiorem exigunt exercitationis*

uſum, naturaliter cognitu ſunt faciliores.

3 *Leges qui ex libris didicerint, Item uulgares, qui ex ſuo ingenio, iuſti, & iniuſti intelligentiam profitentur, citra exercitationem, non erunt periti artifices.*

4 *Iuriſperitia, pars quædam prudentiæ, circa quæ uerſetur & quo inſtrumento comparanda.*

5 *Iuriſperitus debet accurate, & celeriter, quæ inter ſe ſimilia, & diſsimilia ſint, deprehendere.*

6 *Aliquis ab alio ad aliud tranſgrediens; quando uera dicat, & quando non.*

7 *In ſcientiis actiuis, uniuerſalium comprobatio, ex particularibus ſumitur.*

8 *Imperitos nonnullos, peritis quandoque auctoſiores eſſe; & in reliquis eos, qui ſunt periti: unde fiat.*

9 *Prudentia eſt actiua, & quæ ſecum rationem, & experientiam quærit.*

10 *Aliquem, plures artes bene exercere: eſſe quodammodo impoſsibilie; & unde uériſimiliter proueniat.*

11 *Prouerbia, Quam quiſque nouit artem, in ea ſe exerceat & alia congeſta, unde inualuerint.*

12 *Identitas, & diuerſitas. Similitudo, & diſsimilitudo, in hoc tractatu ſunt quaſi materia. Comparatio uero, quaſi inſtrumentum.*

13 *Comparatio, in omnibus iudiciis, unde ſumenda: et quis eam recte facere poſſit.*

14 *In præparatione, ad inſtitutiones iuris ciuilis, dum declarauit author, qualis eſſet uniuſcuiuſque illius operis tractatus, tum diſpoſitio, uia, ratioque inſtituendi, ab Imperatore obſeruata: quia ſignificare uoluerit.*

15 *Aliqua, quæ una ratione dicuntur eadem: alia dici poterunt ſimilia: idem in diuerſis, differentibus, & relatiuis procedit.*

16 *Relatiua, quæ ſint; & an magis, & minus ſuſcipiant.*

Similitu-

17 *Similitudo, communiter, uel extra prædicamentum qualitatis dicta: in quibus ſit efficax, uel non.*
18 *Similitudinum, quæ in collatione cauſæ ponenda ſit.*
19 *Iudiciorum finis quis ſit.*
20 *Qualitatibus inter ſe ineſt repugnantia: & magis, ac minus recipiunt.*
21 *Similitudo quæ requiratur in hoc tractatu: & in eo unde ex ſimilitudine argumentum ſumitur qualis eſſe debeat.*
22 *Certius debet eſſe id quod rem confirmat, quam res confirmata.*
23 *Similitudinis, et Identitatis inquiſitio, in quibus proſit.*
25 *Comparatio in hoc tractatu cuiuſmodi ſit: et quod non eſt locus ſed methodus quædam per ſe.*
26 *Affectio, ſiue Qualitas eiuſdem, aut ſimilis habitudinis et rationis, quid ſit.*
27 *A iuriſperitis, pro actore, et reo: qui uoce in iudiciis cauſas agunt, et qui de ſcripto conſilia tradunt, quæ ratio ſit habenda.*
28 *Diuerſis legibus poſitis, docet quo pacto, ad quæſita circa illas ſit reſpondendum.*
29 *Inſtitutio ſimpliciter dicta, eſt genus ſupremum: et quando ſit genus ſubalternum: et quæ ſint eius ſpecies, et indiuidua.*
30 *Similitudo, magis propinquitatem ſignificat, quam identitatem: et alia huiuſmodi, quæ notant dict. in l. qui liberis. ff. de uulga. et pupil. quomodo ſit intelligenda.*
31 *Pluralitas rerum, exiſtens ad ſenſum nota, non recipit dubitationem.*
32 *Genere, et ſpecie, ut aliqua eadem dici poſſint, quæ requirantur.*
33 *Specie quæ differant, licet genere ſupremo, et ſubalterno ſint eadem.*
34 *Similitudo falſa, generiſque anceps acceptio; quot modis poſſit nos decipere.*

35 *Interroganti, qua ratione, in uenditione idem iuris eſt quod in locatione, ut emptio rei ſuæ conſiſtere non poſſit quomodo reſpondendum ſit.*

36 *Genera omnia, & ſpecies, propria nomina non habere, contingit.*

37 *Actuum quorumcumque qui diſpoſiti ſint, ad res noſtrum ſingulis acquirendas, ſumma diuiſio quæſit.*

38 *Genus ſupræmum, ſubalterum, & ſpecies, in ſeruituti bus quæ ſint.*

39 *Vſucapionem ad perficiendam, quæ requirantur, & quæ Genera, & ſpecies poſſeſsionis conſtituendæ ſint.*

40 *Poſſeßio carens titulo, & bona fide, quomodo appellabitur.*

41 *L.ii. & l. ſi ancillam. ff. pro ſuo, cum aliis ſimilibus, declaratio.*

42 *In ſimilitudinibus, et diſsimilitudinibus tradēdis, Iure conſulti antiqui, quādoq; à iunioribus reprahēſi sūt.*

43 *Formæ mutatio rerum ex ſtipulatione debitarum eſt genus, & quæ ſint eius ſpecies.*

44 *Experientia tota peritiæ iuris, in exemplis diſcernendis conſiſtit.*

45 *Vlpianus, poſt Offilium aßerens, frumenti aceruum, uini dolium, & hominem contrectari, eſſe ſimilia, ab authore nouiter repræhenditur.*

46 *Auris hominis, & poculi anſæ contrectatio, bene inuicem comparantur ab Vlpiano.*

47 *Arg. non perſiſtit, ex ſola ſpecici, generiſue identitate, niſi conueniat etiam rationis communitas: & reprahenduntur, qui in iure uoluerunt ualere Argum. à tali re, ad talem rem. ut à contractu, ad ultimam uoluntatem cum ſimilibus, & quo modo: ſubiicit exempla.*

48 *Caſuum, in quibus ratio ſit eadem, eſt impoßibilis enumeratio propter eorum multitudinem.*

49 *Generum, ſpecierumq; exacta cognitio, quibus cōferat.*

50 *Iuriſconſulti, quibus in caſibus poſuerunt in ipſorum reſponſis rationem, & quibus non.*

51 Genere,

51 *Genere,& numero,uel ſpecie quæ ſunt eadem, intelliguntur eadem iuris ratione, & iſtorum effectus.*
52 *Ratione eadem eſſe aliqua,duobus modis contingit: & quo pacto hi diuerſi ſint.*
53 *Rationis identitatem, aut ſimilitudinem, probādi onus incumbit alleganti, et multa exempla eorum, quæ non ſunt eadem Genere, ſpecie,& Numero, ſed ratione tantum.*
54 *Iuſtum quid ſit.*
55 *Lex quid ſit.*
56 *Simile iuſto, quod ſit.*
57 *Parum expertus, facile falli poterit in diſcernendis exemplis,quæ eadem,uel simili ratione deciduntur.*
58 *Iuriſperitus qui eſſe cupit,in qua re plurimum ſe exercere debeat.*
59 *Cauſa eadem,ut dici poſſit,quæ requirantur exempla.*
60 *Actio exercitoria,quando locum habeat.*
61 *Actio inſtitoria,quando locum habeat.*
62 *Similitudo ut bona ſit,quæ ſecum requirat.*
63 *Similitudo bona,eſt difficilis cognitu, et inuentu. in ea cognoſcenda nobilior artis portio uerſatur.*
64 *Identitas utraque, et ſimilitudo rationis, unde proueniant.*
65 *Regula ſimpliciſſima, abſque aliqua limitatione eſt. Quod ubicunque proponitur factum, habens eandem rationem cum facto per legem deciſo, tunc eadem deciſio facienda eſt. Vbi autem non eſt eadem,ſed ſimilis ratio,aliud ſtatui poteſt.*
66 *Deceptio doctorum,unde proueniat.*
67 *Ratio legis condendæ quæ fuerit,quando non apparet, quid faciendum.*
68 *Ratio legis,non ſolum difficile, uerum plerumque impoſſibile factu eſt,ut inueniatur.*
69 *Lex nulla eſt,quæ ſua cauſa,ſuaque ratione careat.*
70 *Legis rationem,etiam in ea non expreſſā, poſſibile eſt inueniri, nisi noſter deficiat intellectus: et quo modo inueniatur. quando inuenienti ſtandum*

ſit. & de interprætatione, ex identitate rationis.

71 *Setnentia lata contra legem eſt nulla; & pariter lata contra rationem legis. & quid de lata contra ſimile legis.*

72. *Lex tanquàm iniuſta, & ſine ratione poſita, reprahendi non debet.*

73 *Stat. quo cautum eſt, ut ſtat. ſecundum literam intelligantur, eſt probabile.*

74 *Legis ratio quando inquiri poſsit, & quando non.*

75 *Lege prohibita interpratari, ſi occurrerint caſus interpratatione indigentes, quid agendum.*

76 *Legiſlator uitaturus tyrannidis ſuſpitionem, debet rationem legis aſſignare.*

77 *Ratio in lege quando non eſt reddita, uel non ſcripta, aut breuitatis cauſa reſecata, quid agendum.*

HACTENVS Quanta ſit exercitationis efficacia, quique nobis occurrerint præambuli quidam exercitationis modi, expoſuimus. & quod omniũ Iuriſperitorum tam qui iudicũ, quàm qui cauſidicorum officio funguntur, unum idemque ſit inſtrumentum, & quale ſit illud (ut puto) probauimus. nunc reſtat ut eos dicto inſtrumento primum armemus, deinde armatos inſtructoſque in campum deducamus. Non ignoro, à doctis pleriſque ſuper ſignificatu ſimilitudinis, collationis, & comparationis, diuerſas adeo prolatas eſſe ſententias, ut uix deliberare poſsint lectores, quã ſit eis in partem eundum: ideoque illud mihi hoc loco teſtandum eſſe cenſui, quod (eam quæ de nominibus eſt concertationem curioſis relinquens) res ipſas proponã, quibus per me licebit, ut quiſque ſuo iure nomina imponat. Illud uero admirari

Continuatio primi libri ad hanc ſequentem.

tari merito poterit aliquis. ſi uerum eſt quod pro
1 ponimus, omnem iuriſperitorum † exercitationē
in ſola rerum cauſarumque comparatione conſi-
ſtere: quo pacto fieri poſsit, ut in una re ſola, per
totum uitæ ſpacium ſe exercentes uix facti ſenes
eiuſmodi exercitationis periti euadāt? pręſertim
cum ſingularum rerum tractatus habeamus expli
cite perſpicueq; deſcriptos: tractemuſque res co-
gnitu minime difficiles, quippe in quotidiano ui
tæ uſu conſiſtentes? ſed is (ut puto) acquieſcet
poſtquàm cōſiderauerit, ita bene factum eſſe à na
2 tura: ut eæ artes † quæ maiorem exigunt exerci
tationis uſum, cognitu ſint faciliores. Omnia, n.
(exempli gratia) rethoricæ ac muſicæ præcepta
quilibet mediocris etiam ingenij uir, paucis mē
ſibus cognoſcere ac diſcere poterit: peritus autē
muſicus & orator non erit, niſi poſt eiuſmodi co
gnitionem ea in re multis annis ſe exerceat. Et in
ipſa iuris ſcientia peculiare eſt, non ſolum quod
3 ex libris† facile & breui diſci poſsit: ſed (qui ſui
ipſius eſt unicuique amor) etiam ſine ſtudio iuris
ſcientiæ, plerique ſibi uidentur eſſe iuriſconſulti,
& uulgares etiam homines reperies, qui iuſti in
telligentiā ex ſuo ingenio profiteātur. ſed neque
tales, neque etiā qui ex libris tantū leges didice-
rint, citra diuturnā in particularibus cauſis exer-
citationem iuris ſcientię periti artifices erunt, aut
uere unquam dici poterunt, quemadmodum teſte
Cicerone lib. officiorum primo. Nec Medici, nec
Imperatores, nec Oratores, quanuis artis præce-
pta perceperint quicquam magna laude dignum
ſine uſu & exercitatione conſequi poſſunt. Et quē
admodum picturæ ſtudioſis nihil profuerit Mi-
chelangeli & Appellis exemplaria cognouiſſe:
niſi & ipſi pingere tentauerint. & longinquum
iter agreſſurus, nihilomagis ignotarum antea uia
rum gnarus erit, eo quod Ptolomei tabulas ac-

Quare ſit, quod in huiuſmodi praxim uix facti ſenes periti euadimus.

A Neminem abſque exercitatione peritum poſſe effici iuris artificem.

B Teſte Cicerone.

C Aliiſque argumentis probat.

curate menſurauerit, quam qui eas tabulas nun-
quam uiderit. ita & Iuris ſcientiæ ſola cognitio ſi
ne exercitatione, Iuriſperitum nunquam efficiet,
Hoc autem ex eo prouenire uidetur, quia iuris pe
4 ritia † pars quædam eſt prudentiæ, uerſatur-
que circa iuſti & iniuſti conſiderationem, quę
quoniam non corporeis ſenſibus, ſed ſolo intel-
lectu facienda eſt, alius alio fertur. nonnulla
enim ſecundum ſimilitudinem uel immutationē
eorum quæ ipſis inſunt, ita ſibi inuicem reſpon-
dent, ut in aliquo ſint ſimilia in aliquo diſsimilia,
5 oportet autem talia internoſcentem eſſe † artifi-
cem, ut accurate ſimul & celeriter queat depræhē
dere, an inter ſe ſimilia ſint an diſsimilia. Quod
paulo poſt locum ſuperius citatū declarauit Pla
to ſic dicens. Soc. An conſtat cuique qđ in aliis
dum loquimur idem ſentimus omnes, in aliis nō
idem? Ph. Quamuis quod ais intelligere uideor,
planius tamen ut dicas cupio. Soc. quãdo quis fer
ri nomen uel argenti pronunciat idem omnes ꝓ
tinus intelligimus. Ph. prorſus. Soc. quid cum iu
ſti uel boni nomen? non ne alius alio fertur; atq;
cum alijs, & nobiſcū ipſi ambigimus? Ph. magno-
pere. Soc. in alijs ergo cōſentimus, in alijs diſsēti
mus. Ph. ſic eſt So. ubi nā facilius falli poſſumus?
& in quibus horū Rhetorica plurium ualet? Ph.
patet in quibus ambigimus. So. oportet igitur eū
qui Rhetoricam ſit aſſequuturus, primum hæc or
dine diſcreuiſſe, & quæ utriuſque ſpeciei figuræ
ſint percepiſſe, & ubi maxime falli ambiguitate
multitudo poteſt, & ubi non poteſt. Ph. præclarā
quandam, o Socrates agnoſceret ſpeciem qui co-
gitatione id caperet. Soc. deinde oportere arbi-
tror, cum nihil latere cum ad ſingula uenerit, ſed
acute perſentire, id de quo dicturus ſit utrius ſit
generis. hactenus uerba Platonis, Cum igitur ali
quis ſecundum ſimilitudinem aut identitatē ab

6 alio† ad aliud tranſgredietur, uera dicet: ubi autē ſecundum diſsimilitudinem, aut diuerſitatem, mētietur, multo magis ſecundum contrarietatem: &

7 hoc eſt quia in actiuis huiuſmodi† ſciētiis uniuerſalium comprobatio ex particularibus ſumi conſueuit. quapropter Ariſt. lib. ethic. 2. cap. 7. de mediocritate uirtutum loquutus, ea uerba ſub iunxit, quæ ſunt ſuperius relata, &, lib. 6. cap. pri. Quoniam antea dixerat medium eſſe eligendum, & medium eſſe ſicut recta ratio præſcribit. ſubiūgit hæc uerba. Ac ſi ita dicamus, uerum quidem eſt, non tamen perſpicuum: quippe cum in omnibus aliis ſtudiis circa quæ eſt ſcientia, uerum ſit dicere, neque amplius neque minus eſſe elaborandum neque ociandum, ſed mediocriter, atque ut recta ratio præſcribit. Nam qui ſolum hoc habet, nihil amplius cognoſcet, uerbi cauſa. qualia corpori adhibēda ſint? ſiquis dixerit ea quæ iubet medicina, & ſicut is qui ea eſt præditus ſtatuit. & ad rem noſtram propinquius eod. lib. cap. 6. ait. Adde, quod neque uniuerſalium tantum prudentia eſt: ſed opus eſt, ut ſingula etiam cognoſcat, eſt enim actiua, at actio circa particularia uerſatur.

Vniuerſalium comprobatio ex particularibus ſumitur.

8 hinc fit ut nonnulli etiam † neſcientes nonnullis ſcientibus actuoſiores ſint: & in reliquis illi qui ſunt periti. nam ſiquis leues quidem carnes cognouerit faciles concoctu eſſe, & ſalubres: quæ tamen leues ſint ignoret, is profecto ſanitatem nō efficiet, ſed ille efficiet magis qui auium carnes eſſe leues & ſalubres ſciuerit.

Actio circa particularia uerſatur.

9 Prudentia † uero actiua eſt. quare uel ultra quæ (rationem ſcilicet & experientiam) uel hanc potius habere oportet. cui conforme illud quoque eſt quod lib.. 2. cap. 2. dixerat. Quoniam igitur præſens tractatio non eſt ſpeculationis cauſa, quemadmodum aliæ (non enim ut cognoſcamus quid ſit uirtus, ſed ut boni efficiamur, alioqui nulla eius erit utilitas)

utilitas) neceſſe eſt ut de actionibus quomodo agẽdæ ſint, conſideremus.quippe cũ in eis ſita uis ſit, ut habitus quoque præditi qualitate quadam reddamur.& elegantiſsime (ut ſemper) Galenus de Placitis Hyppocratis & Platonis lib.9. ait. Quod igitur ſemper & dicentem me, & ſcribentẽ audis: id in præſentia etiam auditurus es.Generalis methodus citra multorum particularium exercitationem,bonum efficere artificem non poteſt. id quod in omnibus eiuſmodi licet conſpicias, in nonnullis tamen adeo ualidam obtinet uim, ut uniuerſalem methodum uno anno ſolo abſolutiſſime queas diſcere : exercitationem uero, niſi per totam uitam fiat,ad artis opera parum proficere. & Paulo inferius addit. Itaque laborandum eſt in una quaque artis exercitatione circa materias quarum actiones uitæ utiles expetimus. quanuis enim naturam aliquis uel multo præſtantiſsimã ad quodcunque opus habeat,exercitationem uero negligat,nullo eorum qui natura deſtituuntur exercitationis autem cura, & ſedulitate uincunt, præſtantior erit. & ante ipſum Galenum Thucidides lib. hiſtoriæ ſuæ primo, ſub perſona Periclis,ait.Genus artis eſt ut quidlibet aliud res nautica, in qua nõ oportet ſucciſiuis quibuſdam temporibus delicate uerſari, ſed ſiquis eius bene peritus eſſe uelit,opus eſt, ut per totam uitam in ea ſe exerceat. Atque hinc ueriſimile eſt prouenire,
10 quod complures artes † unum quempiam bene exercere ſit quodammodo impoſsibile. Eandemque ob cauſã Stratonicus cytharedus (ut eſt apud Atheneum lib. 8.) Regi Ptolomeo ſecum contentioſius de cythariſtica diſputanti, ad poſitæ dixiſſe fertur. Aliud eſt ô Rex ſceptrum, aliud plectrum. Et Appelles (teſte Plinio lib.35.c.x.) Alexandro magno in officina multa imperite de pictura differenti,comiter ſuaſit ſilentium, admonens

Vniuerſalis methodus uno anno capitur. Sed exercitatio, non ne ſi per totam uiiam proficit.

Facere dictum.

nens illum rideri à pueris, qui colores terebant.
11 & inualuerunt Prouerbia. Quam quiſque† nouit artem in ea ſe exerceat. Ne ſutor ſupra crepidam. tractant fabrilia fabri. & his ſimilia. Ex quibus (ni ſi ego fallor) probatum eſt ingenium natura perſpicax, atque illi etiam additam iuris ſcientię pręceptorum cognitionem, ſine diuturna in particularibus exercitatione, iurisperitum facere non poſſe: Et quamobrem tam diuturna ſit opus exercitatione, cum ipſa ſcientia breui tempore addiſcatur, & eius exercitatio in ſola conſiſtat rerum cauſarumque comparatione. quod ex dicendis quoque clarius eluceſcet. Dicēdum autem prius eſt quarum rerum & cauſarum in hac exercitatione identitas & diuerſitas, ſimilitudo & diſsimilitudo ſit diſcernenda: ſed ad dicendorum euidētiam hic quoque repetendum, id quod ſuperius dictum eſt. intelligere me in hoc tr ctatu iden-
12 titatem† & diuerſitatem ſimilitudinemque & diſſimilitudinem, eſſe quaſi materiam, comparationem uero quaſi inſtrumentum, quo mediante diuerſarum rerum collatione facta diſcerni dijudicarique poſsit. an eædem uel ſimiles collatæ comparatæque res ſint, an uero diuerſæ & diſsimiles. in quo ſignificatu poſuerunt comparationem, Paulus in l. nō diſtinguemus. §. illud in pri. ff. de recept. arbi. Ibi. ſed compromiſſum illud comparauimus ordinariæ actioni. & c. & Papinianus in l. ſtichum aut Pamphilum. §. ſi mandato meo. ff. de ſolutionibus ibi. & ad hoc pertinet tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe comparationem. Ad propoſitæ igitur quæſtionis reſolutio-
13 nem, pono quòd comparatio † in omnibus iudicijs ſumenda ſit à ſpecie facti, certa aliqua lege deſcripti, uel ab illius cauſa, aut ſimul ab utraq; faciendaque illarum cum controuerſi facti ſpecie, uel cauſa, aut utriſq;, collatio. quod quia re-

Quam quiſque nouit artem in ea ſe exerceat.

Incipit hic tradere doctrinā proficiendi.

Intendit igitur docere ſimiliū, ac diſſimilium comparationem quæ ſit, et quo modo ſumi debeat.

B *Exēplum.*

C *Aliud.*

ſumenda eſt compoſitio a facti ſpecie.

cte facere nemo poterit, niſi qui omniū legitimorū actuum inſtrumētorum, & articulorum iuris, genera, ſpecies, differentias, & propria prius ex præceptis artis didicerit deinde uniuſcuiuſq; negocij, genere, ſpecie, differētijs, & proprijs, ac per ea ſimilibus, diſsimilibuſq; dignoſcendis ſe exercuerit. ideo talium rerum exercitationē dico eſſe oportunā. Illud tamen uolo ſtudioſis hic non eſſe incognitum. eodem tendere unumque in effectu eſſe omnes illas conſiderationes, uidelicet quæ conſiderat cuiuſque generis, & ſpeciei propria, & communia : & quæ diſcernit, num eædem an diuerſæ, ſimiles, an diſsimiles res quæ comparantur exiſtant : & quæ ſpeculatur quid idem in ipſis ſit, & quid diuerſum: & quæ à primo, & generaliſsimo genere diuiſoria methodo ad ea quæ non amplius diuidi poſſunt per differētias in medio conſiſtentes deſcendit: aut contra compoſitoria ratione à ſpecialiſsimis quę multa ſunt, ad primum genus aſcendit. atque hæc ſignificare † uolui dum in præparatione ad inſtitutiones iuris ciuilis declaraui, qualis eſſet uniuſcuiuſque illius operis tractatus tum diſpoſitio, tum uia ratioq; inſtituēdi ab Imp. obſeruata. Hoc autem de quo nunc loquimur ita ut ſupra deſignatum, & uerborum compendio inuolutum, latius eſt explicādū.

Libellus Authoris De præparatione ad Inſti.

14

Præmitto autem quod (quemadmodum ex antea

15 dictis liquere poteſt) nonnulla; † quæ aliqua ratione dicuntur eadem, alia ratione dici poterunt ſimilia: itidem, & quæ diuerſa, & quæ differentia, & quæ ad aliquid ſiue relatiua ſunt, aliqua ratione dici poterunt eſſe ſimilia, & diſsimilia. quod ipſe quoque Ariſtoteles ſenſit. cum in prædicamento

16 ad aliquid dixit. Ad aliquid ſunt † quæcunque hoc ipſum quod ſunt, aliorum eſſe dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud. ut mons magnus ad alium montem (magnum. n. ad aliquid dicitur) & ſi-

Aliquid uno reſpectu poſſe dici ſimile, et diſsimile.

& ſimile alicui ſimile, & Paulo infra. Videnť autē
eã quæ ad aliquid ſunt, magis & minus ſuſcipere,
ſimile.n. & diſsimile magis & minus dicit, & par
& diſpar, magis & minus dicitur, cũ utrũq; ſit ad
aliquid: ſimile.n. alicui ſimile dicit, & impar ali-
cui impar; ſimiliter & in alijs prædicamentis cõ-
muniter dictæ ſimilitudinis, & diſsimilitudinis
poni exempla poſſunt: ſed quod attinet ad rē no-
17 ſtrã, ſimilitudo † cõmuniter & extra prædicamen
tum qualitatis dicta, non erit efficax niſi in cõpa-
18 randa ſpecie facti. ſed in collatione † cauſæ, ponē
da eſt ſimilitudo propria dumtaxat qualitatis. Nã
19 cum iuxta ſuperius dicta, iudicia † non ſint aliud
quã diſputationes quædã, de eo quod ponatur ali
quid, aut negetur eſſe iuſtũ, uel iniuſtũ, ſicut eſt iu
ſtũ uel iniuſtũ in lege citata deſcriptũ, & cui qđ
eſt in controuerſia tãquã ſimile, & pariter aut ma
gis iuſtũ cõparetur, aut tãquam diſsimile compa
randum eſſe negetur. patet quod neceſſe eſt eam
ſimilitudinē qualitatis dici, cũ iuſtitia, iniuſtiaq;
ſint qualitates, nec cadant ſub alio prædicamẽto:
quod (ut cætera omnia) ſenſit poſuitq; admirabi-
liter idē Ariſtoteles in prædicamento qualitatis,
20 ita inquiens. Eſt autē qualitatibus inter ipſas † re
pugnantia, ut iuſtitia iniuſtitię cõtraria eſt, & can
dor atrori, itēq; cætera eiuſdē generis. eadē eſt eo
rũ ratio: quæ ex ijs qualia nominantur: ueluti iu-
ſta iniuſtis contraria ſunt, & nigra cãdidis. & pau
lo inferius addit. Amplius ſi quod contrarium in
qualibus eſt, alterũ etiam in ijs fore, quod ſingu-
latim cæteras catægorias intuenti perſpicere li-
cet, uelut. Si iniuſtitiæ cõtraria ſit iuſtitia. iuſtitia
autē ſit qualitas, & iniuſtitia qualitas ſit neceſſe
eſt. Nulla.n. cathegoria, nec quãtitas, nec quæ ad
aliquid neq; locus, neq; prorſus aliud eiuſmodi
iniuſtitiæ cõiungitur neque accõmodatur, & in-
ferius etiã ſubiungit. Recipiũt aũt qualia magis
& mi-

Iudicium quid ſit, & in quo conſiſtat.

& minus,nã & album aliud alio albius,minuſque albũ dicitur,& aliud alio magis, minus uè iuſtũ.
21 Similitudo aũt † de qua loquimur licet neceſſario non requiratur magis in uno q̃ in alio, ſed ſufficiat ſi æque ſit in omnib.ſimilibus, euidẽtior tñ eſſe debet in eo,unde argumentũ ex ſimilitudine ducitur: quod clarius eſt quàm ut ꝓbatione indigeat, quo enim pacto concludere poſſemus iuſti in controuerſia poſiti rationem eadem eſſe uel ſimilem rationi legis à qua ſimilitudinem adducimus,niſi illius legis ratio ſit euidẽs? ſemper enim
Notabile dictum.
22 † certius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Quoniam autem identitas & ſimilitudo quærenda eſt dumtaxat cauſæ iuſtitiæque & iniuſtitiæ, quam qualitatem eſſe di
23 ctum eſt, non minus ualebit † in iis, quæ diuerſorum ſint generum,quàm in his quæ eiuſdẽ ſint, generis,etiam ſi generis nomine ſpeciem quoque intelligamus, ſi in omnibus æque eiuſdem generis ſpecieb. aut ſpeciei cuiuslibet indiuiduis eadẽ ſit iuris ratio. hoc tamen intererit, quod qui pro
Vbi eſt eadem ratio idem ius eſt ſtatuendũ.
24 bat ſpeciem† facti in controuerſia poſiti eſſe eiuſdem uel generis, uel ſpeciei, cuius eſt factum in lege citata deſcriptum, illico habet intentum cõſequentiæ;ꝙ eadem iuris ratione uinciatur. ſicque onus incumbit aduerſario probandi ex alia lege, quod ea ſpecies ab illo genere ſit excepta; cum è contra ſi diuerſi generis facto fiat comparatio, illius qui argumentatur officium ſit oſtendere, ꝙ eadem uel ſimilis utriuſque ſit qualitas, & cauſa uel ratio iuſti. Antequàm dictorum exempla ex legibus ipſis adducam, illud quoque præmittendum
25 uidetur. quod comparatio † de qua loquor, non eſt locus quidã certus, ut quilibet ex iis qui Topici appellantur,ſed eſt ſeparata quædam methodus,per quã loci ipſi Topici, & ex illis accepta argumenta adaptãtur quæſtionibus factis de

magni

magnitudine rei.habetque ſecundum ſingula cō-
parationis genera locos certos ex quibus argumē
ta ſumi queant.quos ne hic omnes Ariſtotelis to
picorum libros tranſcribamus , qui uoluerit inde
petat. Loci enim per quos conſtruitur, deſtrui-
turque idem numero , primò ex tribus modis , &
magis proprie ſumptum,integros implent libros
ſextum & ſeptimum . & per quos idem numero
proprio, libro quinto . & per quos idem numero
accidente,libro ſecundo . per quos autem idem
genere ac ſpecie probari ac refelli poteſt habe-
tur libro quarto. & per quos idem ratione , ſiue
analogia & proportione libro ſecundo, ubi de cō
ſtruendo deſtruendoque per comparationem ac
26 cidente loquitur . affectio † autem ſiue qualitas
eiuſdem aut ſimilis habitudinis & rationis(quod
ex antedictis patet)nihil aliud eſt quam qualitas
unicuique accidens . Ipſius quoque ſimilitudinis
probandæ uel improbandæ(ultra ea quæ ſuperius
dicta ſunt) loci habentur ad finem libri ſecundi.
Quæ omnia cum legibus comprobauero, putabo
ſimul oſtenſum,cui nobis uſui ſint loci topici : ac
me ſolutum nexu obligationis contractæ , per ea
quæ dixiſſe memini in libro uſus iudiciorum pa-
latij pontificij:ubi pollicitus ſum oſtendere , quæ-
nam iuriſperitis conſulendi de iure,atque in iudi
cijs iuris ſui tuendi ratio conueniat: manifeſtum
27 eſt enim quod ij qui uoce † in iudicijs cauſas
agunt , & qui de ſcripto conſilia tradunt, hoc
ſolum,& prætcrea nihil aliud quod ad rem faciat
curare debent , aut poſſunt , niſi ut qui ſunt pro
actore proponāt certam legem, cuius determina
tioni ſimilē in propoſita cauſa deciſionē fieri de-
bere intendant,deinde ut facta comparatione ea
dūtaxat argumēta adducant,per quæ : iuxta ſupe-
rius dicta,identitas, aut ſimilitudo comprobetur
& contra qui ſunt pro parte altera , deducant ea
per quæ

uſum, naturaliter cognitu ſunt faciliores.

3 Leges qui ex libris didicerint, Item uulgares, qui ex ſuo ingenio, iuſti, & iniuſti intelligentiam profitentur, citra exercitationem, non erunt periti artifices.

4 Iuriſperitia, pars quædam prudentiæ, circa quæ uerſetur & quo inſtrumento comparanda.

5 Iuriſperitus debet accurate, & celeriter, quæ inter ſe ſimilia, & diſsimilia ſint, deprehendere.

6 Aliquis ab alio ad aliud tranſgrediens; quando uera dicat, & quando non.

7 In ſcientiis actiuis, uniuerſalium comprobatio, ex particularibus ſumitur.

8 Imperitos nonnullos, peritis quandoque auctoſiores eſſe; & in reliquis eos, qui ſunt periti: unde fiat.

9 Prudentia eſt actiua, & quæ ſecum rationem, & experientiam quærit.

10 Aliquem, plures artes bene exercere: ipſe quodammodo impoßibilie; & unde uerisſimiliter proueniat.

11 Prouerbia, Quam quiſque nouit artem, in ea ſe exerceat & alia congeſta, unde inualuerint.

12 Identitas, & diuerſitas. Similitudo, & diſsimilitudo, in hoc tractatu ſunt quaſi materia. Comparatio uero, quaſi inſtrumentum.

13 Comparatio, in omnibus iudiciis, unde ſumenda: et quis eam recte facere poſſit.

14 In præparatione, ad inſtitutiones iuris ciuilis: dum declarauit author, qualis eßet uniuſcuiuſque illius operis tractatus, tum diſceßio, uia, ratioque inſtituendi, ab Imperatore obſeruata: quia ſignificare uoluerit.

15 Aliqua, quæ una ratione dicuntur eadem: alia dici poterunt ſimilia: idem in diuerſis, differentibus, & relatiuis procedit.

16 Relatiua, quæ ſint; & an magis, & minus ſuſcipiant.

Similitu-

17 Similitudo, communiter, uel extra prædicamentum qualitatis dicta: in quibus ſit efficax, uel non.
18 Similitudinum, quæ in collatione cauſæ ponenda ſit.
19 Iudiciorum finis quis ſit.
20 Qualitatibus inter ſe ineſt repugnantia: & magis, ac minus recipiunt.
21 Similitudo quæ requiratur in hoc tractatu: & in eo unde ex ſimilitudine argumentum ſumitur qualis eſſe debeat.
22 Certius debet eſſe id quod rem confirmat, quam res confirmata.
23 Similitudinis, et Identitatis inquiſitio, in quibus proſit.
25 Comparatio in hoc tractatu cuiuſmodi ſit. et quod non eſt locus ſed methodus quædam per ſe.
26 Affectio, ſiue Qualitas eiuſdem, aut ſimilis habitudinis et rationis, quid ſit.
27 A Iuriſperitis, pro actore, et reo: qui uoce in iudiciis cauſas agunt, et qui de ſcripto conſilia tradunt, quæ ratio ſit habenda.
28 Diuerſis legibus poſitis, docet quo pacto, ad quæſita circa illas ſit reſpondendum.
29 Inſtitutio ſimpliciter dicta, eſt genus ſupremum: et quando ſit genus ſubalternum: et quæ ſint eius ſpecies, et indiuidua.
30 Similitudo, magis propinquitatem ſignificat, quam identitatem: et alia huiuſmodi, quæ notant doct. in l. qui liberis. ff. de uulga. et pupil. quomodo ſit intelligenda.
31 Pluralitas rerum, exiſtens ad ſenſum nota, non recipit dubitationem.
32 Genere, et ſpecie, ut aliqua eadem dici poſſint, quæ requirantur.
33 Specie quæ differant, licet genere ſupremo, et ſubalterno ſint eadem.
34 Similitudo falſa, generiſque anceps acceptio; quot modis poßit nos decipere.

35 *Interroganti, qua ratione, in uenditione idem iuris eſt quod in locatione, ut emptio rei ſuæ conſiſtere non poſſit quomodo reſpondendum ſit.*

36 *Genera omnia, & ſpecies, propria nomina non habere, contingit.*

37 *Actuum quorumcumque qui diſpoſiti ſint, ad res noſtrum ſingulis acquirendas, ſumma diuiſio quæſit.*

38 *Genus ſupræmum, ſubalterum, & ſpecies, in ſeruituti bus quæ ſint.*

39 *Vſucapionem ad perficiendam, quæ requirantur, & quæ Genera, & ſpecies poſſeſsionis conſtituendæ ſint.*

40 *Poſſeſsio carens titulo, & bona fide, quomodo appellabitur.*

41 *L. ii. & l. ſi ancillam. ff. pro ſuo, cum aliis ſimilibus, declaratio.*

42 *In ſimilitudinibus, et diſsimilitudinibus tradẽdis, Iureconſulti antiqui, quãdoq; à iunioribus repræhẽſi sũt.*

43 *Formæ mutatio rerum ex ſtipulatione debitarum eſt genus, & quæ ſint eius ſpecies.*

44 *Experientia tota peritiæ iuris, in exemplis diſcernendis conſiſtit.*

45 *Vlpianus, poſt Offilium aſſerens, frumenti aceruum, uini dolium, & hominem contrectari, eſſe ſimilia, ab authore nouiter repræhenditur.*

46 *Auris hominis, & poculi anſæ contrectatio, bene inuicem comparantur ab Vlpiano.*

47 *Arg. non persiſtit, ex ſola ſpecici, generiſue identitate, niſi conueniat etiam rationis communitas: & reprehenduntur, qui in iure uoluerunt ualere Argum. à tali re, ad talem rem. ut à contractu, ad ultimam uoluntatem cum ſimilibus, & quo modo: ſubiicit exempla.*

48 *Caſuum, in quibus ratio ſit eadem, eſt impoſsibilis enumeratio propter eorum multitudinem.*

49 *Generum, ſpecierũmq; exacta cognitio, quibus cõferat.*

50 *Iuriſconſulti, quibus in caſibus poſuerunt in ipſorum reſponſis rationem, & quibus non.*

51 Genere,& numero,uel ſpecie quæ ſunt eadem, intelliguntur eadem iuris ratione, & iſtorum effectus.
52 Ratione eadem eſſe aliqua,duobus modis contingit : & quo pacto hi diuerſi ſint.
53 Rationis identitatem, aut ſimilitudinem, probãdi onus incumbit alleganti, et multa exempla eorum, quæ non ſunt eadem Genere,ſpecie,& Numero, ſed ratione tantum.
54 Iuſtum quid ſit.
55 Lex quid ſit.
56 Simile iuſto, quod ſit.
57 Parum expertus, facile falli poterit in diſcernendis exemplis,quæ eadem,uel ſimili ratione deciduntur.
58 Iuriſperitus qui eſſe cupit,in qua re plurimum ſe exercere debeat.
59 Cauſa eadem,ut dici poßit,quæ requirantur exempla.
60 Actio exercitoria,quando locum habeat.
61 Actio inſtitoria,quando locum habeat.
62 Similitudo ut bona ſit,quæ ſecum requirat.
63 Similitudo bona,eſt difficilis cognitu, et inuentu. in ea cognoſcenda nobilior artis portio uerſatur.
64 Identitas utraque, et ſimilitudo rationis, unde proueniant.
65 Regula ſimpliciſsima, abſque aliqua limitatione eſt. Quod ubicunque proponitur factum, habens eandem rationem cum facto per legem deciſo, tunc eadem deciſio facienda eſt. Vbi autem non eſt eadem,ſed ſimilis ratio,aliud ſtatui poteſt.
66 Deceptio doctorum,unde proueniat.
67 Ratio legis condendæ quæ fuerit,quando non apparet, quid faciendum.
68 Ratio legis,non ſolum difficile, uerum plerumque impoßibile factu eſt,ut inueniatur.
69 Lex nulla eſt,quæ ſua cauſa,ſuaque ratione careat.
70 Legis rationem,etiam in ea non expreßã, poßibile eſt inueniri, nisi noſter deficiat intellectus : et quo modo inueniatur. quando inuenienti ſtandum

ſit. & de interpratatione, ex identitate rationis.

71 *Setnentia lata contra legem eſt nulla; & pariter lata contra rationem legis. & quid de lata contra ſimile legis.*

72 *Lex tanquàm iniuſta, & ſine ratione poſita, reprahendi non debet.*

73 *Stat. quo cautum eſt, ut ſtat. ſecundum literam intelligantur, eſt probabile.*

74 *Legis ratio quando inquiri poſſit, & quando non.*

75 *Lege prohibita interpratari, ſi occurrerint caſus interpratatione indigentes, quid agendum.*

76 *Legiſlator uitaturus tyrannidis ſuſpitionem, debet rationem legis aſſignare.*

77 *Ratio in lege quando non eſt reddita, uel non ſcripta, aut breuitatis cauſa reſcecata, quid agendum.*

Continuatio primi libri ad hanc ſequentem.

HACTENUS Quanta ſit exercitationis efficacia, quique nobis occurrerint prçambuli quidam exercitationis modi, expoſuimus. & quod omniũ Iuriſperitorum tam qui iudicũ, quàm qui cauſidicorum officio funguntur, unum idemque ſit inſtrumentum, & quale ſit illud (ut puto) probauimus. nunc reſtat ut eos dicto inſtrumento primum armemus, deinde armatos inſtructoſque in campum deducamus. Non ignoro, à doctis pleriſque ſuper ſignificatu ſimilitudinis, collationis, & comparationis, diuerſas adeo prolatas eſſe ſententias, ut uix deliberare poſsint lectores, quã ſit eis in partem eundum: ideoque illud mihi hoc loco teſtandum eſſe cenſui, quod (eam quæ de nominibus eſt concertationem curioſis relinquens) res ipſas proponã, quibus per me licebit, ut quiſque ſuo iure nomina imponat. Illud uero admirari

tari merito poterit aliquis. ſi uerum eſt quod pro
1 ponimus,omnem iuriſperitorum † exercitationē in ſola rerum cauſarumque comparatione conſiſtere: quo pacto fieri poſsit,ut in una re ſola, per totum uitæ ſpacium ſe exercentes nix facti ſenes eiuſmodi exercitationis periti euadāt?pręſertim cum ſingularum rerum tractatus habeamus explicite perſpicueq; deſcriptos:tractemuſque res cognitu minime difficiles, quippe in quotidiano uitæ uſu conſiſtentes? ſed is (ut puto) acquieſcet poſtquàm cōſiderauerit, ita bene factum eſſe à na
2 tura: ut eæ artes † quæ maiorem exigunt exercitationis uſum, cognitu ſint faciliores. Omnia,n. (exempli gratia) rethoricæ ac muſicæ præcepta quilibet mediocris etiam ingenij uir,paucis mēſibus cognoſcere ac diſcere poterit: peritus autē muſicus & orator non erit, niſi poſt eiuſmodi cognitionem ea in re multis annis ſe exerceat.Et in ipſa iuris ſcientia peculiare eſt, non ſolum quod
3 ex libris† facile & breui diſci poſsit:ſed (qui ſui ipſius eſt unicuique amor)etiam ſine ſtudio iuris ſcientiæ,plerique ſibi uidentur eſſe iuriſconſulti, & uulgares etiam homines reperies, qui iuſti intelligentiā ex ſuo ingenio profiteātur. ſed neque tales,neque etiā qui ex libris tantū leges didicerint,citra diuturnā in particularibus cauſis exercitationem iuris ſcientię periti artifices erunt,aut uere unquam dici poterunt,quemadmodum teſte Cicerone lib.officiorum primo.Nec Medici,nec Imperatores,nec Oratores, quanuis artis præcepta perceperint quicquam magna laude dignum ſine uſu & exercitatione conſequi poſſunt.Et quēadmodum picturæ ſtudioſis nihil profuerit Michelangeli & Appellis exemplaria cognouiſſe: niſi & ipſi pingere tentauerint. & longinquum iter agreſſurus,nihilomagis ignotarum antea uiarum gnarus erit, eo quod Ptolomei tabulas ac-

Quare ſit, quod in huiuſmodi praxim nix facti ſenes periti euadimus.

A Neminem abſque exercitatione peritum poſſe effici iuris artificem.

B Teſte Cicerone.

C Aliiſque argumentis probat.

curate menſurauerit, quam qui eas tabulas nunquam uiderit. ita & Iuris ſcientiæ ſola cognitio ſine exercitatione, Iurisperitum nunquam efficiet, Hoc autem ex eo prouenire uidetur, quia iuris pe-
4 ritia † pars quædam eſt prudentiæ, uerſaturque circa iuſti & iniuſti conſiderationem, quę quoniam non corporeis ſenſibus, ſed ſolo intellectu facienda eſt, alius alio fertur. nonnulla enim ſecundum ſimilitudinem uel immutationē eorum quæ ipſis inſunt, ita ſibi inuicem reſpondent, ut in aliquo ſint ſimilia in aliquo diſsimilia,
5 oportet autem talia internoſcentem eſſe † artificem, ut accurate ſimul & celeriter queat depræhēdere, an inter ſe ſimilia ſint an diſsimilia. Quod paulo poſt locum ſuperius citatū declarauit Plato ſic dicens. Soc. An conſtat cuique qđ in aliis dum loquimur idem ſentimus omnes, in aliis nō idem? Ph. Quamuis quod ais intelligere uideor, planius tamen ut dicas cupio. Soc. quādo quis ferri nomen uel argenti pronunciat idem omnes ꝑtinus intelligimus. Ph. prorſus. Soc. quid cum iuſti uel boni nomen? non ne alius alio fertur; atq; cum alijs, & nobiſcū ipſi ambigimus? Ph. magnopere. Soc. in alijs ergo cōſentimus, in alijs diſsētimus. Ph. ſic eſt So. ubi nā facilius falli poſſumus? & in quibus horū Rhetorica plurium ualet? Ph. patet in quibus ambigimus. So. oportet igitur eū qui Rhetoricam ſit aſſequuturus, primum hæc ordine diſcreuiſſe, & quæ utriuſque ſpeciei figuræ ſint percepiſſe, & ubi maxime falli ambiguitate multitudo poteſt, & ubi non poteſt. Ph. præclarā quandam, o Socrates agnoſceret ſpeciem qui cogitatione id caperet. Soc. deinde oportere arbitror, eum nihil latere cum ad ſingula uenerit, ſed acute perſentire, id de quo dicturus ſit utrius ſit generis. hactenus uerba Platonis, Cum igitur aliquis ſecundum ſimilitudinem aut identitatē ab

 alio

6 alio† ad aliud tranſgredietur, uera dicet: ubi autē ſecundum diſsimilitudinem, aut diuerſitatem, mē tietur, multo magis ſecundum contrarietatem: &
7 hoc eſt quia in actiuis huiuſmodi† ſciētiis uniuerſalium comprobatio ex particularibus ſumi con ſueuit. quapropter Ariſt. lib. ethic. 2. cap. 7. de me diocritate uirtutum loquutus, ea uerba ſub iun- xit, quæ ſunt ſuperius relata, &, lib. 6. cap. pri. Quo niam antea dixerat medium eſſe eligendum, & medium eſſe ſicut recta ratio præſcribit. ſubiūgit hæc uerba. Ac ſi ita dicamus, uerum quidem eſt, non tamen perſpicuum: quippe cum in omnibus aliis ſtudiis circa quæ eſt ſcientia, uerum ſit di- cere, neque amplius neque minus eſſe elaboran- dum neque ociandum, ſed mediocriter, atque ut recta ratio præſcribit. Nam qui ſolum hoc habet, nihil amplius cognoſcet, uerbi cauſa. qualia cor- pori adhibēda ſint? ſiquis dixerit ea quæ iubet me dicina, & ſicut is qui ea eſt præditus ſtatuit. & ad rem noſtram propinquius eod. lib. cap. 6. ait. Ad- de, quod neque uniuerſalium tantum prudentia eſt: ſed opus eſt, ut ſingula etiam cognoſcat, eſt enim actiua, at actio circa particularia uerſatur.

Vniuerſalium comprobatio ex particularibus ſumitur.

8 hinc fit ut nonnulli etiam † neſcientes nonnullis ſcientibus actuoſiores ſint: & in reliquis illi qui ſunt periti. nam ſiquis leues quidem carnes co- gnouerit faciles concoctu eſſe, & ſalubres: quæ ta men leues ſint ignoret, is profecto ſanitatem nō efficiet, ſed ille efficiet magis qui auium carnes
9 eſſe leues & ſalubres ſciuerit. Prudentia † uero actiua eſt. quare uel ultra quæ (rationem ſcili- cet & experientiam) uel hanc potius habere opor tet. cui conforme illud quoque eſt quod lib. 2. cap. 2. dixerat, Quoniam igitur præſens tra- ctatio non eſt ſpeculationis cauſa, quemadmo- dum aliæ (non enim ut cognoſcamus quid ſit uir tus, ſed ut boni efficiamur, alioqui nulla eius erit utilitas)

Actio circa particularia uerſatur.

utilitas) neceſſe eſt ut de actionibus quomodo agẽdæ ſint, conſideremus: quippe cũ in eis ſita uis ſit, ut habitus quoque præditi qualitate quadam reddamur. & elegantiſsime (ut ſemper) Galenus de Placitis Hyppocratis & Platonis lib. 9. ait. Quod igitur ſemper & dicentem me, & ſcribentẽ audis: id in præſentia etiam auditurus es. Generalis methodus citra multorum particularium exercitationem, bonum efficere artificem non poteſt. id quod in omnibus eiuſmodi licet conſpicias, in nonnullis tamen adeo ualidam obtinet uim, ut uniuerſalem methodum uno anno ſolo abſolutiſſime queas diſcere: exercitationem uero, niſi per totam uitam fiat, ad artis opera parum proficere. & Paulo inferius addit. Itaque laborandum eſt in una quaque artis exercitatione circa materias quarum actiones uitæ utiles expetimus: quanuis enim naturam aliquis uel multo præſtantiſsimã ad quodcunque opus habeat, exercitationem uero negligat, nullo eorum qui natura deſtituuntur exercitationis autem cura, & ſedulitate uincunt, præſtantior erit. & ante ipſum Galenum Thucidides lib. hiſtoriæ ſuæ primo, ſub perſona Periclis, ait. Genus artis eſt ut quidlibet aliud res nautica, in qua nõ oportet ſucciſiuis quibuſdam temporibus delicate uerſari, ſed ſiquis eius bene peritus eſſe uelit, opus eſt, ut per totam uitam in ea ſe exerceat. Atque hinc ueriſimile eſt prouenire,

Vniuerſalis methodus uno anno capitur. Sed exercitatio, non ne ſi per totam uitam proficit.

10 quod complures artes † unum quempiam bene exercere ſit quodammodo impoſsibile. Eandemque ob cauſã Stratonicus cytharedus (ut eſt apud Atheneum lib. 8.) Regi Ptolomeo ſecum contentioſius de cythariſtica diſputanti, ad poſitæ dixiſſe fertur. Aliud eſt o Rex ſceptrum, aliud plectrum. Et Appelles (teſte Plinio lib. 35. c. x.) Alexandro magno in officina multa imperite de pictura diſſerenti, comiter ſuaſit ſilentium, admonens

Facere dictum.

nens

nens illum rideri à pueris, qui colores terebant.
11 & inualuerunt Prouerbia. Quam quiſque†nouit artem in ea ſe exerceat. Ne ſutor ſupra crepidam. tractant fabrilia fabri. & his ſimilia. Ex quibus (niſi ego fallor) probatum eſt ingenium natura perſpicax, atque illi etiam additam iuris ſcientię prę ceptorum cognitionem, ſine diuturna in particularibus exercitatione, iuriſperitum facere non poſſe: Et quamobrem tam diuturna ſit opus exercitatione, cum ipſa ſcientia breui tempore addiſcatur, & eius exercitatio in ſola conſiſtat rerum cauſarumque comparatione. quod ex dicendis quoque clarius eluceſcet. Dicēdum autem prius eſt quarum rerum & cauſarum in hac exercitatione identitas & diuerſitas, ſimilitudo & diſsimilitudo ſit diſcernenda: ſed ad dicendorum euidētiam hic quoque repetendum, id quod ſuperius dictum eſt. intelligere me in hoc tractatu iden-
12 titatem† & diuerſitatem ſimilitudinemque & diſſimilitudinem, eſſe quaſi materiam, comparationem uero quaſi inſtrumentum, quo mediante diuerſarum rerum collatione facta diſcerni dijudicarique poſsit. an eædem uel ſimiles collatæ comparatæque res ſint, an uero diuerſæ & diſsimiles. in quo ſignificatu poſuerunt comparationem, Paulus in l. nō diſtinguemus. §. illud in pri. ff. de recept. arbi. Ibi. ſed compromiſſum illud comparauimus ordinariæ actioni. & c. & Papinianus in l. ſtichum aut Pamphilum. §. ſi mandato meo. ff. de ſolutionibus ibi. & ad hoc pertinet tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe comparationem. Ad propoſitæ igitur quæſtionis reſolutio-
13 nem, pono quòd comparatio † in omnibus iudicijs ſumenda ſit à ſpecie facti, certa aliqua lege deſcripti, uel ab illius cauſa, aut ſimul ab utraq; faciendaque illarum cum controuerſi facti ſpecie, uel cauſa, aut utriſq;, collatio. quod quia re-

Quam quiſque nouit artem in ea ſe exerceat.

Incipit hic tradere doctrinā profitiendi.

Intendit igitur docere similiū, ac diſsimilium comparationem quæ ſit, et quo modo ſumi debeat.

B Exēplum.

C Aliud.

ſumenda eſt compoſitio a facti ſpecie.

& facere nemo poterit,niſi qui omniū legitimo
rũ actuum inſtrumẽtorum, & articulorum iuris,
genera, ſpecies, differentias, & propria prius ex
præceptis artis didicerit deinde uniuſcuiuſq; ne-
gocij,genere,ſpecie,differẽtijs,& proprijs, ac per
ea ſimilibus,diſsimilibuſq; dignoſcendis ſe exer-
cuerit.ideo talium rerum exercitationẽ dico eſſe
oportunã.Illud tamen uolo ſtudioſis hic non eſſe
incognitum. eodem tendere unumque in effectu
eſſe omnes illas conſiderationes, uidelicet quæ
conſiderat cuiuſque generis, & ſpeciei propria,
& communia : & quæ diſcernit , num eædem
an diuerſæ, ſimiles,an diſsimiles res quæ com-
parantur exiſtant: & quæ ſpeculatur quid idem
in ipſis ſit,& quid diuerſum:& quæ à primo,& ge
neraliſsimo genere diuiſoria methodo ad ea quæ
non amplius diuidi poſſunt per differẽtias in me
dio conſiſtentes deſcendit:aut contra compoſito
ria ratione à ſpecialiſsimis quę multa ſunt,ad pri

Libellus Authoris De præparatione ad Inſti.

14 mum genus aſcendit.atque hæc ſignificare† uo-
lui dum in præparatione ad inſtitutiones iuris ci
uilis declaraui, qualis eſſet uniuſcuiuſque illius
operis tractatus tum diſpoſitio, tum uia ratioq;
inſtituẽdi ab Imp.obſeruata. Hoc autem de quo
nunc loquimur ita ut ſupra deſignatum,& uerbo
rum compendio inuolutum, latius eſt explicãdũ.
Præmitto autem quod(quemadmodum ex antea
15 dictis liquere poteſt)nonnulla;†quæ aliqua ratio
ne dicuntur eadem,alia ratione dici poterunt ſi-
milia:itidem,& quæ diuerſa,& quæ differentia,&
quæ ad aliquid ſiue relatiua ſunt, aliqua ratione
dici poterunt eſſe ſimilia,& diſsimilia. quod ipſe
quoque Ariſtoteles ſenſit. cum in prædicamento

Aliquid uno reſpectu poſſe dici ſimile, et diſſimile.

16 ad aliquid dixit. Ad aliquid ſunt † quæcunque
hoc ipſum quod ſunt,aliorum eſſe dicuntur, uel
quomodolibet aliter ad aliud. ut mons magnus
ad alium montem(magnum.n.ad aliquid dicitur)
& ſi-

& ſimile alicui ſimile, & Paulo infra. Videnť autē ea quæ ad aliquid ſunt, magis & minus ſuſcipere, ſimile.n. & diſſimile magis & minus dicit, & par & diſpar, magis & minus dicitur, cũ utrũq; ſit ad aliquid: ſimile.n. alicui ſimile dicit, & impar alicui impar; ſimiliter & in alijs prædicamentis cõmuniter dictæ ſimilitudinis, & diſsimilitudinis poni exempla poſſunt: ſed quod attinet ad rē no-
17 ſtrā, ſimilitudo † cõmuniter & extra prædicamentum qualitatis dicta, non erit efficax niſi in cõpa-
18 randa ſpecie facti. ſed in collatione † cauſæ, ponēda eſt ſimilitudo propria dumtaxat qualitatis. Nã
19 cum iuxta ſuperius dicta, iudicia † non ſint aliud quã diſputationes quædã, de eo quod ponatur aliquid, aut negetur eſſe iuſtũ, uel iniuſtũ, ſicut eſt iuſtũ uel iniuſtũ in lege citata deſcriptũ, & cui qđ eſt in controuerſia tãquã ſimile, & pariter aut magis iuſtũ cõparetur, aut tãquam diſsimile comparandum eſſe negetur. patet quod neceſſe eſt eam ſimilitudinē qualitatis dici, cũ iuſtitia, iniuſtiaq; ſint qualitates, nec cadant ſub alio prædicamēto. quod (ut cætera omnia) ſenſit poſuitq; admirabiliter idē Ariſtoteles in prædicamento qualitatis,
20 ita inquiens. Eſt autē qualitatibus inter ipſas † repugnantia, ut iuſtitia iniuſtitię cõtraria eſt, & candor atrori, itēq; cætera eiuſdē generis. eadē eſt eorũ ratio: quæ ex ijs qualia nominantur: ueluti iuſta iniuſtis contraria ſunt, & nigra cãdidis. & paulo inferius addit. Amplius ſi quod contrarium in qualibus eſt, alterũ etiam in ijs fore, quod ſingulatim cæteras catægorias intuenti perſpicere licet, uelut. Si iniuſtitiæ cõtraria ſit iuſtitia. iuſtitia autē ſit qualitas, & iniuſtitia qualitas ſit neceſſe eſt. Nulla.n. cathegoria, nec quãtitas, nec quæ ad aliquid neq; locus, neq; prorſus aliud eiuſmodi iniuſtitiæ cõiungitur neque accõmodatur, & inferius etiã ſubiungit. Recipiũt aũt qualia magis & mi-

Iudicium quid ſit, & in quo conſiſtat.

& minus,nã & album aliud alio albius,minuſque albũ dicitur,& aliud alio magis, minus uè iuſtũ.
21 Similitudo aũt † de qua loquimur licet neceſſario non requiratur magis in uno q̃ in alio, ſed ſufficiat ſi æque ſit in omnib.ſimilibus, euidẽtior tñ eſſe debet in eo,unde argumentũ ex ſimilitudine ducitur: quod clarius eſt quàm ut ꝓbatione indigeat, quo enim pacto concludere poſſemus iuſti in controuerſia poſiti rationem eadem eſſe uel ſimilem rationi legis à qua ſimilitudinem adducimus,niſi illius legis ratio ſit euidẽs? ſemper enim

Notabile dictum.

22 † certius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur. Quoniam autem identitas & ſimilitudo quærenda eſt dumtaxat cauſæ iuſtitiæque & iniuſtitiæ, quam qualitatem eſſe di
23 ctum eſt, non minus ualebit † in iis, quæ diuerſorum ſint generum,quàm in his quæ eiuſdẽ ſint, generis,etiam ſi generis nomine ſpeciem quoque intelligamus, ſi in omnibus æque eiuſdem generis ſpecieb. aut ſpeciei cuiuslibet indiuiduis eadẽ ſit iuris ratio. hoc tamen intererit, quod qui pro

Vbi eſt eadem ratio idem ius eſt ſtatuendũ.

24 bat ſpeciem† facti in controuerſia poſiti eſſe eiuſdem uel generis, uel ſpeciei, cuius eſt factum in lege citata deſcriptum, illico habet intentum cõſequentiæ;ꝗ eadem iuris ratione uinciatur. ſicque onus incumbit aduerſario probandi ex alia lege, quod ea ſpecies ab illo genere ſit excepta; cum è contra ſi diuerſi generis facto fiat comparatio, illius qui argumentatur officium ſit oſtendere, ꝗ eadem uel ſimilis utriuſque ſit qualitas, & cauſa uel ratio iuſti. Antequàm dictorum exempla ex legibus ipſis adducam, illud quoque præmittendum
25 dum uidetur. quod comparatio † de qua loquor, non eſt locus quidã certus, ut quilibet ex iis qui Topici appellantur,ſed eſt ſeparata quædam methodus,per quã loci ipſi Topici, & ex illis accepta argumenta adaptãtur quæſtionibus factis de

magni

magnitudine rei. habetque ſecundum ſingula cõparationis genera locos certos ex quibus argumẽta ſumi queant. quos ne hic omnes Ariſtotelis topicorum libros tranſcribamus, qui uoluerit inde petat. Loci enim per quos conſtruitur, deſtruiturque idem numero, primò ex tribus modis, & magis proprie ſumptum, integros implent libros ſextum & ſeptimum: & per quos idem numero proprio, libro quinto. & per quos idem numero accidente, libro ſecundo. per quos autem idem genere ac ſpecie probari ac refelli poteſt habetur libro quarto: & per quos idem ratione, ſiue analogia & proportione libro ſecundo, ubi de cõſtruendo deſtruendoque per comparationem accidente loquitur. affectio † autem ſiue qualitas

26 eiuſdem aut ſimilis habitudinis & rationis (quod ex antedictis patet) nihil aliud eſt quam qualitas unicuique accidens. Ipſius quoque ſimilitudinis probandæ uel improbandæ (ultra ea quæ ſuperius dicta ſunt) loci habentur ad finem libri ſecundi. Quæ omnia cum legibus comprobauero, putabo ſimul oſtenſum, cui nobis uſui ſint loci topici: ac me ſolutum nexu obligationis contractæ, per ea quæ dixiſſe memini in libro uſus iudiciorum palatij pontificij: ubi pollicitus ſum oſtendere, quænam iuriſperitis conſulendi de iure, atque in iudicijs iuris ſui tuendi ratio conueniat: manifeſtum

27 eſt enim quod ij qui uoce † in iudicijs cauſas agunt, & qui de ſcripto conſilia tradunt, hoc ſolum, & præterea nihil aliud quod ad rem faciat curare debent, aut poſſunt, niſi ut qui ſunt pro actore proponãt certam legem, cuius determinationi ſimilẽ in propoſita cauſa deciſionẽ fieri debere intendant, deinde ut facta comparatione ea dũtaxat argumẽta adducant, per quæ: iuxta ſuperius dicta, identitas, aut ſimilitudo comprobetur & contra qui ſunt pro parte altera, deducant ea

per quæ

Quarõne poßint reprendi tot uolumina conſiliorũ.

per quæ probetur diuerſitas aut diſsimilitudo. quod ſi hac lima quis tot edita conſiliorum uolumina rimari,& ex illis nihil ad rem facientia, ſuperfluaque argumenta reijcere uoluerit, certo certius eſt, quòd ea redigentur ad multo minorẽ cartarum numerum, ſed hæc omnia melius ipſis exemplis dilucidabuntur. Quorum quidem exẽplorum, non admiretur lector, cur hæc quæ inferius deſcribentur, potius quàm alia poſuerim, & fortaſſe multa inuenirentur, quæ res ipſas dilucidius probare potuiſſent, nam cum innumerabilis eorum ſit copia, & obuia legentibus undique compareant: ea poſui, quæ uel ſuccurrerunt memoriæ, uel apertis libris prima occurrerũt. Incipiamus ergo ab ijs quæ ſunt captu faciliora.

Primũ exẽplum ex iure quo fieri debeat comparatio.

Nemo (ut puto) negabit, generaliſsimi illius generis rerum, quæ à priuatis poſsideri poſſunt, inter alia unum eſſe genus ſubalternum earum rerũ, quæ nec ſoli ſunt, nec ſolo cohærent: & eius ſpeciem unam inter alias eſſe earum rerum, quæ licet non ſint ſoli, nec cohærentes ſolo, ſed mobiles, ut nauis, & uehiculum: tamen à nobis ita poſſideri poſſunt, ut nos in eis ſimus non minus quã in quolibet prædio alijs ue rebus ſolo cohęrentibus.
28 Sit ergo † lege declaratum, quòd interdictũ prætoris ad recuperandum poſſeſsionem, pro ijs qui ui deiecti fuerint, non pertineat ad eum, qui de uehiculo deiectus eſt. & contingat quempiam de naui deiectum illo interdicto agere. dicatq; tam iuſtum eſſe illud ſibi interdictum concedi, quam iuſte conceſſum eſt illi qui de ligneis edificiis deiectus fuit. l. i. §. plane. ff. de ui. & ui arma. Si ſapiet reſpondebit alterius partis cauſidicus nauis (nempe mobilis omnino exiſtentis) definitionem in propoſita ſpecie magis eſſe uehiculo, quam ligneis ædificiis ſimilem d. l. i. §. ſi quis de naue: ſicque non eſſe eiuſdem rationis cuius ſunt ædifi-

ædificia lignea: q̃ & ſi, quemadmodum nauis eſt, lignea ſint, ſolo tamen cohærent, & illud interdictum non pertinet niſi ad eos, qui de ſolo uel re ſolo cohærenti deiiciuntur. Sed potius eius dicet eſſe rationis cuius ſunt res mobiles, ad quas id interdictum non pertinet, ſed pro illis furti uel ui bonorum raptorum actio competit. d. l. i. §. hoc interdictum &. §. illud utique. Itaque in tali ſpecie identitas non eſt capienda à materia lignea, ſed à forma cohærentiæ ſolo, uel mobilitatis. Item ſit hoc conſtitutum, quod ſiue corpore, ſiue animo quis poſsidens deiectus fuerit, ui deiectus eſſe dicatur. ut. d. l. i. §. ſiue autem & ſit lege certa declaratum, æſtiuorum hybernorũque ſaltuum nos poſſeſsiones animo retinere. ut habetur. ff. de acqui. poſſ. l. peregre. §. ult. & . l. ſeq. & deiectus aliquis de uinea uel de domo, eo quod inde procedens nemine ſeruorum relicto, mox reuertens prohibitus ſit ingredi: illud interdictum pro recuperanda poſſeſsione, quã animo retinebat cõcedi ſibi petat, exẽplo eius qui codẽ modo æſtiuorũ hybernorũq; ſaltuũ poſſeſsionem amiſerat. non recte opponet aduerſarius ſi dicat, nõ eſſe eaſdẽ hybernorũ æſtiuorũq; ſaltuum, ac domus, & uineæ poſſeſsiones: q̃m illorũ poſſeſsio corpore certis anni partibus (q̃d æſtiuorũ hybernorũque uocabula ſignificant) cõmuniter detineri: reliquo uero tẽpore nullo cuſtode ſolita eſt relinqui, cum domus & uineę poſſeſsio toto tempore continuari poſsit & ſoleat. Nam non quæritur hic identitas à ſpecie poſſeſsionis, ut continue, uel interpollatim retineri ſolitæ: ſed quod recedens quis eam habeat mentem, ut amittere poſſeſsionem nolit, quod in omnibus prædiis locum habet d. l. i. §. quod uulgo. Prædicta uidentur eſſe adeo clara, ut nemo negaturus ſit ea ita ſe habere, ſicut eſt dictum. ſequentia tamen

Secundum exemplum ex iure.

ſi eiuſdem ſint farinæ, ob cauſam tamen infradicendam, uidebuntur fortaſſe in ſe continere obſcuritatem. Sint pupillaris ſubſtitutionis ſpecies, una earum quæ pure, altera earum quæ ſub expreſſa conditione fiunt. & ſit lege declaratum, q̄ per illa uerba. ſi filius meus intra pubertatem deceſſerit, Seius hæres eſto. intelligatur pure eſſe ſubſtitutus. adiectis autem uerbis. ſi idem filius heres ſit. ſubſtitutio ſub conditione facta eſſe cenſeatur, & propterea quòd non poſsit eſſe heres ex ſubſtitutione, niſi ex inſtitutione heres fuerit. contingatque aliquem una cum impubere filio quibuſdam alijs inſtitutis, ita ſubſtituere. quiſquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, idem impuberi filio heres eſto. mortuoque teſtatore, & deinde etiam filio impubere, unum ex inſtitutis, qui paternam ex teſtamento hereditatem repudiauerat, prætextu ſubſtitutionis portionem hereditatis occupare, & contra illum formato iuditio, alter qui etiam patri heres eſſe uoluerat, dicat. tam iuſtum eſſe, ut hic, ſub illa conditione, quiſquis mihi ex ſupraſcriptis hæres erit, ſubſtitutus, cum ex inſtitutione patris hæres eſſe noluerit, etiam filij ex ſubſtitutione non ſit heres, ſicut eſt iuſtum per illam legem declaratum: ubi uidelicet erant uerba. Si filius mihi hæres erit. cum utrobique ſit expreſſa conditio: non recte dicet aduerſarius, ſi neget bonam eſſe comparationem, quaſi ex diuerſis factam, cum illa quę in lege deſcripta eſt cõditio ex aditione filij, hæc uero ex ipſius ſubſtituti aditione pẽdeat. nõ enim hic facit idẽ & diuerſum uerborũ cõceptus, ſicque ipſius ſubſtitutionis materia: ſed forma cõditionis, qua nõ impleta, ratio pariter in utraque ſuadet ſubſtitutionem non debere effectũ ſortiri. l. qui liberis. in prin. ff. de uulg. & pupil. & licet eæ diuerſæ ſint uerborũ formę, ſunt tamẽ uelut ſingula-

Aliud exemplum.

gularia indiuidua eius ſpeciei ſubſtitutionũ,quæ dicitur conditionalis, ſicut Plato & Socrates hominis. Item ſit lex, ut quibuslibet confecta ſententijs, in quolibet loquendi genere formata hęredum inſtitutio ualeat, ſi modo per eam liqueat uoluntatis intentio, ut habetur in.l.quoniã C.de teſtã.& prout perfecta clariſsimaque eſt, & ualet inſtitutio ex illis uerbis. Lucius Titius mihi hæres eſto; ita etiam lege altera declaratum ſit ex tribus uerbis. Lucius hæres eſto. atque etiam ex duobus: Lucius hæres.conceptam inſtitutionem ualere, quaſi in ea plus nuncupatũ minus ſcriptũ fuerit: & per eas nihilominus liqueat uoluntatis intentio. cõtingatque alicuius teſtamentum exhiberi conditum per hæc uerba. Lucius eſt. certe hæc quoque inſtitutio ualebit, cum ſit eadem definitione, eiuſdemque ſpeciei inſtitutionum cuius eſt illa. Lucius hæres: quæ licet uerbis minus contineant, quàm nuncupatum eſſe uerisſimile eſt,& ſcriptũ eſſe debuit:ex iis tamẽ liquet uolũtatis intẽtio,nõ minus quã ex illis. Lucius hæres.qđ ſi nomẽ Lucius ſolũmodo ſcriptũ eſſet nõ procederet, eſſetq; omnino diuerſa,qa ex eo ſolo nomine intẽtio uolũtatis faciẽdi Luciũ hæredẽ liquere,aut cõiectari nõ pōt,hęc habẽtur in.l.i.ff.de hered.inſtit. ſicq; harũ quoq; idẽtitas & diuerſitas nõ ex uerborũ cõceptu,atq; ex ipſa materia digno ſcit:ſed ex difinitione ac fine,cõſiderato ſi ex illis uolũtatis itẽtio liquere poſsit nec ne. & ſpẽs ipſę nõ ex uerborũ forma,ſed ex ipſo fine diſtinguunt,

29 ita ut dici poſsit genus ſupremũ†inſtitutio ſimpliciter dicta: cuius ſit genus ſubalternũ, inſtitutio imperfecto uerborũ cõceptu facta:cuius ſint ſpẽs, una earũ impfectarũ, ex quib.intẽtio nõ liqueat: altera earum ex quibus licet imperfectis, intentio tamen uoluntatis liqueat. & huius ſingularia indiuidua, ſicut hominis ſunt, Socrates, Calſipus,

Aliud exẽplum.

& Plato, ſint illæ. Lucius hæres eſto. Lucius hæres, & Lucius eſto. Obquam,autem cauſam dixerim fore ut poſtrema hæc exempla obſcuriora uideri poſſent.intelligi poteſt ex ijs,quæ ſuperius ex Phedro Platonis ſunt recitata.edificia enim,& naues, & uehicula, & omnino res ſoli, & ſolo cohærentes, ac res mobiles,de quibus concepta ſunt priora exempla,corporeis ſenſibus haud obſcure ſubijciuntur. Conditionales uero ſubſtitutiones,ac imperfectæ uolũtatis indicatiuæ,ſeu nõ indicatiuæ inſtitutiones, ſicuti & cætera ſimilia magis iudicio intellectus ſunt diſcernẽdę. Ex prædictis etiam decidi poteſt, quo pacto intelligen-

Aliud exemplum.

30 dum ſit illud, quod in † d.l. qui liberis. notant Doctores. quod ſimilitudo magis propinquitatẽ ſignificat, quam identitatem. & quod nullum ſimile eſt idem. Nam in terminis illius l. qui liberis. ubi ipſi id notant, non uerificatur niſi in eo modo identitatis,quo ſuperius ex uerbis Ariſtotelis diximus nonnulla dici unum & idem numero: qua de re, niſi eſſet fatuus, nemo du-

Nullum ſimile eſt idẽ.

31 bitaret, cum rerum † pluralitas exiſtens ad ſenſum nota, non recipiat dubitationem: alijs enim modis uidelicet ſpecie, genere, & cauſæ ſimilitudine ſubſtitutiones ibi poſitę ſunt eædem. ſicut eiſdem tribus modis eadem quoque ſunt uehiculum, & nauis: nec non hyberni ſaltus, & uineæ poſſeſsionis: inſtitutioneſque hæredum. Lucius hæres eſto. Lucius hæres, & Lucius eſto, de quibus in antecedentibus exemplis facta eſt mentio.Sicut etiam Plato,& Socrates licet numero diuerſi, ijdem tamen ſunt ſpecie hominis, genere animalis,& ſimilitudine rationis, atq; humanitatis:& hoc cõferunt quæ not.glo. in l.ult.ff.de magiſt.conuen.& tex.l.2. in prin.ff.ſi certũ petat. ubi tamen improprie ponitur genus pro ſpecie,& ſpecies pro indiuiduo. Atq; ex hac declaratione

innume-

innumerabilia p Doc.diuerſis in locis,dictæ maxi mæ propoſitionis(nullū ſimile eſt idē)ſimpliciter intellectę prætextu,facta argumēta deſtrui pote-rūt,ſi ſtudioſus lector ea obſeruabit.& ne in ſingu lis exēplis īfra dicēdis hoc idē ſit repetēdū,ſemel dictū ſtabilitumq; eſſe uolo.adhoc ut aliqua recte

32 † eadē eſſe ſpecie dici poſsint, neceſſe ē ut cōpre hēdantur ſub ſpecie infima, cuius nō ſit alia infe rior ſpecies.& adhoc ut dici poſsint eadē genere, neceſſe eſt ut genus cōſideretur ſuperius proximū non autē abſolute,& remotū:nā ille homo,& hic camelus dici nō poſſunt ijdē ſpecie, licet cōtineā tur ſub animali,quod eſt ſpecies corporis anima-ti:qa infra animal ſunt ultimæ ſpecialiſsimæ (ut ita dicā)ſpecies homo,& Camelus: ſub quibus cō tinentur ea,quę ſunt eadē ſpecie,ut hic & ille hō, hic & ille camelus. Neq; etiam homo & camelus ſimpliciter dicti poſſunt cenſeri eſſe ijdē genere, propterea quod ambo ſint ſub corpore animato: quia infra corpus animatū propinquius eſt ſubal ternū genus animal:&jinfra illud rationale,& irra tionale:queādmodū ſi (exēpli gratia)fingamus in propoſito exemplo ꝙ illæ inſtitutiones. Lucius.& Lucius eſto.licet ambę ſint imperfecto uerborum conſtructu ſcriptæ,nō tamen ſint eædē ſpecie;quia imperfectio illa non facit ſpeciē; ſed genus ſubal-ternū,continens ſub ſe ſpecies duas,unā earū quę nihilominus indicant uoluntatis intentionem, al-teram quæ non eſt uoluntatis indicatiua,ſed bene ſint eędem genere illo ſubalterno,& proximo,im perfecte conceptarū,neutra uero ex eis dici poſsit eadē genere cū perfecta illa. Lucius titius mihi heres eſto.quia genus illud inſtitutionū,quod ſim pliciter dictū,oēs perfectas imperfectaſq; compre hendit,non eſt prędictis imperfectarum ſpeciebus proximū genus,ſicut nec animal homini & came

33 lo.Eorū†quę genere ſiue ſupremo & generaliſsi-

Quid acquiratur ad hoc ut aliquid dici poſsit Idem ſpecie.

mo, ſiue inferiori & ſubalterno ſunt eadē, ſed differũt ſpecie: plura exempla ſunt & clariora quam ut eis deſcribēdis opera ſit hic perdenda. nemo. n. ignorat pſonales prędialesq; ſeruitutes: nec nō locationis, & cōductionis, emptioniſque, & uēditionis contractus, eoſdē genere eſſe, diuerſos ſpecie: item tutores & curatores: legata & fideicōmiſſa, aliaque complura. Itaque prętermiſsis eorum exēplis, tantum repetam illud quod ſuperius dictũ fuit, cauendum eſſe ne nos decipiat falſa ſimilitu-

Condeſcendit nuc ad exemplum legum terminorum.

34 do, ancepſque generis acceptio. quæ † dupliciter poteſt contingere, ſi non proximum ſed remotũ genus accipiatur: & ſi non ſecundũ eā rationē, ſecundum quam eſt in propoſito accipiendum: cum multa ſint quæ diuerſis rationibus diuerſorum generũ eſſe cōtingit. ut ſiquis diceret. Aquilam una ratione eſſe de genere uolatilium, alia de genere bipedum: & contractum emptionis & uēditionis eſſe de genere contractuum qui conſenſu contrahuntur, alia ratione de genere contractuum iuris gentium, & alia de genere contractuum ex quibus bonæ fidei actiones concedantur, & ſic de ſingulis. quæ deceptio quia ſępe etiam doctos fallit, non uidetur ſine exemplo eſſe transeunda. Dicit Iabolenus in l. ei à quo fundum. ff. de uſucap. In uēditione idem iuris eſt, quod in locatione, ut emptio rei ſuæ conſiſtere non poſsit. Si interroga-
35 tus † qua ratione competat illis contractibus ea qualitas, ut de re ſua facti, non ualeāt? fortaſſe ratiocinando conſideres, quod cum diuerſæ ſint ſpeciei, non poſſunt dici eſſe ijdem numero, neq; ſpecie: proptereaque dicas id competere illis tāquā ſub uno genere conſtitutis, decipieris: nec recte reſpondebis. ſed gratia ſermonis (conceſſo tātiſper ut recte reſpondideris) ſi genus ipſum explicando dixeris proximũ: quia ſunt eiuſdē generis contractuum qui conſenſu contrahũtur, nō recte

dices.

dices.qm̃ ea qualitas,nec omnib. qui cõsẽſu ſolo fiũt cõtractibus cõuenit,utpote ſocietati & mãdato:& præterea conuenit ẽt nonnullis ex ijs qui præter conſenſum,rei quoque interuẽtum requirunt,ut pignus & depoſitũ. ſicq; deceptus eris in identitate generis:cum dicat Vlp.de reg.iur. Neq; pignus,neque depoſitũ,neque præcarium, neque emptio,neque locatio rei ſuæ conſiſtere põt.quibus accedit etiam ſtipulatio,ut inſtit.de ſtip.ſeru. in.fi. At ſi uolens errorem corrigere,dicas. identitatẽ eſſe in ſuperiori generaliſsimo genere contractuũ.ſub quo illę ſunt ut ſpecies,cõtractus qui re,qui uerbis,qui litteris,qui conſenſu contrahũtur.adhuc falſus eris,cũ ea qualitas æque amplectatur actus alios nedum ab omnib. contractibus ſeparatos,ut eſt legatum.Inſtit. de legat. §. ſed ſi re:& iudicialis actio,ut Inſtit.de actio. §. ſic itaq; diſcretis.ſed & illis contrarios , atque ẽt illicitos. ut eſt furtum,& clandeſtina poſſeſsio: quam tamẽ qualitatis prædictę reſpectu,à dictis contractibus ſeparari nõ poſſe affirmat Africanus in l.ſi de eo. de acq.poſ.dicens.Si ſeruũ meũ bonæ fidei empto ri clã abduxerim, reſpõdi nõ uideri clã me poſsidere,quia neque præcarij rogatione,neque cõductione rei ſuæ dominũ teneri.nõ poſſe eam clãdeſtinæ poſſeſsionis ab his duabus cauſis ſeparari. Quibus intellectis neceſſe eſt ut mentẽ agitando cogites,quod genus aliud ſit ſuperius omnib. prædictis ſpecieb.cõmune.&(ne ignoretur) hoc quo-
36 que obiter dictũ uolo.nõ cõtingere ſut omnia genera,oẽsq; ſpecies certa habeãt, & ꝓpria nomina, itaq; interdũ ex rebus ipſis fingenda ſunt. Ergo in propoſito exemplo,qm̃(niſi ego fallor) nõ datur inuenire nomen generis qđ ſpecies prædictas oẽs cõplectať:erit ex rerũ natura circũſcribẽdũ, conſiderata qualitate ipſa,q̃ facit cõtrouerſiã.ea aũt eſt acquiſitio dominij, quæ impeditur in antedictis

ſpeciebus,quia quod proprium eſt alicuius,amplius eius fieri non poteſt. certe generaliſsimum
37 dictorum genus erit Actuum † quorumcunque, qui diſpoſiti ſunt ad res noſtrum ſingulis acquirendas.Inſtit.de rer.diuiſio.§.ſingulorum.& ſeq. eius generis ſumma diuiſio fingi poteſt. quod eorum actuum nonnulli ſint efficaces,ut ſunt legitimi contractus,legata,uſucapiones,& iudicia: alij ſint inefficaces, quorum una ſpecies eſt eorũ tallum actuum,qui fiunt circa res antea ſuas, atque in hac ſpecie identitatis erant clandeſtina illa poſſeſsio Africani, nec non eius qui rem ſuam conduxit uel locauit,& alij actus ſupradicti. Poteſt eſſe quòd à me non ſit recte conſtitutum generaliſsimum illud genus actuum ad res acquirẽdas diſpoſitorum:neque id ego ſubſtinere pertinaciter contendam,permittens ut quilibet ſuo ſibi modo deſcribat:mihi uero ſatis ſit(quod uolebã) oſtendiſſe figuram exempli. Verùm quia res uidetur eſſe magni momenti,ponam inſuper alia clariora.Genus† eſt notiſsimum ſeruitus: eius ſpecies,& reſpectu inferiorum ſpecierũ genera ſunt ſubalterna, ſeruitutes prædiales, & perſonales. & prædialium una ratione ſpecies ſunt, Vrbanorum,Ruſticorumque prædiorum ſeruitutes. ut autem patet legenti, & exponit Azo in ſumma.ff. tit.commu.præd.ea quæ ponuntur in generali titulo.de ſeruitutibus. competunt uniuerſaliter omnibus tam perſonalibus quam prædialibus, ſicque tamquàm exiſtentibus eiſdem genere illo ſuperiori.quæ autem ponuntur in illo titulo. communia prædiorum.competunt dumtaxat prædialibus,tanquã exiſtentibus eiſdem genere illo ſubalterno,aut ſpecie inſpecto genere ſuperiori.alia uero,quæ ponuntur ſeparatim in tit.de ſeruit Ruſti.& Vrban.prædio.competunt eis ſeparatim, ut ſunt poſtremæ ſpecies illius ſubalterni generis

prædialium

prædialiū ſeruitutū:& ſingulæ prædiorū, uel urbanorum,uel ruſticorū ſeruitutes,tamquā ſingula ipſarum ſpecierū indiuidua, dici poterunt eſſe eadē ſpecie:& tali ratione pati eandem affectionem,habereque eandē qualitatē reſpectu contentorum in dictis particularibus titulis.Præterea nemo igno
39 rat ꝙ ad pficiēdū† acquiſitionē ex uſucapione,requiritur poſſeſsio tēporis lege definiti.cū bona fide,& iuſto titulo acquiſita.ex ea conſtitutione ad decidendū quæſtiones de uſucapione cōtingētes, neceſſe eſt conſtituere genus quoddā poſſeſsionis generale : cuius unā ſpecies,ſeu ſubalternū genus ſit poſſeſsio efficax ad uſucapiendū, habens om-
40 nes qualitates prędictas.altera è cōtra † inefficax carēs uel titulo uel bona fide,illāq;(iudicio meo) appellare poterimus poſſeſsionē pro ſuo.l.i.& ij. ff.pro ſua hāc uero pro alieno:per ea quæ notātur ibidē & in l.ſi ancillā.in fi.e.ti.ubi Vlpianus dicit. Neq; idē pro ſuo & clā poſsideri poteſt. poſſeſsionis pro ſuo tot ſunt ſingulares modi, quot ſunt legitimę acquiſitionis,ut not.in d.l.2.pro alieno uero particulares modi ſunt ui,clā,uel præcario poſſidere,& ſi qui ſunt alij tales . Qui aūt legerit Porphyrij dialecticas inſtitutiones,ubi docet.Quæ in medio locata ſunt,ſuperiorū ſpecies & formas,inferiorū genera nūcupari:non mirabitur ꝙ eaſdē in ſuperioribus exemplis dixerim eſſe reſpectu ſuperiorū ſpecies reſpectu inferiorum genera ſubalterna.Et quia uidetur cōferre ad ꝓpoſitū indicādi occaſiones deceptionū, magis quā ſtudio repræhendēdi uirū iuriſpetiſsimū atque omni laude dignū Accurſiū , nō prætermittā detegere quo pacto uir
41 tātus deceptus fuerit in d.l.ij. † .ff.pro ſuo.ubi.dicit tex. Eſt ſpecies poſſeſsionis quæ uocatur pro ſuo,& ipſe in prima glo.ait. mirabiliter dicit ſpecies,cū concurrat cū quolibet titulo, ſed reſpexit ad id quod quādoq; procedit, etiam nullo alio titulo

tulo interueniẽte. qui intellectus eſt ex oppoſito contrarius menti Iuriſconſulti: cauſa autẽ admirationis Accurſi proceſsit ex eo, quia nõ cõſiderauit ꝙ iuriſcõſultus appellauit eã ſpeciẽ inſpecto genere ſuperiori ut ſupra dixi. ſimilis eiuſdẽ lapſus eſt in d.l.ſi ancillã.in ul. gl. & in alijs pleriſq; locis. Quid quod ẽt ipſi eminẽtiſsimi illi antiqui Iureconſulti ſæpiſsime his laqueis capti ſunt.ut
42 paſsim legentibus apparet, ubiq; † antiquiores à iunioribus (illuſtratis latentibus ſimilitudinũ diſſimilitudinumq; ambagibus) eſſe reprehẽſos.nec erit fortaſſe inutile ſi ex tot numero, unũ,aut duo hic referamus exempla. Papinianus, in l. qui res ſuas.§.areã.ff.de ſolut. ponit hoc quæſitũ.Areã ꝓmiſi alienã in ea dominus inſulã ædificauit: An ſtipulatio extincta ſit?& antequã ipſe ſuã dicat ſentẽtiam refert Celſi reſponſum,quem duplicatur reprehendit:& quod non recte reſponderit ad quæſtionem propoſitam, & quod reſponſionem ſuam non bene ſimili argumento firmauerit. Dixerat enim Celſus. Si alienũ hominẽ promiſi,& is à domino manumiſſus eſt,liberor.& ſi idẽ rurſus lege aliqua ſeruus effectus ſit, peti eumpoſſe. addito exemplo, quia ſi nauem quam tu promiſiſti dominus diſſoluerit, deinde eiſdem tabulis compegerit,tu teneris.Papinianus uero reprehendit primum illud,quod homo liberatus iterũ factus ſeruus peti poſsit:ait enim in perpetuũ ſublata obligatio reſtitui non poteſt, deinde redarguit ſimilitudinẽ nauis diſſolutæ.ea.n.(inquit ipſe) eadem nauis eſt,quam te daturum ſpopondiſti,ut uideatur magis obligatio ceſſare quam extincta eſſe.& ſubdit.Homini aũt manumiſſo ſimilis fiet ſi ea mẽte diſſolutã eſſe nauẽ poſueris, ut in alios uſus cõuertẽtur tabulę,deinde mutato cõſilio eaſdẽ cõpoſitas: alia.n.uidebitur eẽ poſterior nauis,ſicut ille alius homo eſt.Hocq; pacto ſententia & argumẽ-

to Celſi confutatis, remouēdo ſimilitudinis decæ ptionē, ſimul dicit ſuā ſententiā, quā alijs argumē tis comprobat. ait. n. Non eſt his(homini. ſ. manu miſſo, & naui diſſolutę) ſimilis area, & ſubdit ratio nē diſsimilitudinis. Nō. n. deſijt in rerū naturā eē. poſtea ſubiūgit, ſuā de ꝓpoſita quęſtione ſentētiā, dicēs. Imo & peti pōt area & æſtimatio eius ſolui debebit, pars. n. Inſulæ area eſt, & quidē maxima, cui ēt ſuperficies cedit. Et qm̄ fallere nos poterat alia ſimilitudo, illam quoque releuat, dicens. Diuerſum dicemus, ſi ſeruus promiſſus ab hoſtibus captus eſt: hic enim interim peti non poteſt quaſi ante diem, ſed ſi redierit poſtliminio, recte tunc petetur ceſſauit enim hic obligatio, area autem extat, ſicut cætera ex quibus edificium conſiſtit. deinde ſuam ſententiam confirmat proprio ſimili ſumpto ex lege xij. tabul. dum dicit. denique lex. xij. tabularum tignum ædibus iunctum uendicare poſſe ſciuit, ſed interim id ſolui prohibuit, preciumq; eius dari uoluit. Ex quibus apparet be ne ſimilia eſſe inter ſe Aream ædificatam & tignū ædibus iūctum. Item hominem manumiſſum, ite rum factum ſeruum: ac nauem ea mēte ut tabulę in alios uſus conuerterentur, diſſolutam, deinde mutato propoſito refectam. Item nauē ſimpliciter diſſolutam deinde eiſdem tabulis compactā, ac ſeruum ab hoſtibus captum, poſtliminio reuer ſum. ſeparatim autē hæc ab illis eſſe diſsimilia. & ſi quærat fortaſſe aliquis qua nam ratione inter ſe conſtent ſimilia prædicta: & an aliquo ex quatuor antedictis modis eadem dici poſsint, dimittā (quē admodū & ſuperius dixi) ut unuſquiſq; ſuum ſen ſum ſequatur, mea tamē opinio fert ut omnia antedicta ſex exēpla ſint eadē genere: unumquodq;
43 aūt par illorū ſit idē ſpecie. ut ſit genus ꝗ mutatio formæ rerū alienarū ex ſtipulatione debitarū. eius aūt generis hę ſit ſpecies. una eius mutationis quę rem

rem perimit. cuiuſmodi ſunt, ſeruus manumiſſus,& nauis ea mente diſſoluta,ut in alios uſus tabulæ conuerterentur. altera quę rem facit ſolummodo ad tempus ceſſare: ut ſeruus ab hoſtibus captus poſtliminio reuerſus, & nauis ſimpliciter diſſoluta eiſdē tabulis refecta:tertia per quā res mutata nec deſinit, nec ceſſat, ut ſunt area ædificata,& tignum ædificio iunctum.differentiæ autem per quas hæ ſpecies de genere trahuntur, ſint obligationis extinctio,ceſſatio,& perſeuerantia. Vereor ne tedio ſit lectori hæc exemplorum prolixitas,attamen quia(ſicut antedictum eſt)to-
44 ta † peritiæ noſtræ experientia in his diſcernendis conſiſtit,non ab re alienum uidetur, ſi & alterum ſubijciamus. dicit Vlpianus ſub titulo de furtis. uulgaris quæſtio eſt.an is qui ex aceruo frumenti modium ſubſtulerit, totius rei furtum faciat,an uero eius tantum quod abſtulit? Offilius totius acerui furem eſſe putat, nam & qui aurem alicuius tetigit (inquit Trebatius) totum uiderī eum tetigiſſe. proinde(inquit) qui dolium aperuit,& inde parum uini abſtulit, nō tantum eius quod abſtulit,uerum totius uidetur fur eſſe. Pro cuius reſponſi intelligentia reminiſcendum eſſe duco illud,quod eſt ex diffinitione furti notiſsimum.furem furtumque dici ex ſola contrectatione,ut ſic propoſita queſtio ſit ſolummodo de qualitate furti,non de quantitate in qua fur teneatur. quam in ſequētibus poſtea uerbis determinat Vl-
45 pianus. † igitur Offilius uiſus eſt ſentire illa in propoſito eſſe ſimilia:frumenti aceruum:uini dolium:& hominem. ita quòd ex tactu partis totum uideatur eſſe contrectatum. nec Vlpianus Offiliū reprahendere,ſed tacite ſequi uidetur. Ego uero, ſi licet(ut uulgo dicitur)ponere os in cœlum, longe ab homine,cuius eſt corpus integre unum,diſsimilem eſſe puto aceruum frumenti,quod ex mul-

tis

tis ſeparatis corporibus conſtat, uenitq; in mentem ſimilis argumēti diſſolutio, quæ eſt apud Luciauū in dialogo, cui titulus eſt Hermotimus, ſiue de ſectis. Cū.n. Hermotimus probaturus quod ad dijudicandū philoſophicæ cuiuslibet ſectæ excellentiam, non erat opus omnia illius dogmata rimari, ſed ſufficiebat ſi quędā eſſent prægustata; ſumpſiſſet argumentum à uino: quemadmodū ex modica tenuique uini deguſtatiuncula, de toto illius dolij uino, cuiuſmodi ſit, pronunciare poſſumus. Reſpondens Lucianus. & negans bonam eſſe ſimilitudinem uini. ait, dolium autem & cauponē adhuc tibi ſinemus, nihil autē inſit in eo uini, ſed potius omnium frugum confuſum quoddam ſeminarium, in ſummo quidē triticum, cui ſubſint fabæ, quibus deinde ſubiectum ſit ordeum, mox lentes, quinto cicera, poſtremo aliæ quæpiam diuerſorum ſeminum ſpecies. iam ſi inſtitorem accederes ſeminum mercādorū gratia, illeque à ſummo tritici aliquot grana inſpicienda in manum tibi traderet, poſſes ne igitur conſpectis granis dicere, cicer eſſe mundum, & lētes probe purgatas, fabas autem inanes? Hermot. nullo modo. Lucia. proinde neque philoſophiam ab uno aliquo eorū quæ quis dixerit, uniuerſam pernoſces cuiuſmodi tota ſit: neque enim una aliqua res eſt, quale eſt uinum: cui quidem tu illa tametſi ualde inæquali comparatione, contuliſti, contendens ſimilē eſſe totam primo guſtui. hęc Lucianus. Ex quibus apparet (quod dixi) non eſſe ſimilem humanæ auris tactum, & modii ex aceruo frumenti cōtrectationem. ſed ego nec uini (quod Lucianus Hermotimo conceſsit) ſimilitudinem admitterem: cum eodem fieri poſsit, ut ſuper uino, in eodem uaſe ſit oleū: & (quod ēt arte quadā cōpoſitū uidimus) infra illud per ſe aqua: quod ſi contingat, & is qui de medio uaſis extractū uinū guſtauerit quicquid

in uaſe

in uaſe eſt eiuſmodi uinũ eſſe dixerit, falſus erit.
46 bene autem comparata erit hominis † auri, pocu li anſa, de qua inferius in d.l. uulgaris. tractat Vlpianus. in talium ergo cognitione ponenda eſt iuriſperiti plurima exercitatio. Hæc hactenus de ijs quæ numero, ſpecie, genereque ſunt eadẽ, ex quibus & illud colligi poteſt, quod cum argumẽtum
47 non perſiſtat † ex ſola ſpeciei, generis uè identitate, niſi conueniat etiam rationis communitas, nõ recte collegerunt ij qui ex qualibet comparatione in legibus reperta, conſtituere uoluerunt regulã, quod ualeat argumentum à tali re, ad talem rem: puta à contractu ad ultimam uoluntatem, & his ſimilia. Quod etiam utile erit ſi exemplo demõſtretur. Quia dixit Africanus in l. ſeruum filij. de legat. pri. eum qui chyrographum legat, debitum legare, non ſolum tabulas, argumento eſt uẽditio: nam ſi chyrographa ueneũt nomẽ ſiue corpus ueniſſe uidetur. hinc nonnulli collegerunt ualere per locum à ſimili argumentum, à contractu ad ultimam uoluntatem. quod tamen illi ijdẽ poſtea dicunt eſſe limitãdum ad ea dũtaxat in quibus eadem ſit ratio. qua re (iudicio meo) nihil dici poteſt inſulſius: quoniam ſatis erat ſi dixiſſent. ualere argumentum, ubicunque eſt eadem ratio.
48 enumerare autem † caſus in quibus eadem ſit ratio, eſt perinde ac ſi quis capillos capitis, aut etiã arenulas littorum enumerare uellet. & plerumque collectiones illæ alio reſpectu demõſtrant auctorum imperitiam, cum non ſint cauſis adæquatæ. ut in ſupraſcripto exemplo: cauſa propter quam ſancitum eſt ueditis & legatis chyrohraphis, nomina in illis contenta ſignificari. exponitur per Iulianum de leg. 3. l. qui chyrographum legat, nõ tantum de tabulis cogitat, ſed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur. appellatione enim chyrographi, uti nos ꝑ ipſis actionibus,

nibus,

nibus, palam eſt, cum uenditis chyrographis intelligamus nomen ueniſſe. quæ cauſa non magis conuenit uenditioni, & alijs contractibus, ac legatis, & ultimis uoluntatibus, quàm alijs hominũ diſpoſitionibus. & ideo qui chyrographũ furatus fuerit, cẽſetur eius ſummę q̃ in chyrographo cõtinetur furtũ feciſſe, ut eſt apud Vlp. in. l. qui tabulas, ff. de furtis. Quod ſi aliquis ingenioſe mihi nunc opponẽda dicat. Quo ergo tẽdit à te ſumptus labor explanandi tot modos identitatis? Reſpondebo id à me duplici de cã factũ eſſe, & quia
49 definitionis generum † ſpecierũq; exacta illa cognitio plurimum confert ad diſcernendas rationum, cauſarumque idẽtitatem, & diuerſitatem: & quia rationis identitas, quoniã non cadit ſub ſenſibus, difficilius oſtendi poteſt: probata aũt ſecundum ſupradicta identitate rei uel definitionis ſpeciei & generis, quæ probatu eſt longe facilior, & ex ipſis uerbis plerunque patens, illico (ſicut ſuperius dixi) qui eam probauerit fundatam habet intentionem, quòd in omnibus eiuſmodi ſit eadem ratio iuris: onusque recidit in aduerſarium, ſi neget eſſe identitatem rationis, ut ipſe teneatur oſtẽdere diuerſitatem. Quã rem tametſi plurimas ex propoſito leges intentius conſiderans, uiſus mihi ſum uerisſimam comperijſſe: tamen relinquam ut unuſquiſque ſuo modo iudicet. homo. n. ſum natura parum contentioſus, & qui nũc nihil aliud ago, niſi ut iuris candidatos excitem ad diligentem exercitationẽ, quam liberũ eſſe permitto, ut unuſquiſque ſuo ſibi modo faciat. interim ſi forte ego prædicta recte conieciſſem, ut magis cõferam ſtudioſis nolo prætermittere quin exemplis ea aliquot illuſtrem: Nam primum animaduerti quòd
50 ſapiẽtes illi iuriſcõſulti † ad quæſita rerum eiuſdẽ numeri, definitionis, proprietatis, generis, uel ſpeciei exiſtentiũ, ferè reſponſum ſemper faciebant

ſim-

ſimplex, nulla pro ipſius reſponſi confirmatione ſubiuncta cauſa per illa uerba. reſpondi ita eſſe. ſecundum ea quæ proponuntur ita uideri. Nihil proponitur cur non ita ſit. Niſi aliud proponatur ita uideri. Cur non ita dicamus, ratio reddi non poteſt. & ſimilia. & è contra ubi propoſita non ſint aliquo ex dictis modis eadem: cum reſpõſo rationem illius dicunt. Sicut uiciſsim uolentes oſtendere ꝙ propoſita plerumque eadem eſſe apparentia, ſint diuerſa, ipſi diuerſitatis cauſam dicunt. & ut de multis aliqua in medium afferamus, Vlpianus.in.l.pri.ff.de legat.præſtan.ait. Generaliter autem parentes & liberos prætor excepit, nec gradus liberorum, parentum uè enumerauit: in infinitum igitur eis præſtabitur. Idem in l.in fraudem de milit.teſtam. Bonorum poſſeſsionem ultra tempora edicto terminata, nec militis poſſe agnoſci Papinianus lib. decimo quarto ſcribit, quia generalis eſt iſta determinatio. Iabolenus tit.de cond.& demonſt.quæ conditio cum ad genus perſonarum, non ad certas & notas perſonas pertineat, eam exiſtimamus totius eſſe teſtamenti, & ad omnes heredes inſtitutos pertinere. at quæ conditio ad certas perſonas accomodata fuerit, eam referre debemus ad eũ dumtaxat gradum, quo hæ perſonæ inſtitutę fuerunt. Scæuola tit.de his quæ pæ.nom.plures teſtamento manumiſerat, in quibus Sabinam & Cyprogeniam cum quiſque eorũ ad trigeſimum annum ætatis perueniſſet, & cum liber quiſque eorum eſſet certam ſummam dare uoluit, & coniuncta ſcriptura ita cauerat. Sabinæ & Cyprogeniæ dari cum ad ſtatutam ætatem peruenerint, ſingulis decem. & hoc amplius alimentorum nomine in annos ſingulos quo ad uiuent ſingulis decem. quęſitum eſt. utrum omnibus manumiſsis alimẽta debeantur? An uero Sabinæ & Cyprogeniæ ſolis? Reſpondi

ſecun-

ſecundum ea quæ proponerentur uideri omnibus alimenta legata, Idem Scæuola in.l. Lucius. de legat.3. Quæſitum eſt, an quod hæredes fratribus rogati eſſent reſtituere, etiam ad ſorores pertineret? Reſpondi pertinere, niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur. Idem in l.uxorem.eo.ti. Concubinæ inter cætera his uerbis legauerat. Fundum in Appia, cum uillico, ſuo & contubernali eius, & filijs dari uolo. Quæſitum eſt an nepotes quoque cum uillico & contubernali eius teſtator ad concubinam pertinere uoluerit? Reſpondi nihil proponi cur nõ deberẽtur. Venuleius ti.de uerb.obli. A Titio ita ſtipulatus ſum. ſi qua mihi nupſerit, decẽ dotis eius nomine dare ſpondes? querebatur an ſubſiſtat talis ſtipulatio? Reſpon. Si ſtipulanti mihi dos ita promiſſa eſt, quãcumq; uxorẽ duxero dotis eius nomine decẽ dare ſpõdes? nihil in ea cauſa eſt quare pecunia cõditione expleta nõ debeatur: nam cum cõditio etiã ex incertæ perſonæ facto parere obligationem poſsit: ueluti. Si quis in Capitoliũ aſcenderit, decẽ dare ſpondes? Si quis, à me decem petierit, tot dare ſpondes? cur non idem & in dote promiſſa reſpõdeatur, ratio reddi non poteſt. Hæc (ut puto) ſunt ſatis ad probandũ

51 ꝙ in ijs quæ numero † genere uel ſpecie ſunt eadem, ipſo facto intelligi debeat eadẽ eſſe iuris ratio. ex ſequentibus autem probatur, ꝙ uolenti cõtrariũ aſſerere, incumbit onus demõſtrandi diuerſitatem rationis: in ijs ſcilicet, quę ſpecie uel genere dicentur eſſe eadẽ: nam in ijs, quæ numero ſunt eadem, uix contingere poteſt ut non ſit eadem ratio. Ergo diuerſa exiſtente ratione, ceſſat generalis aut ſpecialis uinculi efficacia ut ſuperius dixi, & declaratur ex uerbis Vlpiani in d.l.j. de leg. prę ſtan. ubi poſt ſuperius relata uerba dicit. Sed nec perſonas ſequutus eſt, utrum ex uirili ſexu, an fœmineo deſcẽdãt. Quiſquis igitur ex liberis, parẽti

buſq; fuerit ad legati petitionem admittetur: ſed ita demum ſi iura cognationis ſint inter eos. Iabolenus in.l.heres meus.de legat. Duæ ſtatuæ marmoreę cuidam nominatim, itē omne marmor erat legatū. Nullam ſtatuā marmoreā, præter duas, Caſellius putat deberi. Offilius, & Trebatius cōtra. Labeo Caſellij ſentētiam probat, quod uerū puto. & (quia probabile uidebatur, ut ſub generali marmoris legato uenirent omnes ſtatuæ) addit cōtrariam rationem. quia duas ſtatuas legando, poteſt uideri non putaſſe in marmore ſe ſtatuas legare. Modeſtinus in l. Mæuio. §. pri. de legat. 2. elegantiſsime probat hoc quod dico, ait enim, A me herede uxori meæ ita legatum eſt. Quicquid propter Titiam ad Seium dotis nomine peruenit, tantam pecuniam Seius hæres meus det Titiæ. Quæro an deductiones impenſarum fieri poſsint quæ fierēt ſi de dote ageretur? Reſpondi. Non dubito quin uxori tuæ tota dos ſine ratione deductionis impenſarum debeatur. & addit rationem diuerſitatis, dicens. Non autem idem ius ſeruari debet ex teſtamento extranei, quod ſeruatur in teſtamento uiri qui dotē uxori legauit. hic enim taxationis loco habendum eſt quicquid ad te peruenit: illic autem ubi uir uxori legat, id uidetur legare quod in iudicio dotis conſequutura fuit. Paulus in l. quæſitum. de leg. 3. Illud fortaſsis quęſiturus ſit aliquis, cur argenti appellatione etiā factum argentū cōpræhēdatur, cū ſi marmor legatū eſſet, nihil præter rudē materiā demōſtratū uideri poſsit? Cuius hæc ratio tradit. quippe ea quę talis naturę ſint, ut ſępius in ſua poſsint redigi initia, ea materiæ potētia uicta nūquā uires eius effugiāt. Et Procul. in. l. ult. de tritico, uino, & oleo legato. Cui dulcia legata eſsēt, (ſi nihil aliud teſtamēto ſignificetur) omnia hæc eſſe legata, mulſum, paſſum, defrutū, & ſimiles potiones, itē uuas, ficus,

palmas,

palmas, caricas. quod ſi ita eſſet legatum. Vinum amphorarium aminæum græcum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia; niſi quod potionis fuiſſet, legatum putat Labeo, ex collatione uini amphorarij: quod non improbo. Sunt & alia pluſquam ſexcenta ſimilia, quæ ſi omnia tranſcribere uellem, Menemachi, Menodotique ac noſtri etiam Barbatiæ libros prolixitate (ut puto) ſuperarem: ideo indicatis tantum modo certis, ut ſunt. l. i. §. item ſciendum eſt uulgo. & l. debitor. ff. de ſepar. bon. l. Titio cētum. §. i. de cōd. & demōſt. cū. l. titia de uerb. oblig. l. milites. i. & . 2. in prin. de re milit. l. titia. §. Caius Seius. de leg. 2. l. cū filius. §. dominus heredi. eo. ti. l. adigere. §. Quamuis. de iurepatro. l. Iulianus. §. idem. qui furem. de action. empti. l. legatorum. §. i. de leg. 2. cætera quiſque colligere & conſiderare per ſe facile poterit.

¶ Iam tempus eſt ut declaremus quæ ſint eadem ratione. quo peracto, ſimul ſtudioſo lectori expoſitū erit quæ non ſint eadem, ſed diuerſa, aut ſimilia uel diſsimilia, nec non & contraria. Huius autem
52 proportionis † cum dixerimus duos eſſe modos. & ſi duo habent habitudinem ad unum, quam nonnulli proprie comparationem dici exiſtimauerunt & facit eſſe eadem accidente: & ſi eadem eſt proportio diuerſorum ad diuerſa, quam proprie ſimilitudinem appellandam eſſe cenſuerunt. In his quoque (ut euitetur confuſio) diſtincte procedendum eſt: multum enim inter utramque ſpeciem intereſt. ex primo enim modo apparens eſt eadem in utroque comparatorum cauſa uel ratio: in poſtremo eſt quidem natura, & certo modo eadem, ſed cum ea non appareat, eæ quæ apparent rationes dicuntur eſſe ſimiles, quod inferius eſt apertius declarandum. Sed illud non uidetur ſine animaduerſione præte
53 reundum eſſe. quod hic quoq; rationis idētitatē †

aut ſimilitudinem probandi onus incumbit alleganti, quod ex ſequentibus confirmabitur. Ponamus ergo exemplum primi modi. Cum neque numero, neque ſpecie, neque genere ſint iidem, qui libet creditor, debitor, & mandator: cum tutore, pupillo, & debitore pupilli; & tamen in propoſito ſibi facto Papinianus eadem uideret eſſe rationē; ideo in ſuperius citata.l. ſtichum aut pāphilum, de ſolut. dixit. ſi mādato meo Titio pecuniam credidiſſes, eiuſmodi contractus ſimilis eſt tutori & debitori pupilli; & ideo mandatore conuento & damnato (quamquam pecunia ſoluta ſit) non liberari debitorem ratio ſuadet, ſed & præſtare debet creditor actiones mandatori aduerſus debitorem ut et ſatisfaciat, & ad hoc pertinent tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe comparationem: nam cum tutor pupillo tenetur ob id quod debitorem eius non conuenit, neque iudicio cum altero accepto liberatur alter, nec ſi condemnatus tutor ſoluerit, ea res proderit debitori. Quin etiam dici ſolet tutelæ contraria actione agendum, ut ei pupillus aduerſus debitorem actionibus ſuis cedat. Eodem modo, cum lucrari dotem ex adulterio uxoris, & illam adulterii ream facere, omnino eſſent diuerſa, preterquam rationis identitate. ideo Scæuola tit. ſolut. matrimo. dixit. Cum mulier uiri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinet. cur enim improbet maritus mores quos ipſe aut antea corrupit, aut poſtea probauit? Sed & ſi ex mente legis ſumat quis, ut nec accuſare poſsit qui lenocinium uxori præbuit, audiendus eſt. Et his quilibet poterit alia paſsim obuia taliū exempla obſeruare, in quibus eadem apparens eſt ratio diuerſorum. Alterius modi, cum diuerſæ ſed ſimiles apparent rationes. exempla ponit Ariſto. in Rhet. ad Alexandrum. ubi poſtquam diſtinxerat iuſtum, & legem, & diffiniuerat, qđ

54 iuſtum † eſt omnium, aut plurimorum non ſcri pta conſuetudo, honeſta turpiaque determinans; ut eſt honorare parentes, & his ſimilia, quæ nos dicimus eſſe de iure naturali, uel gentium, & quæ non iubent ſcriptæ leges hominibus facienda, ſed conſuetudine non ſcripta & communi quandam
55 lege legitima fiunt: & addiderat quod lex † eſt communis ciuitatis conſenſus, qui ſcriptis præce perit, quomodo unumquodque agendum ſit. infe rius ſubiungit ſimile ueriuſque. dicens. Simile
56 iuſto † eſt huiuſmodi. Nam quemadmodum iu- ſtum exiſtimamus obtemperare parentibus, iden tidem conuenit filios parentum res geſtas imita- ri. Simile legi ſcriptæ eſſet huiuſmodi. Nam ſicut legislator maximis animaduerſionib. fures plectendos eſſe uoluit, ita & ſeductores maximo- pere ſunt mulctandi, etenim hi furantur eius, quē deceperint hominis mētem. Ex qua poſtrema Ari ſtotelis ſententia, noſter Iuſtinianus compoſuit legem: ſiquis ſeruo. C. de furtis & ſeruo corrupto. Nam quamuis diuerſa ſint maleficia, furis, & eius qui deteriorem ſeruum fecit. ut habetur in. l. Nera tius. §. ulti. ff. de ſeru. corrupt. nec dici poſſet eadē in utroque ſubeſſe ratio. tamen quia deciſum an- tea fuerat in eiuſmodi ſpecie furti, quid iudican- dum eſſet, uidebaturque & ſi non eadem, ſimilis tamen (iuxta ſententiam Ariſtotel.) ineſſe ratio. idcirco Iuſtinianus reſpondit. Siquis ſeruo alieno ſuaſerit aliquam rem domini ſui ſubripere & ad ſe deferre, ſeruus autem hoc domino manifeſtaue rit, & domino concedente res eius ad iniquū huiuſ modi ſuaſionis auctorem pertulerit, & ipſe inuen tus fuerit rem detinens, quali teneatur actione is qui rē ſuſcepit? utrū ne pro occaſione furti, an ꝓ ſeruo, quia eum corrupere uoluerit: ut non ſolum furti, ſed etiā corrupti ſerui obliget? ueteres dubi tauerūt. nobis itaq; eorū altercationes decidenti-

bus placuit non ſolum furti actionem, ſed etiam ſerui corrupti contra eum dare. licet enim ſeruus deterior minime factus eſt: tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt. & quemadmodum ſecundum iuris regulas, furtum quidem non eſt commiſſum, quia is uidetur furtum committere, qui contra domini uoluntatem res eius contrectat: ipſe autem furti actione propter dolum ſuum tenetur. ita & ſerui corrupti contra eum actio propter ſuum uicium non ab re extendatur; ut ſit ei pœnalis actio impoſita, tamquam ipſa re fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruum qui poſsit corrumpi hoc facere pertentet. In hac ſpecie nulla erat comparatorum identitas, ſed omnia ſimilia. furtum nō uerum, ſerui corruptio ſimulata: ipſe delinquens, quantum in eo fuit uerus fur, efficax ſerui corruptor: ratio hinc doloſa, rei alienę contrectatio, illinc doloſum cōſilium ad pernitiem probitatis ſerui introductū. Papinianus quoque tit. de acqui. poſſeſſ. ait. Quāuis ſaltus poſsidendi propoſito fuerit alius ingreſſus, tamdiu priorem poſsidere dictum eſt, quādiu poſſeſsionem ab alio occupatam ignoraret. ut. n. eodem modo uinculum obligationum ſoluitur, quo quæri adſolet, ita non debet ignoranti tolli poſſeſsio. Et Vlpian. tit. de iniuſto, rupto, & irrito teſtam. in l. ſiquis filio. ſic arguit. Quatenus tamen diximus ab hoſtibus capti teſtamentum irritum fieri: adijciendum eſt, & poſtliminio reuerſi, uires ſuas recipere iure poſtliminij: aut ſi ibi decedat, lege Cornelia confirmari. Ergo & ſiquis damnatus capite, in integrum indulgentia principis ſit reſtitutus, teſtamentum eius conualeſcet. hic quoque omnia ſunt diuerſa, captus ab hoſtibus, poſtliminio reuerſus: capite damnatus, indulgentia principis reſtitutus. & utriuſque deciſio-

nis rationes: ſicut in precedenti quoque diuerſæ ſunt, ex una parte. Vinculũ obligationis, eiuſque diſſolutio, & ratio deciſionis que eſt, quia nihil tã naturale eſt, quam eo genere quodque diſſolui quo colligatum eſt. de reg. iur. l. nihil tam, & ex parte altera poſſeſsio ſolo animo retenta, eiuſque amiſsio, & ratio iuſtę ignorantiæ. ex his informatus lector (iudicio meo) poterit alia paſsim ex libris occurrentia obſeruare, quales ſunt l. i. in prin. ff. ſi is qui teſta. lib. eſſe iuſſ. & de magiſt. conuen. l. duo tutores. l. peto. §. mater. de leg. 2.
57 & alię multæ. Quoniam uero facile eſt † ut in diſcernendis exemplis, quæ eadem & quæ ſimili tantummodo ratione deciduntur, parum expertus falli poſsit. hortor quicunque deſiderat
58 † eſſe iuriſperitus, ut in huiuſmodi obſeruatione ſe plurimum exerceat: habeatque mihi hac ſaltem in re fidem. quoniam nihil omnino eſt ad eam peritiam conſequendam æque conducens. & ad hoc pertinet nos docuiſſe ſuperius cuiuſmodi cauſæ coniunctio neceſſaria ſit ut regula
59 conſtituatur. Nam ut eadem † cauſa dici poſsit (quemadmodum ibi dictum fuit) neceſſe eſt ut ſit propria & propinqua: alioqui non poterit eadem uere dici. ut ſi diceret aliquis in d. l. ſi quis ſeruo. utriuſque capitis unam eandemque eſſe rationem. ne delicta remaneant impunita, aut aliam talem, quæ cum non ſit propinqua, ſed longe remota, non poteſt eadem dici. quod etiam ex pleriſq; in ſuperiori libro poſitis exẽplis eſt perſpicue declaratum. Verum quia ad rem confert, eſtque inueſtigatio hæc adeo utilis, unũ adhuc decreui ponere exemplũ: ex quo luce clarius oſtenditur, quæ ratio eadẽ dici poſsit. qua cognita, eius q̃ non ſit eadẽ cognitio per conſequẽtiam habebitur: cum talium nemo ignoret eandẽ eſſe diſciplinam. Determinatum erat iure præ-

 torio.

torio. quod licet ex contractu filij uel ſerui, pater uel dominus ipſo iure non obligaretur: tamen æquitate ſuadente peculiotenus (quod ueluti patrimonium eſt filij, & ſerui) dominus paterq; condemnari poſſunt. Inſt. de actio. §. actiones autem. dubitabaturque de geſtis iuſſu patris aut domini: ad eam dubitationem. Inſtit. quod cum eo qui in ali. pot. reſpondet Imperator his uerbis. Si igitur iuſſu domini cum ſeruo negocium geſtum erit, in ſolidum Prętor aduerſus dominum actionem pollicetur: Scilicet quia is, qui ita contrahit fidē domini ſequi uideatur. & ſic ratio cauſaq; proxima faciendæ eius deciſionis fuit illa. Quia, is qui ita contrahit, fidem domini ſequi uideatur. poſtea ſequitur. eadem ratione Prætor duas alias inſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercito
60 ria, altera inſtitoria appellatur. exercitoria† tunc locum habet, cum quis ſeruum ſuum magiſtrum naui præpoſuerit, & quid cum eo eius rei gratia cui præpoſitus erat, contractum fuerit. Inſtitoria
61 tunc † habet locum, cum quis tabernæ forte, aut cuilibet negociationi ſeruum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo eius rei cauſa, cui præpoſitus erat contractum fuerit. hic uides propter identitatem rationis, ad exemplum eius. quod iuſſu. formatas eſſe actiones. exercitoriam. & inſtitoriam. uide quid ſequatur. Quoniā proximæ dictæ duæ actiones inuentæ erant propter contractus eorum exercitorum, inſtitorumque, qui ſerui alicuius eſſent: & tamen eadem ratio cōcurrere uidebatur, etiam ſiquis liberum hominem exercitorem aut inſtitorem feciſſet. Ideo proſequitur Imperator dicēs. Iſtas tamen duas actiones Prætor reddit, & ſi liberum quis hominem aut alienum ſeruum naui aut tabernæ, aut cuilibet negociationi præpoſuerit. ſcilicet quia eademque æquitatis ratio etiam eo caſu interueniat. Ideo autem ſuperius dixi,

etiam

etiam in poſteriori illo ſimilitudinis rationis modo, ubi duorum ad duo fit comparatio. (uidelicet facti in lege deciſi,& illius rationis,ad factum controuerſum, & rationem qua mediante ſimilem deciſionem fieri poſtulemus) natura eſſe eandem rationem licet non ſit ita manifeſta: quia ut
62 bona † ſit ſimilitudo, neceſſe eſt quòd comparatæ rationes ambæ ab eodem capite, & eadem in ſuperiori quaſi gradu quodam conſtituta ratione deſcendant: quæ plerumque non apparet, & dif-
63 ficilis † eſt cognitu atque inuentu: eſtque ea profecto nobilior huius peritiæ portio.quoniam cætera (ſicut in ſequenti libro dicetur) inartificialia quodammodo ſunt, hoc uero totum ab ipſius artificis ingenio dependet. Sed quia eiuſmodi ſuperiorum rationum inueniendarum uia ſatis (ut puto) in libris principiorum eſt demonſtrata,eaque eſt ab exercitationis inſtituto differens contemplatio, nunc ad alia tranſeamus, illud ſolum
64 modo indicantes.quòd utraque, identitas † & ſimilitudo rationis ab accidente aliquo proueniũt; ſicut numeri ab unitate, identitas tamen à propinquo & apparente,ſimilitudo a remotiori,ac plerũque parũ exercitatis incognito. Et ante omnia uideamus an iuxta oraculum imperatoris dicentis poſſe per unius forſitan & deterioris ſententiã, & multos & maiores aliqua in parte ſuperari. conceſſerit mihi Deus optimus,ut ex antedictis reuelauerim tenebras, quibus obuoluti pleriq; uiri docti,poſt multas & lõgas de faciẽda in ſimilibus caſibus interpretatione legũ, habitas diſputationes,tandẽ aliqui concluſerunt,non poſſe dari certam doctrinam, aliqui poſuerunt regulam negatiuam,& ex oppoſito fallentias affirmatiuas: aliqui contra regulam affirmatiuam.eaſq; regulas tot limitationibus,atque illas tot ſublimationibus circũſepſerũt,ut uerius ſenſiſſe uideãtur illi qui dixẽ

runt.

runt. non poſſe dari certam doctrinam. ego enim
65 puto ſimplicisſimam † nulla exceptione labefactatam regulam poſſe conſtitui. atque ita pronuntio: Quod ubicunque proponatur in controuerſia factum, habens eandem rationem cum facto per legem deciſo, illius legis deciſio facienda ſit ſimiliter in propoſita controuerſia, ſiue ea legis deciſio ſit pœnalis, ſiue correctoria, ſiue limitatoria, & exorbitans à iuris regulis, ſiue etiam ſimul pœnalis, correctoria, & limitatoria, ſeu exorbitans. ubi uero non ſit eadē ratio, ſed ſimilis, tunc locus eſſe poſsit ijs diſtinctionibus, quæ ſunt à Doctoribus circa faciendam uel non faciendam extenſionem conſideratæ. Nam ubi eadem eſt ratio, repugnat rectæ doctrinæ, ut dicatur extenſio fieri. de faciendo autem, uel non faciendo tranſitu ad ſimilia, uideri poterūt ea quæ poſt alios antiquiores eleganter & docte (ut ſolet) huius ſcientiæ illuſtrator Alciatus de uerbo. ſignifi. lib. ij. ſcripſit. Copioſe quoque & erudite Tyraquellus in dicto ſuo commento. l. ſi unquam. C. de reuoc. don. & nouisſime impenſe doctus uir, & (quantum ex eius libris conijci poteſt) ueritatis amator Aymo, in quarta parte tractatus, quem de antiquitate temporis edidit. Hoc autem quod modo eſt à me pronunciatū, quanta maxime potui diligētia contuli cum omnibus per Doctores citatis legibus; nec (quantum ingenij mei captus comprehendere potuit) remanet obſtaculum ullum, quod ex prędictis nō remoueatur. bona enim pars
66 deceptionis † prouenit ex confuſa, atq; æquiuoca, nec diſtincta intelligentia eiuſdem & ſimilis, propriæque & propinqua, necnon alienæ & remotæ cauſæ & rationis. quæ ſi in cōtrariorū collatione fuerint obſeruata (niſi ego fallor) per ea apparebit pronunciatum hoc noſtrum eſſe uerum, & nō pati ullam exceptionem: cum quæ uideri poſſent

exceptio-

exceptiones (ſecundum dicta in præcedẽti libro) ſint caſus à limitibus regulæ per declarationes prædictas excluſi. uelit Deus ut ſicut bona mẽte hac in re publicæ utilitatis cauſa intentiſsime laboraui, ita recte coniecerim; & facta ſimili collatione, ſi ita rei publicæ expediat, in idem alij quoque uiri docti conſentiant. Prædicta autem (dicet fortaſſe aliquis) ita accipi poſſent, ubicunque lex habeat ſcriptam ac patentem rationem. quid au-
67 tem faciendum † erit ubi ratio legis condendæ quæ fuerit non apparet? quod dubitari non poteſt quin in multis contingat, cum tit. de legibus dicat Iulianus. Non omnium quę à maioribus cõſtituta ſunt, ratio reddi poteſt. Subiungatque ibi Neratius. Et ideo rationes eorum quæ conſtituuntur, inquiri non oportet: alioqui multa ex ijs quæ certa ſunt ſubuerterentur. & ipſe quoq; Plato (in primo legum ſuarum libro) non permittat cuiquam de ſuis legibus negocium inſumere, ſed ingenua fide accipi iubeat quæcũque ſanctiones ferantur, nec curioſius eas perpendi, ſi bene habeant uel perperam. Ex quibus uidetur non ſo-
68 lum † difficile & plerumque impoſsibile factu eſſe ut legis ratio inueniatur, ſed impermiſſum quoq; ut inquiri poſsit. Aduertendum puto eſſe, quid quæratur. aut enim in quæſtione eſt, an ſua ratione ſubſiſtat omnis lex: aut poſsitne omniũ ratio reddi: aut itẽ liceatne rationem legis inquirere, & ſi liceat an & quis reddere illam teneatur. Ex ijs autem quæ in antecedenti libro dicta ſunt
69 apparet non eſſe † legem, quæ ſua cauſa careat, ſuaq; ratione. Et quoniam ſuperius ex Diuo Thoma probauimus rationẽ eſſe ut formã legis: & forma dat eẽ rei. iul. §. ſiquis rẽ. ff. ad exhib. patet qđ nõ põt eſſe lex, & rõne carere: & qđ poſsibile eſt
70 † eã rõnẽ, quãuis in lege nõ expreſſam, inueniri, niſi noſter deficiat intellect⁹. & quũ dictũ ſimiliter eſt, &

eſt & clarius libro ſequenti probabitur. non poſſe niſi unam cuiuſque legis eſſe rationem. hic addo, quod ubi non ſit expreſſa in lege ratio, una probabili allegata, ea tenenda eſt, niſi per negantem probabilior oſtendatur. quod ex ſuperius citatis legibus ſatis conſtat: probaturque argumento legum quas ad hoc citat Bal. in l. maximum uicium. col. 3. uerſi. ſed iſta ratio Bartoli. C. de lib. præteri. qui citat. l. nominatim. ff. de lib. & poſth. l. fundus qui locatus. ff. de fund. inſtruc. & inſtr. leg. & l. ſi optio pri. reſponſo, ff. de optio. lega. Et quamuis Alex. in l. ſi conſtante. in princip. in. 13. col. ff. ſol. matr. & Iaſ. in auct. quas actiones. in. 7. col. C. de ſacroſanc. eccleſ. (dicentes ita tenuiſſe Salicetum in l. 2. C. de noxal.) uoluerint ſufficere, ſi dicatur plures eſſe rationes, niſi ex aduerſo probetur eſſe tantummodo unam. eorum opinionem grauiter confutat egregius opinionum conciliator. Marianus Sozinus iunior, in primo ſuorum conſiliorum. numero. 53. poſt Claudium Aquenſem, quem cum meritiſsima honoris præfatione citat. concludens, non deſtrui argumentum ab unica probabili ratione, licet in lege non expreſſa, tanquam ab expreſſa, factum: niſi aduerſarius alteram probabilem allegando, in dubium reuocet, an ſit tantum una. & hoc ait ſenſiſſe Salicetum. Sed ſi uerum eſt quod nos dicimus, non poſſe niſi unam cuiuſque legis propriam & immediatam rationem eſſe: ſequitur, quod ubicunque continget, ſecundum proxime citatos Doctores, plures unius legis rationes adduci, ſi ſubtilitas intellectus indagando præceſſerit, inuenietur uera, & propria, ſecũdum quam reiectis alijs, erit iudicandum. Addo & conſequenter, quòd interpretatio per identitatem rationis procedat, & ualeat: ſiue ratio ſit in lege expreſſa, ſiue non, dummodo de ea conſtet. ut tenuit Bald. loco

proxime

proxime citato,& ante eum Dinus.in cap. ult. de reg.iur.lib.6.Et ultra per eos adducta, faciunt.l. prætor ait.§.i.ff.de no.op.nuncia.l. ſi plures in fi. de uulg.& pupil.l.libertū.§.ſenatus conſulti. de ritu nuptiarum.l.fi. C. de indic. uidu. tolle.inſt. de legit.patr.tut.§.i.Et ad ea quæ in contrariam partem adducta ſunt per Albericum in.9. quæſtione pri. partis ſtatutorum, & alios quoſdam, facilis eſt reſponſio.quia error prouenit ex differentia eiuſdem & ſimilis rationis. cõtraria enim poſſunt habere locum ubi eſt ſimilitudo tantum: non autem ubi eſt identitas rationis. Ex his au-
71 tem infertur,quod ſicut ſententia† lata contra legem eſt nulla.l.expreſsim. ff. de appellat. declarando ſicut faciunt Abb. & Felyn.in.c.i.de re iudic.itidem nulla ſit lata contra rationem legis. quod eleganter poſt Butrium, probauit Abb.in d.c.i.col.3.uer. Quid autem ſi lata. Quod iuxta proxime dicta, intelligendum eſt ſiue ratio ſit expreſſa in lege ſiue nõ expreſſa; cum ſecus eſſe in ſententia lata contra ſimile legis aut eius rationis,teneat idem Abbas poſt alios quos citat. An
72 autem licita†ſit huiuſmodi inquiſitio, puto adhuc diſtinguendum eſſe, quia ſi inquiſitio tendit ad effectum ut redarguatur legislator,reprehendatur ue lex,tanquam iniuſte, & ſine ratione poſita:id minime licet,quoniam iuxta Diuum Auguſtinũ.4.diſt.in iſtis temporalibus legibus,quãquam de ijs iudicent homines cum eas inſtituũt, tamen cum fuerint inſtitutæ & firmatæ non licebit iudici de ipſis iudicare,ſicque procedit notiſsima illa Vlpiani ſententia in l. proſpexit.ff. qui & à quib.manum.dicentis. Quod quidem perquã durũ eſt,ſed ita lex ſcripta eſt: quamobrem & diuinæ legis interpres Moſes Deut.c.xij.dixit.Omne quod ego præcipio uobis cuſtodietis, ut faciatis:nõ addetis ſuper illud,& nõ diminuetis ex eo.

quod

quod eſt dicere, non quod uobis bonum uidetur faciatis, ſed quod mihi. & Plato in ſuperius citato libro recitat, & tanquam optimam laudat illam, quæ apud Lacedęmonios & Cretences erat lex, prohibens. Ne quis iuuenum quærere auderet, recte ne, an contra ſe leges habeant: ſed uno omnium ore unaque uoce recte tanquam à Dijs poſitas concedi iubens, nec ullo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari. Et Diuus quoque Francicifus in calce ſuæ Regulæ præcipit. ut ex ijs quæ ibi ſcripta ſunt nullus minuat, neque ſcriptum aliquod deſuper addat, nec aliam regulam fratres habeant. quod in teſtamento quoque repetens ait. per obedientiam teneantur iſtis uerbis non addere, nec minuere: & ſemper hoc ſcriptum habeant ſecum iuxta literam: & nō mittant gloſſas in regula, nec in iſtis uerbis, dicendo ita uolunt intelligi: ſed ſicut dedit mihi dominus pure & ſimpliciter & ſine gloſſa intelligant, & cum ſancta operatione uſque in finem obſer-
73 uent. Idem † etiam multarum ciuitatum ſtatutis cautum eſt: ut ſecundum literam intelligantur: atque id optima quidem ratione, quam ex eiuſdem Platonis dialogo qui Crito, ſiue de eo quod eſt agendum, inſcribitur, colligere licet. Quia ſi permiſſum eſſet unicuique legem ſuo modo interpretari, parata eſſet legum, & ſimul Reipublicæ corruptela: eſſet turbidum & confuſum quoddā genus uiuendi, quale in interregnis eſſe ſolet: & quale deſcribitur in ſacris literis in lib. Iudicum c. 17. & ul. In diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed unuſquiſq; quod ſibi rectū uidebatur hoc faciebat. & huc reſpicere uidebatur Cretenſium & Lacædemoniorum lex: eandē cauſam prætendens Mahometus ſed re uera diffidens (ut ueriſimile eſt) legē illā ſuā (utpote ſine ratione cōpoſitam, apertaq; mendacia, impietates uanitateſque mul-

tas

tas in ſe cōtinentē) diſputādo defendi ſuſtineriq́ poſſe: multis in locis iubet, ut cōtradicentes & nō aſſentientes, ſi fieri poſsit interimantur. de alijs uero in quos nō daretur gladij poteſtas, in Azoara. 20. ſic præcipit. Cōtradicentibus dicito, ut ſibi ſua ſint negocia, tibiq́; tua: ipſiq́; à ius factis, & tu à luis liber. Sin aūt † cauſa, ratio uè legis inquira
74 tur ad effectū indagandi mentē, & ſententiā legis, ut ſecundū illā diſpoſitio legis interpretata extendatur, uel reſtringatur, ſiue ad effectum iudicandi alias controuerſias per identitatē ſeu ſimilitudinē coniūctionemve cauſæ & rationis. uidetur eē animaduertendum, an legislator id fieri prohibuerit. an non: ubi. n. non eſt prohibitum, negari non pōt quin ſit permiſſum. facta autem prohibitione, conſiderandus eſt modus prohibitionis. Nam ſi id tātū habeat, ut nō addatur neq; minuatur quicquā, ſicut dixerunt Moſes, & diuus Franciſcus in regula, non puto id eſſe impedimento quo minus ex cauſa & ratione legis mens, & ſentētia legislatoris interpraetari, & per eā uis & poteſtas legis circumſcribi, ac ēt ad ſimilium caſuum deciſionē trāſitus fieri poſsi: cum hoc nō ſit addere legi, neq; ab illa diminuere quicquā. Quod ſi (quēadmodū factū eſt à Diuo Franciſco in teſtamento, & pleriſque alijs qui diuerſarum ciuitatum ſtatuta cōdiderunt) additum fuerit. ut quod ſcriptū eſt accipiatur iuxta literā, nec poſsit per interpretationē inquiri quid legislator intellexerit. quia ceſſat occaſio arguendi ex mente & ſententia: tantū reſtat, ut per identitatē rationis trāſiri poſsit ad deciſionē ſimiliū controuerſiarū, quod (niſi eſſet expreſſe prohibitū, ſemper licitū imo neceſſariū eſſe exiſtimo. quemadmodū prudentiſsime dixit Iulianus in ſuperius citato titulo de legibus. Non poſſunt oēs articuli ſigillatim, aut legibus, aut ſenatuſconſultis cōprehendi; ſed cū in aliqua cauſa

ſententia

ſentẽtia eorũ manifeſta eſt, is qui iuriſditioni præ eſt ad ſimilia ꝓcedere, atq; ita ius dicere debet. & ante eum docuit Ariſt. Rhet. lib. pri. ca. i. & Polit. libr. 2. cap. 5. & lib. 3. cap. 12. & Etihic. libr. 5. cap. x. ubi rationem explicat. Quia lex eſt uniuerſalis, & de futuris: fieri autem non põt ut de quibuſdam talibus uniuerſaliter recte dicatur, & ſubiungit, ea tũ recte ſeſe habere ubi ea parte qua legis lator omiſit atque peccauit abſolute loquutus, emendetur defectus: quod & ipſe legis lator ſi adeſſet hoc modo diceret, & ſi ſciuiſſet iubentem legem tuliſſet. & ita factum eſt per Clementẽ papam quintum ſuper dicta regula ſancti Franciſci. in clem. exiui de paradiſo. de uerb. ſigni. Quod ſi etiam ipſe ad ſimilia tranſitus eſſet à legis latore prohibitus (ſicut fecit Nicolaus papa tertius in ſua conſtitutione: exiit qui ſeminat, prope illius finem. de uerb. ſigni. lib. 6. ubi poſtquam dictã regulam ſancti Franciſci multifariam declarauerat, ſub grauiſsimis pœnis iubet, ut eadem conſtitutio ſua, ſicut prolata eſt, ſic fideliter exponatur ad literam: nec intellectus ipſius deprauetur in aliquo, ſeu diſtorqueatur ad aliquid, quam li-
75 tera ipſa ſonat) Tunc aliud † fieri non poteſt, niſi ut euenientibus caſibus, qui interpretatione deciſioneuè indigeant, nec ſint uerbis legis comprehenſi, recurratur ad Principem, ſeu ſuperiorem illum cui ea facultas cõpetat, qui uinculum inhibitionis relaxet, Sicut fecit Ioannes papa. 22. qui dictam prohibitionem Nicolai tertii, ad beneplacitum ſedis apoſtolicæ ſuſpendit, per aliam extrauagantem, quæ impreſſa eſt ante tractatum minoritarum; quem Bart. compoſuit. Diuinus inquam ille Bartholus a natura ut iuſti æqui & boni interpres eſſet, adpoſite factus. qui de dictis quoque prohibitionibus interpretationum adeo docte & prudenter ſimulque breuiter loquutus eſt in re-

pet,

pet.l.omnes populi.in antep.col.ff.de iuſt.& uir. ut nihil melius uideatur dici potuiſſe, tametſi eius dictis multas addiderit conſimiles auctoritates doctor ille ſincerus Ioānes Baptiſta Caccia lupus in pen. col. lecturæ eiuſdem.l. omnes populi.Per quem autem reddēda ſit ratio legis: quā tum attinet ad Iudices & Cauſidicos explicabitur libro ſequenti.Legislator uero (ſi Platoni cre
76 dimus)ni uelit † ſuſpicionem quandam Tyrannicæ poteſtatis incurrere,debet omnino legis rationem aſsignare. Is enim ad finem dialogi de legibus ſeptimi ita dicit. Videtur legumlatoris officium non ſolum hoc eſſe,ut leges conſcribat:ſed etiam ut medio utatur illo, quod inter admonitionem,eſt & leges.& paulo inferius.oportet ut legiſlator leges non ſolum conſcribat,ſed etiam declarationem quādam ijs adiungat,qua quæ honeſta turpiaque ſibi uidētur ſignificet.& dialogo nono. Sic igitur leges Ciuitatibus conſcribantur, ut patris,matriſque perſonam lator legum penitus gerat,ſcriptaque charitatis & prudentiæ uirtutem habeant potius,quam domini tyrannique imperium,minitantis tantum & deſcribentis,rationem uero nullam penitus aſsignātis.quod in dialogo quarto adhuc clarius expreſsit.probans debere legiſlatorē conari,ut perſuaſionib. & exordijs faciat leges probabiles uideri,reddatque ſubditos ad uirtutis officia perſuaſos maxime,& obtemperantes:repræhēdēſque eos,qui ſtatim quid faciendum ſit,& quid non,exponunt, nulla ratione ad exhortandum perſuadendumque adlata: quos comparat imperitis, & ſeruilibus quibuſdā medicis,qui omnia circumeuntes, nec rationem ullam de ſingulis ſeruorum morbis aut reddunt, aut accipiunt:ſed quæ uſu prodeſſe uidentur quaſi exacte ſcientes, tyrannorum inſtar ſuperbe & pertinaciter imperant. cum contra bonus medi-

G cus

cus à principio morbi naturam perquirat, communiterque cum ægrotante & eius amicis uerſetur, tum diſcendo ab illis non nihil, tum quoad fieri poteſt docendo: nec ante imperat quicquam, quàm perſuaſerit: atque ita perſuadendo, ſemper manſuete ad ſanitatem perducere ægrotantes conatur. Qua propter & Galenus in.2.de morbis curandis lib.de rationalibus & empiricis medicis loquens, ait. Atqui illi(ſcilicet rationales) ſi non aliud, ſaltem ſuadere, ac docere auditorem ſtudent, nō cogere, iubereque. hi(ſcilicet empirici) totum contra, tyrannorum ritu iubent ne queramus actionis cauſam. Verū nos hoc nomine Dionyſium, Phalarim, cæteroſque tyrannos odio proſequimur, quod iubent imperantque, nō ſuadent ac docent ſicut Solon, Draco, & Lycurgus. & deinde eodem libro pluries eandem ſententiam repetens dicit. Tyrānorum eſſe imperare tantum, nulla aſsignata ratione contra bonorum legislatorū eſſe quæ iuſſerint euidentibus rationibus probare. Et in quarto commentario ſexti libri Hypocratis, de morbis popularibus, lectione decimanona, in fine ait. Neque enim homines habent fidem his quę ſine demonſtratione proferuntur: & id prę terea uidetur perperam dictum, non licere medico naturales rationes attingere. hoc enim oſtēdit eos qui iſtud aſſerūt uelle(ac ſi ipſi tyrāni eſſent) ſuis obtemperari mandatis. præſtaſſet autem non ita more tyrānico imperare, ſed potius nos docere, & reliqua. quibus conſonat Innocentij Papæ quarti præceptum. qui de ſent. excō. lib.6. dixit. Cum medicinalis ſit excommunicatio, non mortalis: diſciplinans, non eradicans (dum tamen is in quem lata fuerit non contemnat) caute prouideat iudex eccleſiaſticus, ut in ea ferenda oſtendat ſe proſequi quod corrigentis fuerit, & medentis. Ex quibus plane liquet non eſſe boni legislatoris

toris opus, edere legem non reddita illius ratione, ſecundum quod etiam in cap. corepiſcopi. 69. diſtin. habetur. Quod ratione caret, extirpare
77 neceſſe eſt. Veruntamen ſi contingat † non eſſe omnino rationem redditam, uel(ut ſæpius accidit)dum lata eſt lex uoce uel inſcripto prohemio reddita, in ſcriptum non redacta, aut poſtea breuitatis cauſa reſecata fuerit (ſicut factum eſt in plæriſque Pontificum decretalibus, & legibus codicis) omnino eſt legi utcumque poſitæ acquieſcendum. ſecundum ea quæ ponunt gll. & Doc. in. l. non omnium. ff. de legibus. & in. c. ſiquando. extra de reſcript. Atque hæc hactenus de cognitione eiuſdem & diuerſi, ac ſimilis & diſsimilis, pro recte formanda comparatione, quam iuriſperitorum inſtrumentum eſſe poſuimus, dicta: cum abunde ſufficere uideantur, Reliquum eſt ut in libro ſequenti de ipſius comparationis uſu, & reliqua omni exercitatione tractemus.

D· ANTONII MASSAE

GALLESII, DE EXERCITAtione Iuriſperitorum.

Notabilia Libri Tertij.

1 OFFICIVM *Iureconſulti latius patet, quam iudicis.*
2 *Officium Iudicis in quo uerſetur.*
3 *Officium Iureconſulti in quibus uerſetur.*
4 *Iudicis, & Iureconſulti finis in genere quis ſit.*
5 *Iudicis, & Iureconſulti finis, in ſpecie quis ſit:*
6 *Iuriſperiti, & Iudicis officium in agendis cauſis diſcrepat.*

7 *In omnibus iudiciis tria neceſſario ſpectanda.*
8 *Officium eius, qui cauſam dicit, quod ſit.*
9 *Officium Iudicis, cauſa dicta, lege exiſtente, uel non, quod ſit.*
10 *Officium Iudicis, & cauſam dicentis, ex quibus expleatur.*
11 *Iuriſperiti cura, in ſingulis cauſis ad ſe delatis, quæ eſſe debeat.*
12 *Iudicis, et Iuriſperiti, circa cauſas ſuſcipiendas, uel non, diuerſa eſt deliberatio.*
13 *Cauſidico non obſtet pudor, quin ſuſceptam cauſam, cognita iniquitate dimittat.*
14 *A Cauſidico, Amicorum cauſæ, aut deſtitutæ, aut ad exemplum pertinentes, item claræ, atque illuſtres ſuſcipiendæ ſunt, & quamobrem ſint ſuſcipiendæ.*
15 *Cauſidici officium, poſt ſuſceptam cauſam eſt, in ea atque eius circunſtantiis perdiſcendis.*
16 *Cauſidicus, quæ percunctari litigatorem, et quotiens, ac quam perſonam cum eodem litigatore ſuſcipere debeat, ut ad cauſæ ueritatem perueniat.*
17 *Cauſidicus, circa inſtrumenta litigatoris rimanda, quã diligentiam impendere debeat; & inſtrumentorum prædictorum inſpectionis effectus.*
18 *Cauſidicus, tertiam perſonam ſuſcipiendo ſcilicet iudicis, litis euentum cernet.*
19 *Exercitationis in agendo cauſas quis ſit fructus, & effectus.*
20 *Inexercitatus in agendis cauſis, in quibus primum ſe debeat exercere, ad effectum, ut uiſis inſtrumentis, confeſtim litis euentum præuideat.*
21 *Propoſitiones colligendi ratio quæ ſeruanda, & quã methodo compoſiti ſint ſinguli inſtitutionum iuris ciuilis tractatus, ſeu tituli.*
22 *Reſcripta omnia principaliter in quibus uerſentur.*
23 *Reſcripta gratioſa, & concernentia iuſtitiam quæ ſint.*
24 *Ordo in colligendis propoſitionibus contractuum, & alio-*

aliorum huiuſmodi, quæ per genera,& ſpecies, me dijs differentiis diuidi poßunt,uel non, ab authore ſer uatus quis fuerit.

25 Iuſtinianus Imperator quam uiam tenuerit in diſpoſitione librorum iuris ciuilis a ſe compoſitorum,et quam Rochus Curtius in tractatu Iuriſpatronatus.

26 Tractatuum componendorum uiæ quæ ſint, & earum prima quæ ſit, ac magis laudetur.

27 Repertorio alphabetario qualis doctrina paretur, & quis in ea re præſtiterit.

28 Repertorium, qui ſuo ingenio, & labore parauerit, ab eo, qui ad Berthacchinum confugit, quantum differat.

29 Authoris cuiuſdam magni factus mos illaudatus in uoluminibus componendis.

30 Locis propoſitionum ordinatis, quid agendum.

31 Propoſitionum, prius magis communes, deinde minus communes, tandem propriæ, & quo ordine ſcribendæ ſint: ac communes, & minus communes quæ ſint.

32 Iuriſperitus quem fructum capiet ex propoſitionum apparatu.

33 Status cauſæ inuentio, quare iuriſperitum fallit.

34 Legis unius unica eſt ratio proxima, & propria: & ſecus ſentientes damnantur.

35 Subiectum unum in Naturalibus impoßibile eſt habere, niſi unicam formam.

36 Ratio eſt forma, & anima legis.

37 Propoſitiones duæ in acquiſitionum materia, quarum una generalior altera.

38 Fundum à Seio, legatum habens, ſi eundem fundum à Sempronio ſibi legatum dicat, an quicquam petere poſſit: & qui ſtatutus ſit cauſæ.

39 §. affinitatis. inſt de Nupt. nouus intellectus ex Theophilo.

40 §. 1. in princ. inſtit. de uſucap. addito ex Theophilo, & c arius intellectus.

41 *Conſultus, an poſſidens ex uenditione uſucapere poßit, quæ, à conſultore pro uero reſponſo ei dando, querere debeat. & alia ibi huiuſmodi.*

42 *Status proprius cauſæ, ex quibus inueniri poßit.*

43 *Iudex quo pacto de cauſa informari debeat.*

44 *Opuſculum de Notis Iudicum ab authore conſcriptum, & quid contineat.*

45 *A quibus Iudicibus, ab unoquoque caueri poßit, uel non*

46 *Iniuſtitiæ extremum genus quod ſit.*

47 *Cauſa didicita, quid agendum à Cauſidico.*

48 *Cauſidici pro Actore, uel Reo, princeps cura circa quæ uerſari debeat.*

49 *Ius omne quod proponitur pro facienda Comparatione, quale, & quotuplex ſit.*

50 *Status cauſæ coniecturalis, diffinitiuus, legalis, qui, & quales ſint. Vbi de ſtatu Cauſæ, quando à ſimili legis arguitur, & negatur ſimilitudo, atque authoris ſententia, circa numerum ſtatuum cauſarum legalium.*

51 *Lege poſita, quomodo ab Identitate ſpeciali in Comparatione arguendum, & reſpondendum ſit.*

52 *Idem numero, quomodo uere dici poßit.*

53 *Pro Regula poni poteſt, quod data nominum diuerſitate præſumatur eſſe rerum quoque diuerſitas: & alleganti Identitatem, incumbit onus illam probandi.*

54 *Lege poſita, quomodo ex identitate, numero definitionis per Comparationem argumentandum, & reſpondendum ſit.*

55 *Identitas definitionisquomodo deſtruatur.*

56 *Lege poſita, quomodo de ſpecie legis arguendum, & reſpondendum ſit. ubi de ſcripto, & uoluntate legis agitur. & de uero intellectu. c. reintegranda. iii. q. I. in illis uerbis, quacunque conditione temporis &c. & gloſſ. in c. ii. de reſt. ſpoliat.*

57 *Lege poſita, quomodo per Idem Numero accidente, in perſonis, & rebus arguendum, & reſpondendum ſit.*

ubi de

ubi de ſtatu legum contrarium tractatur.

58 *Statuum omnium cauſarum qui ſint fontes.*

59 *In ſtatu ratiocinatiuo, quamobrem ſit ſæpius controuerſia, & quæ capita eius ſint.*

60 *Identitate generis, ſpecieique probata, diuerſitatem rationis probandi onus cui incumbat.*

61 *In ſtatu ratiocinatiuo, quot ſpecies iuris ueniant.*

62 *Identitas, & ſimilitudo maior, in quo comparatorum requiratur.*

63 *Comparationem facturi, quid primum, ac principaliter conari debeant. & de ſtatibus legalibus confirmandis, aut deſtruendis.*

64 *Diuerſitas diſsimilitudoque rationis, in quibus uerſetur, & ipſarum exemplum.*

65 *Collectoris Decimarum beneficium uacans, Pontificis collationi generaliter reſeruatum eſt. & Reſeruationes omnes an eandem uim habeant.*

66 *Comparationibus pro recte, atque exacte faciendis quæ ſcienda, et memoria repetenda ſint, et legis quot ſenſus ſumi poſsint.*

67 *Oppoſitio, quot modis conſiderari poſsit. et quot ſint ſpecies eorum, in quibus oppoſitio conſideratur.*

68 *Coniunctio, quot modis accidit.*

69 *Lege poſita, ex conſideratione contrarii, et à coniunctis, quid intelligatur.*

70 *Summaria legum, ac ex illis notabilia, et inſignes propoſitiones, qua ratione colligendæ.*

71 *Pro comparatione recte facienda, an uniuerſarum rerum, cauſarumque circumſtantia eadem, aut ſimiles eſſe debeant, et quæ ſufficiant.*

72 *Argumentum à ſimili quando ualeat ſecundum noſtros doctores: et ſimilitudo, ac diſsimilitudo in quibus, et quando probanda ſit.*

73 *Similitudinum probationes, cuiuſmodi faciendæ ſint.*

74 *Argumentum a ſimili, in iure multum habere uirium, et eſſe demonſtratiuum.*

75 *Eorum, quæ idem genere, uel ſpecie ſint, multa exempla.*

76 *Iudex, quomodo iudicare debeat ex præcepto Iuſtiniani, et Socratis apud Platonem, et multa de iudice iudicaturo.*

77 *Iudicium quid ſit.*

78 *Iudex, iudicandi peritus, quis eſſe poſſit, uel non. Et peritia hæc ex quibus conſtet, et comparetur. ac quæ ex ſe, et ab aliis iudex conſequi debeat. et 80.*

79 *Dictionum rite, et recte uera ſignificatio, contra gloſ. in uariis legibus.*

81 *Exempla eorum quæ requiruntur ad faciendum bonũ iudicem. et quantum in omnibus artibus exercitatĩ præſtant iis, qui non ſunt exercitati.*

82 *Quam ſit inconueniens iudicandi officium inexercitatis, atque imperitis iuris mandare.*

83 *Ratio per iudices uniuerſæ adminiſtrationis reddenda, qui appellatur ſyndicatus. et an, et quando ſit in ſingulis ſententiis ratio exprimenda, uel non.*

84 *Vbi lex rem indeterminatam arbitrio Iudicis reliquit: quo pacto ſit iudicandum. et quæ ſint illa, quæ ſoleant per legem arbitrio iudicum relinqui.*

85 *Quid ſit Iuriſperito proprium. et exinde qui ſint uere Iuriſperiti:*

86 *Quo pacto cognoſcetur, an quiſpiam ſit ſufficenter exercitatus.*

87 *Quam utilitatem ex hoc opere futuram eſſe promittat auctor.*

LIBER

LIBER TERTIVS.

IVRECONSVLTI officium
1 latius† patet, q̃ iudicis. Hic.n.
2 in eo dumtaxat † uerſatur, ut
ita iudicet, quemadmodum
ſcriptis legibus, & cõſtitutio
nibus, aut moribus proditum
eſt. inſt. de offi. iud. in princ.
3 Iureconſultus † autem (ſecun
dum Ciceronem pri. de oratore) & ad reſponden
dum de iure, & ad tractandum in iudicio cauſas,
& ad cauendum in contrahendis negociis peritus
4 eſſe debet. finis Iudicis, † & eius qui conſultus de
iure reſpondet, unus idemque eſt. quoniam, (ſi
eidem Ciceroni, in oratione pro Cecinna credi-
mus), fieri non poteſt, ut aliud iudicari de iure,
aliud reſponderi oporteat: nec ut quiſquam iuris
numeretur peritus, qui id ſtatuat eſſe ius, quod
non oporteat iudicari. igitur cum, eodem Cicero
ne (pro Cluentio) teſte, iudices ſint legum inter
prætes, ſecundum Lyſiam, eandem debent ha-
5 bere mentem, quam leges ipſæ. utriuſque finis † eſ
ſe debet, (quem ponit Cicero libro primo de ora
tore,) legitime, atque uſitate, in rebus, cauſiſque
6 ciuium æqualitatis conſeruatio. In agendis † au-
tem cauſis, aliud eſt iuriſperiti officium, ab eo
7 quod eſt iudicis. Tria. n. † in omnibus iudiciis
neceſſario ſunt ſpectanda. Primum lex, deinde
8 iudex, tum is qui cauſam dicit. Huius † officium
eſt (ſecundum Ariſto. rethoricorum primo) ut iu
dici oſtendat, res ſit, nec ne: & factum ne ſit, an
non; uidendo, quæ ex ſingulis cauſæ circunſtan
tiis, ad id probandum trahi poſſint accomodata.
9 Iudicis uero † officium eſt, id iuſtum ne ſit, an iniu
ſtum, ſecundum quod lege determinatum fuerit
iudicare

iudicare. Quæcunque uero lex non determina-
uit,neque definiuit,ea non à litigatoribus, cauſi-
dicisve ipſis accipere,ſed per ſe ipſum ſcire, & in
10 terprætari, Vterque † autem ſuum officiũ explet
iam dicto inſtrumento, de cuius uſu,nunc eſt tra-
11 ctandum. In ſingulis† ad ſe delatis cauſis,triplex
eſſe debet iuriſperiti cura : ut iudicet, ſuſcipien-
da ne ſit una quæque cauſa: Deinde ut ſuſceptã
bene diſcat:poſtremo ut ad agẽdum accedat. Cir
12 ca ſuſcipiendas † aut reijciendas cauſas ; diuerſa
eſt Iudicis,& cauſidici deliberatio. Iudex.n.illud
tantummodo conſiderare debet, an cauſa ſuæ ſit
iuriſdictionis : cæterum indifferenter omnes pro
religione officij recipere,ac iudicare cogitur. Cau
ſidicus uero, liberum habet arbitrium quaſcun-
que uelit recipiendi cauſas. ueruntamen ab eo;
qui non ſolum pecunias, ſed gratiam quoque, &
laudem ab hominibus,& à Deo æternę uitæ præ-
mium deſideret,habendus eſt ſuſcipiendarum ac-
curatus delectus. Nam, ut omittam, quod non
ſunt ſuſcipiendæ, niſi quæ ſint, uel uidentur iu-
13 ſtæ. Ita (ut Fabio præceptore lib.xij.) non † ob-
ſtet pudor, quominus ſuſceptam, cum melior ui
deretur, cognita interdiſcendum iniquitate, di-
mittat, cum prius litigatori dixerit uerum. ne-
que enim dignus eſt (inquit) opera patroni, qui
non utitur conſilio. Præterea memorabile uide-
tur Cæcilij (epiſtolarum lib.6. ad Quadratum)
præceptum ex Thraſea Pæto dicentis. ſuſcipien-
14 das † eſſe cauſas,aut amicorum, aut deſtitutas,
aut ad exemplum pertinentes; quibus ipſe addit
claras,atque illuſtres. Claritudo autem (ut idem
lib.2.ad Maximum docet) uel perſonarum quali
tate, uel negocij magnitudine conſideratur. Cur
amicorum ? (inquit) non eget interpretatione.
Cur deſtitutas? quod in illis maxime,& conſtan-
tia agentis,& humanitas cernatur. Cur pertinen-
tes ad

tes ad exemplum? quia plurimum refert, bonum, an malum inducatur.claras & illuſtres, quoniam (ait) æquum eſt, agere nonnunquam gloriæ, & famæ.

15 ¶ Poſt ſuſceptam † cauſam, proxima ſuccedit illius diſcendæ ratio.qua de re, quum nihil habeã melius, quam ſit à Tullio, & Fabio dictum: illorũ præceptis utendum eſſe cenſeo. quæ in ſummam hęc ſunt. Primum ut putetur, hoc eſſe cauſidici fundamentum, cauſæ circunſtantias omnes habere præcognitas. neque enim quiſquam tam ingenio tenui reperitur, qui cum omnia, quæ ſunt in cauſa diligenter cognouerit, ad docendum certe Iudicem non ſufficiat: cum è contra, nemo poſsit, de ea re, quam non nouit, non turpiſsime dicere.

16 Deinde † ut liberum demus ijs, quorum negocium erit, tempus, ac locum, exhortemurq; ultro, ut omnia, quamlibet uerboſe, & unde uolent repetita, ex tempore exponat. non enim tam obeſt audire ſuperuacua, quam ignorare neceſſaria. Nec tanta ſit acturo memoriæ fiducia, ut ſubſcribere audita pigeat. Nec ſemel audiſſe ſit ſatis: cogendus eadem iterum dicere, ac ſæpius litigator, non ſolum, quia aufugere aliqua prima expoſitione potuerunt, ſed etiam, ut ſciamus, an eadem dicat. plurimi enim mentiuntur; & tanquam non doceant cauſam, ſed agant, non cum patrono, ſed ut cum iudice loquuntur. Cum ſatis in audiendo patientiæ impenderit, in aliam rurſus patrono perſonam transeundum eſt, agenduſque aduerſarius: proponendum quicquid omnino excogitari contra poteſt, interrogandus quam inſtantiſsime, ac præmendus: nam dum omnia quærimus, aliquando ad uerum, ubi minime expectauimus peruenimus. In ſumma optimus eſt in agendis cauſis patronus incredulus.

¶ Præterea,

17 ¶ Præterea, opus eſt intueri omne litis † inſtru-
mentum, quod uidere non eſt ſatis, perlegendum
erit: nam frequentiſsime, aut non ſunt omnino
quæ promittebantur, aut minus continent, aut
cũ alio aliquo nocituro permixta ſunt, aut nimia
ſunt, & fidem hoc ipſo d. tractura, quod non ha-
bent modum. Multa etiam, quæ litigator nihil ad
cauſam pertinere crediderit, patronus eruet, mo
do nõ penitus rudis huc atque inexercitatus acce
dat. adhuncque potiſsimum finem cõducent exer
tationes illæ præambulæ, de quibus libro primo
facta eſt mentio. Eidemque uiro exercitato, quũ
res penitus, cauſaque cognita fuerit, ſtatim occur
ret animo, quæ ſit cauſa ambigendi, & quid ſit il-
lud, quo referenda ſit omnis illa oratio; quæ ſit
propoſitæ quæſtionis, & iudicii propria: nempe
ipſius cauſæ ſtatus. inuenta autem ambigendi ra
tione, & ſtatu cauſæ: propoſitis ſibi ante oculos
18 omnibus, quæ proſint, noceãt ue: tertiam † dein
de cauſidicus perſonam induat Iudicis. fingatque
apud ſe agi cauſam, & quod ipſum mouiſſet, de
eadem re pronunciaturum, id potentiſsimũ apud
quemcumque agetur, exiſtimet: & ſic eum raro
fallet euentus, aut culpa iudicis erit. Quæret for
19 taſſe † aliquis, quo pacto poterit, ita ex impro-
uiſo, proponere ſibi ante oculos cauſidicus, quæ
proſint, noceantue parti ſuæ? is ſciat, eum eſſe
exercitationis fructũ, quem capiet maiorem, qui
cunque magis fuerit exercitatus. Nam inexerci-
tato tamquam hoſtiatim, per loca ſingula quærẽ
da erunt argumenta, & infinitam faciet ea res tar
ditatem, imperitiæque uituperationem tardo il
20 li conciliabit. & hic quoque proderit † præambu
la illa exercitatio, de qua ſuperius eſt facta men
tio. ſed ut ea exercitatio, uia & ratione procedat:
habeanturque in animo parata quæcunque pote-
runt ad ſingulas cauſas facere, ut ex illis oppor-
tuna

tuna poſsimus ſumere argumenta. Primum profuerit, ſi (exemplo eius, quod rhetoricorum primo, & Topicorum octauo docuit Ariſto.) ex ipſis iuris utriuſque libris collectas, atque in ordinem certum redactas, habeamus multas de unaquaq; materia propoſitiones. Deinde ſi exercitati fuerimus, circa identitatis, & ſimilitudinis conſtructionem, & deſtructionem: quæ quibus ex locis efficiantur, precedenti libro eſt enarratum. Ra-
21 tionem† autem colligendi propoſitiones, & diſponendi illarum apparatum ſiquis faciliorem habet, & promptiorem, eam ſequatur, ſin minus præambula illa de qua libro primo loquuti ſumus, exercitatione qua ipſe me exercui utendũ eſſe ſuadeo. Conſtitui enim mihi ſingularum, quæ in frequentiori uidebantur uſu eſſe, materiarum, capitales quoſdam locos: ad quos poſtea referebam, quæ inter ſtudendum, ea de re occurrebant propoſitiones. locorum autem ordinem, ea qua Plato faciendum eſſe præcipit regula, plerumque diſponebam: qua & Iuſtinianum in ſingulis inſtitutionum tractatibus, & iureconſultos, (quantum ex digeſtorum cẽtonibus colligi poteſt,) uſos eſſe animaduerteram. Vt à primo, & maximè generali, ad ea, quę nullam amplius ſectionem admitterent, per medias differentias deſcenderem, ut (exẽpli gratia) cum conſideraiuſſem principalium literarum, & reſcriptorum amplã materiam uariis in locis diſperſam, per medias differentias, & cõponi, & diſſolui poſſe, ita partiebar; ut quædam
22 † dicerentur meræ gratiæ collatiua, quædam meræ iuſtitię, quædam mixta. Eorum autem, quæ gra-
23 tiã † continerent, Quædam ſuper eccle. beneficiis tum uacantibus, tum uacaturis. Quædam ſuper dignitatibus, honoribus, fæudis, & aliis rebus prophanis. Alia eſſent priuilegia, & licentiæ quicquã contra, uel præter leges faciendi. Quædam uero in

dulgentiæ

dulgentiæ, & diſpenſationes iam factorum. Alia pœnarum remiſsiones,& perditarum rerum reſti tutiones. Eorum autem quem iuſtitiam concerne rent, quædam eſſent ſimpliciter delegatoria, par tim uniuerſitatis, partim generalitatis,partim ſin gularum cauſarum, alia incidentium accumulatiua, nonnulla aduocatoria, & ab uno iudice ad alium translatiua cauſarum.plęraque litium extinctiua.quædam ſiue gratiarum, ſiue ſententiarũ exequutiua. atque hæc ſingula,in inferiora quædam genera diſtinguebam.ueluti quod eorũ quę ſuper eccleſiaſticis beneficijs emanant, alia ſunt de his beneficiis quę actu uacant, alia de uacaturis, quæ & ipſa in plures diſſecantur ſpecies. quarum differentiæ uel ex modo uacãdi, uel ex ipſius prouiſionis forma colliguntur. & ſic de ceteris.

24 Eãdem † Methodum ſeruaui in colligendis propoſitionibus contractuum,ultimarum uoluntatũ, ſeruitutum,& aliarum materiarum; quę per gene ra & ſpecies mediis differentiis diſtribui commo de poſſent.In illis uero,in quibus ea partitio non cadebat: eã ſum ingreſſus uiam,quæ ex definitio nis diſſolutione,ſeu explicatione conficitur.Velu ti in materia Matrimonij: propoſita enim definitione,quæ eſt Viri, & mulieris coniunctio, indiuiduam uitæ conſuetudinem præſtans. Ex ipſis in deffinitiõe poſitis uerbis,locos inſigniui ad ſingu losque illorum prout unicuique conueniebant, compertas propoſitiones retuli. Hãc uiam tenuit Iuſtinianus in iuris ciuilis per eum compoſitis uo luminibus,inſtitutionũ uidelicet, digeſtorum, & Codicis.in quorum unoquoque per ſe particulares tractatus(quos uia reſolutiua ſuperius cõpoſi ſitos eſſe diximus) & reliqua omnia diſpoſita ſũt ad explicandum quatuor illas dictiones poſitas in definitione iuſtitiæ.ius unicuique ſuum tribuendi.quod quia latius in libris principiorum explicatur,

catur, hic ſatis eſt ita obiter indicauiſſe. eandem uiam tenere uoluit Rocchus Curtius in tracta-tu iuriſpatronatus, ſicque (ut hoc quoque obi
25 ter indicem) hæ † duæ ſunt componẽdorum tra ctatuum noſtrorum uiæ. Prior illa, qua ex notio ne finis, per reſolutionem, à ſummo genere, ad ul tima indiuidua proceditur: ſecundum quam Iuſti nianus totum pandectarum opus, itidem & Inſti-tutionum libros componi iuſsit. Et altera, quæ ex deffinitionis expoſitione, totam rei ſubſtan-tiam complectitur, & declarat. Galenns in libro Artis Medicinalis de hac poſtrema loquens, ait. quæ quantum ab ea, quæ ex reſolutione conſiſtit, & dignitate, & docendi ordine linquitur, tãtum & ad totius compendium, & ad ſingulorum memo-riam preſtare inuenietur: ſufficienter enim memo riæ commendantur ex deffinitionis diſſolutione uniuerſa. quod tamen mihi experto aliter ſucceſ-ſit, diſpoſita enim ex ordine reſolutionis antedi ctæ, facilius commendata memorię, diutius mihi hærent quam quæ ex deffinitionis expoſitione. ſed hæc ſunt ex illis, quæ pro ſui quiſque ingenij modo facere poteſt. Alii plęrique ſunt, uel inge nij craſsioris, & (quod dici ſolet) pinguis miner uę, qui neſciant: uel nimis delicati: qui laboris tedio, nolint uias prædictas incedere: ſed propoſi tiones, ut quęquæ occurrant, ad Alphabetarium
27 Repertorium referant. qua † ex opera, uix unquã certa doctrina, & ſtabilis memoria parari poteſt: maxime, niſi aliquo tandem ordine diſtincta ſin gula collocentur. qua in re Ioannes Firmanus, (quem Bertacchinum appellant) ante omnes prę ſtitit. ita quòd etiam inertes, & ſemiſomnens ha-bent Bertacchini amplisſimum pratum, ex quo,
28 ſuos ſibi colligant flores. tantum intereſt, † quòd qui ſuo ſibi ingegnio, iuditio, & labore, quæ opus eſt parauerint, ea per cauſas, & rationes ſciunt: ac memo-

memoria retinent: eademque, & diuerſa diſtinguere, ſimilia, & diſsimilia dignoſcere, ac ſingula ſuo tempore opportune proferre poſſunt, qui uero in repertorijs, præſertim alienis repoſitam ſpem habent, hi nihil ex arte, & ratione ſcientes, ad improuiſa ſtupidi, ex tempore nihil reſpondere poſſunt: ſed ad repertorium, tanquam ad uatem conſulendum, interpoſita mora, inde cõfuſa & ambigua plerunque reportant oracula, uel à re aliena, quæ tamen eis, (quippe arte, & ratione carentibus;) adpoſitiſsima uideantur. Quale
29 uero iudiciũ facias, de quodam magni † olim faſtus homine, qui magnis etiam librorum de iure uoluminibus in publicum datis, terrarum orbi notam facere uoluit ſuam doctrinam, quam hoc pacto comparauerat? alebat aſsidue domi duos aut tres iuuenes, uel ex copiſtarum (quos appellant) tabernis accitos, modo aliquid latine ſcirent: illiſque (quod ſæpius me præſente fecit) omnis farraginis libros legendos dabat: iubebatque, ut ſingulas interlegendum repertas ſententias in margine libri cuiuslibet extraherent, ac poſtea, cum ad finẽ libri perueniſſent, eas ſententias ad Abecedarium magnę molis, (quem Theſaurum ſuũ appellabat) codicem transferrent. atque ipſe deinde ex illo Theſauro ſumptas monetas in uulgus emittebat. quod ita factum eſſe, quilibet ex eius libris iudicare poteſt. ſunt enim ubique una quaque de re, uſque ad faſtidium, multa authorũ nomina congeſta, nullo illorum delectu habito: commixtis antiquis, & modernis, doctis & indoctis, etiam Aſtronomis, Theologis, muſicis, & coquis. extra propoſitum digreſsiones importunæ, antiquo quorundam ineptorum more, qui ut ſe plurima noſſe oſtentent, pateatque ſuarum opulentia rerum, quicquid opum congeſſerunt, ſine more, ſine arte irriſi effundunt. ſed (quod nulla dignum

dignũ eſt uenia) in faſtuoſi hominis ꝑdicti libris
crebro eſt inuenire falſo citatas ꝓpoſitiones, &
ſẽtẽtias ex authoribus, qui uel nihil tale, uel nõ
eo, quo citantur pacto, dicant, ſcilicet, quia copi
ſtæ illi, accepta, parum fideliter, & plerun-
que nullibi accepta retuliſſent in codicẽ rationũ,
30 quem ſolum ipſe legerat. Ordinatis ergo † locis,
uel per uiam reſolutionis ex ratione finis: uel
per uiam declarationis uerborum diffinitionis:
ipſæ quoque propoſitiones, ordine ſuo, ſub illis
31 ſunt deſcribendæ. ut prius magis † communes,
deinde minus, ſed certis communes, poſtremo
proprie ſingulorum ponãtur. Cõmunio autem ac
cipienda eſt penes cauſæ coniunctionem, Vt ea
propoſitio. Contractus ex conuentione legem ac
cipere. & illa. Non poſſe conueniri, ne dolus præ
ſtetur. l. i. ff. depoſiti omnibus conueniunt contra
ctibus, quia ipſarũ propoſitionum rationes aptæ
ſunt pariter omnibus. Quod nequaquam accidit
ſi quis dicat. Contractum per Nuncium uel per
Epiſtolã abſolui poſſe. l. quæ autẽ §. ſi. ff. de cõſt.
pecu. l. conſenſu. de actio. & obligat. Cuius ratio,
non contingit omnes, ſed eos dumtaxat contra-
ctus, qui conſenſu ſolo perficiuntur. & ſic de aliis.
Qua de re (quoniam ſuperius, ubi de regulis iu
ris, & cauſæ coniunctione tractauimus, abunde
loquuti ſumus) nõ eſt quid amplius hic dicendũ
32 reſtet. Tali ergo † propoſitionum apparatu in-
ſtructus, & in eiuſdem ac diuerſi, nec non ſimi
lium & diſsimilium cognitione exercitatus iuri
ſperitus: cognitis, (ut ante dictũ eſt) cauſę cuiuſ
libet circunſtantiis, illico, & nullo labore, ambi
gendi rationem, & cauſæ ſtatum intelliget. conſi
derabitque parti ſuæ nocitura, & profutura. De
ipſo ſtatu cauſæ inueniendo, tametſi late diſſer-
uerim in eo libello, cui titulus eſt. de exceptio-
nibus, uolo tamen hic, (quod permaxime uide-

tur ad exercitationem eſſe profuturum) planius exponere. quod circa ueri cuiuſque cauſæ ſtatus
33 inuentionem † inde potisſimum deceptio prouenit, quia erratur in ſuppoſitione cauſæ, & rationis ſiue dubitandi, ſiue decidendi cum non aſſumitur propria, & proxima, ſicut faciendum eſſe in ſuperioribus diximus. Atque ex hoc quoque errore prouenit, quòd (ſicut etiam antea di
34 ximus) nonnulli putant, plures eſſe † unius legis, & dubitandi, & decidendi cauſas, & rationes. cum tamen impoſsibile ſit, eſſe niſi unam proximam & propriam. Quod ſi exemplis confirmemus, ſimul exercitationis uiam elucidabimus: ſimul oſtendemus, uerum eſſe id, quod diximus, unius legis non dari duas rationes: quemadmodũ in Naturalibus quoque ponitur abſoluta illa pro
35 poſitio. quod unum † ſubiectum habere niſi unã formã eſt impoſsibile. cuius ratio aſsignatur per Comment. in tertio libro de partibus animaliũ cap. de corde. quia uidelicet unius rei unum eſt eſſe, nam id quod eſt unum, eſt unum per formã ſuam unicam: quia eſt unum, per id quod eſt, & habet eſſe per formam ſuam, alioquin, (ut dixit etiã Themiſtius, in paraphraſi libri primi de anima cap. xx.) ſequeretur abſurdum, & ridiculum dictu, quòd in uno homine, tanquam in equo Troiano poſſent eſſe plures animæ. quam ob rem cum
36 ratio † ſit forma, & anima legis: ſicut eſſe nõ poſſunt unius hominis duæ animæ, ita nec unius legis. Ergo ut ad exempla deueniamus. cum in
37 acquiſitionum † materia duas habeamus propoſitiones, unam. Quod meum eſt, amplius meum fieri non poſſe. inſt. de legat. §. ſed ſi rem. Alteram. Duas lucratiuas cauſas, in eundem hominem, & eandem rem acquirendam concurrere non poſſe. eo. titulo. §. ſi res aliena. Et (quod de ſe patet) prior illa ſit ſuperior, & plu-

Vnius legis non dari duas rationes demonſtrare intendit.

Quemadmodũ una eſt anima hominis ita una eſt ratio legis. cum ratio dicatur anima legis. Exẽplũ.

pluribus communior, quam hæc ſolis lucratiuis
38 cauſis communis. Si fingamus, quod Titius fun
dum ſibi alias à Seio legatum habens, nouiſsime
eundem fundum à Sempronio legatum ſibi eſſe
dicat, ac te propterea conſulat. Num ualeat le
gatum? ipſeque fundum, uel eius æſtimationem
à Sempronij heredibus iuxta .d.§.ſi res aliena.eo
tit.petere poſsit? Et ut illi reſpondeas.non poſſe,
propter eam rationem: quòd non poſsit eſſe dua
rum lucratiuarum concurſus. Iccircoque putes,
hic eſſe ſtatum cauſæ coniecturalem, ſiue diffinitiuum;
illum uidelicet. An hoc caſu ſit talis
concurſus: deciperis, ductus errore impropriæ
cauſæ, & oblitus propriæ, & prioris illius, quod
alicuius eſt, illius amplius fieri non poſſe, ſicque
ſtatus erit cauſę non quem putabas, ſed diffinitiuus,
aut coniecturalis, ille an fundus huic ſecun
do legatus, ex priori legato ſuus eſſet §. ſed ſi
rem legatarij. eo. titu. Quod ſi fortaſſe reſpon
ſuum, utraque ratione muniendum eſſe putaueris:
indocte nimium, atque imperite loqueris:
unam propriam, proximam, & ſufficientem ha
bens rationem, unumque uerum cauſæ ſtatum,
inani uerborum, & difficultatum numero, ac
tumultu, litem intricaturus. Et ne tanquam
ex noſtro capite ficta hæc omnia, minoris ſint
authoritatis, uide quid dicant Iuſtinianus Im
perator, & Theophilus paraphraſtes. inſti. de
39 nupti†. §. affinitatis: quo ex loco nonnul
li fundare uoluerunt contrariam propoſitionem.
Videlicet cum præſupponerent poſſe unius legis,
duas eſſe rationes: notant inde colligi, quòd &
ſi ex duabus rationibus, ſiue cauſis, altera ceſſet,
altera nihilominus remanens eundem parit effectum.
Capitalis in eos pena conſtituta eſt, qui
binas ſimul nuptias contrahunt. prohibitæ
item ſunt nuptiæ inter affines. Et cum dicat *Aliud exemplum.*

 ibi

ibi Imperator. Affinitatis quoque ratione, à quarumdam nuptijs abſtinere neceſſe eſt. ut ecce Priuignam, aut Nurum uxorem ducere non licet: quia utræque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut priuigna tua, nam ſi ad huc nurus tua eſt: id eſt, ſi ad huc nupta eſt filio tuo, alia ratione uxorem eam ducere nou potes, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Theophilus autem, poſt uerba priuignam, aut nurum, uxorem ducere non licet. ait porro his addenda eſt dictio quondam, qua dictione addita, oſtendemus perſonas eas non extare, quæ affinitati cauſam dederunt. & ſubiungit. Etenim ſi hęc adhuc priuigna mea eſt, & illa adhuc nurus: maior eſt ratio, quæ prohibet, ne eam uxorem ducam. quoniam futurũ eſt, ut aut unus uir duas habeat uxores, aut una mulier duobus uiris nupta ſit. porrò capitalis in eos pęna conſtituta eſt, qui binas nuptias contrahunt. Nemo igitur maiore prohibitione omiſſa, de minore diſputat. Cum itaque Imperator aliam, & Theophilus maiorem dicat rationem, clare ſentiunt non eſſe duarum concurſum. Item cum iure ciuili conſtitutum ſit, ut qui bona fide, ab eo, qui dominus non erat, cum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, uel ex donatione, aliaue iuſta cauſa acceperit, is eam rẽ

Aliud exẽplum.

40 certo tempore uſucapiat. inſtit. † de uſucapione in princ. & ſicut ibidem habetur. cum Imperator excepiſſet liberum hominem, res ſacras, & religioſas, ac ſeruum fugitiuum, reſque furtiuas, & ui poſſeſsas: quæ nec ſi tempore illo poſſeſſæ fuerint, uſucapi poſſunt. ſubiunxiſſetque illa uerba. Quod autem dictum eſt furtiuarum, & ui poſſeſsarum rerum uſucapionem per leges prohibitam eſſe, non eo pertinet, ut ne ipſe fur, quiue per uim poſsidet uſucapere poſsit. Nam his, alia ratione uſucapio non competit, quia ſcilicet mala

mala fide poſsident, ſed nec ullus alius, quamuis ab eis bona fide emerit, uel ex alia cauſa acceperit, uſucapiendi ius habeat. addendo Theophi-
41 lus dicit. Quum te igitur aliquis † conſulit. Nũ ille, quod ex uenditione poſsidet, uſucapere poſſit? te ante omnia querere oportet, bona fide, an mala fide poſsideat. Et ubi intellexeris, bona fide poſsidere, ad ſecundam mox queſtionem decurre, & roga. Num ſacra ſit res? num religioſa? num libera perſona? num furtiuum? num ui poſſeſſum? Et ſi quid eorum inueneris, dic uſucapionem non procedere, propter uitium rei inhærens; quoniam furtiua eſt, aut ui poſſeſſa. An igitur fur, qui per uim poſsidet, uſucapere poteſt? forte inconſulte proſiliens, dices nequaquam. propter uitium, quod rei adhæret: Nam furtiua eſt, aut ui poſſeſſa. Verum id te dicere non oportet, ordinis enim es oblitus: ſed dicere debes. uſucapionem non procedere, propter priorem rationem, quoniam mala fide poſsidet: nouit. n. furtiuam eſſe, aut ui poſſeſſam. Quòd ſi fur, quiue per uim poſsidet, eam rem alteri bona fide accipienti tradat: tunc ex priori reſponſione, cum bona fide poſsideat, is qui rem poſsidet, uſucapio non impeditur, ſed propter uitium rei inherens prohibebitur, Nam furtiua eſt, aut ui poſſeſſa. Ex his (niſi me fallit opinio) apertiſsime probatur, intellexiſſe Imperatorem, & Theophilum uerum eſſe id quod dico, unam uidelicet ſolam eſſe uniuſcuiuſque legis rationem propriam, & quòd qui aliam putat eſſe rationem, oblitus ordinis errat, & inconſulte reſpõdet. Iterum in titulo de Teſtamentis dicit imperator. In teſtibus teſtamenti non debet eſſe is, qui in poteſtate teſtatoris eſt. ſed ſi filius familias de caſtrenſi peculio poſt miſsionem faciat teſtamentum, nec pater eius recte adhibebitur teſtis, nec *Aliud exemplum.*

iş qui in poteſtate eiusdem patris eſt. reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium. Theophilus uero ait. Quum quis teſtatur, ſi teſtamentum ſuum eſſe uult perfectum, & ſine uitio, uideat ante omnia, qui ſint inter teſtes futuri: & inquirat, num quis eorum in poteſtate teſtatoris ſit: & inuentum à teſtimonio repellat. Illud uero amplius non querimus, num quis teſtium in poteſtate habeat teſtatorem: Et ratio eſt hæc. Vtrum uis teſtatorem eſſe ſui iuris, an in poteſtate? ſi ſui iuris eſſe dixeris, non procedet quęſtio. Quod ſi in poteſtate fingas eſſe: iam maiore ratione uim teſtamenti ſoluis, quoniam, qui in aliena poteſtate eſt, teſtari non poteſt. his bene

42 †conſideratis, illiſque, quæ de proprię & proximę cauſæ cognitione in primo libro dicta ſunt rememoratis, facile Iuriſperito erit (ut puto) proprium cauſæ ſtatum inuenire, atque illo inuento, quę nocitura, quæque profutura ſint parti ſuæ conſiderare. ſicque (quantum mihi uidetur.) completa ſunt ea, quæ ad cauſidici officium, circa cognoſcendam, & diſcendam cauſam ſpectant.

43 Iudex † autem quo pacto de cauſa debeat informari paucis uerbis docuit Plato, dialogo. 6. de legibus dicens. Iudex autem mutus, qui nec (inſtar arbitri) aliquid pluſquam litigantes dixerint, in cauſis diſcutiendis precunctatur, nunquam ad ius declarandum ſufficiens erit. Oportet autem ſemper, ut quod queritur, ab utriſque declaretur. tempus autem, & mora, & frequens inquiſitio, ad aperiendam controuerſiam conferunt. quod quia in libello, uſus iudiciorum palatij pontificij dictum eſt: nec melius fieri poſſe arbitror, quam in illo auditorio fiat: non habeo quid hic addere poſsim. præſertim cum

Opuſculum Authoris de Notis iudicum.

44 aliud conſcripſerim † opuſculum, de notis iudicũ, in quo pleraque apparebunt, ad boni iudicis offi-

officium pertinentiæ multorũque (proprijs etiã nominibus demõſtratorum) iudicum, errores, fraudeſque in cauſis per me actis commiſſæ, & pleræque ex ipſis proceſsibus, ac regeſtis apparentes, quaſi in ſpeculo compoſitę inuulgabuntur: ut hac quoq; parte quãtũ in me eſt rei publicæ proſim. ſcilicet quo ex horũ ſaltim infamiæ metu, qui eũ librum legerint, Iudices à ſimilibus abſtineant: & litigatores, ac cauſidici ab eis cauere ſciant. Nec quiſquam exiſtimet, eos tantum notare me iudices, quorum errores, fraudeſque, eo quòd ipſi ſtultitiæ, uel malitiæ, atque auaritiæ uitio palam ſint inquinati omnibus innoteſcant: à talibus enim
45 † unuſquiſque per ſe facile cauere poteſt. Ab illis uero difficile eſt cauere, qui ſimul docti, expertique cum ſint: graues etiam, & bene morati, ac religioſi eſſe apparent: nec ſunt. Nam ut i Plato
46 dicit. extremum † iniuſtitiæ genus eſt, iuſtum haberi, qui iuſtus non ſit. ex eo igitur libello multæ detegentur fraudes eiuſmodi iudicum: nec putes metriuiales dumtaxat homines notare, ſed magnos principes ipſorumque principum conſiliarios, ex uniuerſis chriſtiani orbis locis; ex quibus cauſæ, proceſſuſque cauſarum ad me, in Romana Curia ſunt delati, Ipſiuſque Romanæ Curiæ primores, qui fucatæ bonitatis, & doctrinæ opinione, in bonorum iudicum numero erant; & à quorum actionibus quilibet etiam cautiſsimi litigatores, & cauſidici ſupplantari, & decipi facile potuiſſent.

Detectio indicantium fraudulenter, tam in Romana curia, quam extra.

47 ¶ Sic igitur † didicita, & cognita cauſa, proce-
48 dendum eſt ad actionem. in qua † princeps cauſidicorum debet eſſe cura, ut is, qui erit pro actore, comperto cauſæ ſtatu, proſpiciat cui legi ſuæ partis intentionem comparandam eſſe putauerit. Is uero, qui erit pro reo, conſideret quo pacto comparationem ex parte actoris propoſitam

Hic incipit tradere do ctrinã diiudicandi cauſas, easque agitam.

49 excludat. Ius omne,† quod pro facienda compa-
ratione cauſarum in iudicio proponitur: aut tam
quam proprium, & expreſſum, aut tamquam ſimi
le expreſſo adducitur, ipſumque proprium expreſ
ſum, aut certum eſt, aut incertum, & dubiũ. ſi reus
50 † admittat, propoſitum ius, ita ut proponitur, ſe
habere. ut cauſa conſiſtat, & lis ſit conteſtabilis,
aliud non poteſt, quàm negare factum: aut ſimpli
citer dicendo non eſſe. & naſcetur cauſæ ſtatus cõ
iecturalis. Ita ſit, nec ne? aut dicendo non eſſe ta
le: & erit ſtatus diffinitiuus. ſit ne hoc tale? Quod
ſi admiſſo facto, dicetur. ius nõ eſſe certum, ut pro
ponitur, ſed incertum, & dubiũ. hinc aliquis orie
tur ex illis qui legales appellãtur ſtatus uidelicet
Ambiguum, diſcrepantia ſcripti & uoluntatis, le
ges contrariæ, ac Syllogiſmi, ſeu ratiocinationis
una ſpecies. Sed ſi negotio, ſine propria lege pro-
poſito, actor ex aliqua lege, ſimile ius faciendum
eſſe contendat: & reus neget ſimilitudinem, erit
cauſæ ſtatus, alterius ſpeciei, Syllogiſmus, & ratio
cinatio. Oſtendamus igitur aliquot exempla fa-
ciendæ cõparationis per ſingula identitatis, & ſi-
militudinis genera iam dicta: per ſingulosq; cau-
ſarum ſtatus: & habebimus figuram iudicialis
eius exercitationis, quam docere inſtituimus. Il-
lud uero nolo eſſe prætermiſſum, quòd licet faci-
lioris intelligentiæ cauſa, recitauerim quatuor il
los iuris incerti, & dubij ſtatus, tamẽ eius ſemper
fui, ac ſum ſententiæ; quòd breuitatem, ſimplicita
temque amanti, pro ambigui ſcripti & uolũtatis,
cõtrariarum legum, & ſyllogiſmi ſpecie illa, qua
ex eo quod ſcriptum eſt, id quod incertum eſt col
ligitur: ſufficiat unus ille, qui à ſcripto & uolun-
tate ſcriptoris denominatur, & ad quem alij tres
referri poſſunt, cum in illis quoque in ſumma, ni
hil aliud queri uideatur, niſi qualis fuerit mens,
& propoſitum, ſeu uoluntas, & intẽtio ſcriptoris.

Sed

Sed clarioris doctrinæ gratia,nunc per ſingula di
ſtinctim procedamus.Illo repetito, ne quis admi
retur,cur infraſcripta potius quam alia,quę aptio
ra forſam potuiſſent inueniri exempla poluerim.
quoniam in his eligendis,nullam adhibui curam:
ſed cum omnia ſint talibus plena, ea ſumpſi,quæ
uel primum libris apertis obuia facta,uel memo-
51 riæ præſto fuerunt. Directus quidam † fundi do
minus uendicabat illum a poſſeſſore,cui dicebat *Exemplũ primum.*
fuiſſe conceſſum titulo emphitheuſis perpe-
tuę, cum pacto, quod inueſtitura deberet ſingu-
lo quoque uigeſimonono anno renouari:& quia
iam dudum præteritis annis xxix,eiuſmodi reno
uatio non erat petita:dicebat,tam iuſtum eſſe eũ
fundum ſibi adiudicari,quam iuſta erat deciſio le
gis de ſuper ſcriptæ,cui ſuam cauſam, ab identi-
tate ſpeciali comparãdam eſſe cenſuit. Poſſeſſor
autem reus,incipiendo à facto,negat eſſe uerum.
quòd per ſe inueſtitura non fuerit innouata.ſicq;
orta eſt conſtitutio cauſæ coniecturalis. interue-
nerit ne, ea renouatio ? Sed quia actor, ex inſtru-
mento(in quo eſt pactum) fundatam habet inten
tionem:illico reus conuictus fuiſſet, niſi ulterius
procedendo,ſuam aſſertionem confirmaſſet.iccir
co addidit argumentum, hoc pacto formatum.
Quia præteritis annis xxix,à te permiſſus,in poſ-
ſeſſione perſeueraui:tibique recipiẽti penſionem
cõuentam perſolui,iuſtum eſt cenſeri factam fuiſ
ſe mihi renouationem, ſicut iuſtum eſſe ponitur
in l.item quæritur.§.qui impleto.ff.loca.Et quia
actor replicando,negauit eiuſdem eſſe compara-
tionem,ex caſu.d.§.qui impleto.quia inquit, ex
allegata per te perſeuerantia poſſeſſionis,non ue
ra,& ſcripta:ſed tacita, & ſine ſcripto præſumpta
reſultat renouatio.ut in.d.§.qui impleto.quæ nõ
ualet,quotieſcunque de natura contractus requi-
ritur ſcriptura,ut not.ibidem Bar. Emphiteuſis au

tem contractus,& eius renouatio exigit ſui natura ſcripturam.not.in l.i. C.de iur. emphi. & in cȧ potuit. extra.locati. Bal.in l.i.in pe.colu.C.quando no.pet.part. ſequitur iuſtum nō eſſe, ut cenſeris renouationem obtinuiſſe. Hic cauſa cæpit conſiſtere in ſtatu diffinitiuo Renouationis in hac ſpeciei requiſitæ; cum actor diceret eam debuiſſe neceſſario fieri per ſcriptum ; reus contra putaret ſufficere,etiam ſi ſine ſcripto ac tacite interueniſſet. At acutus Iudex utriuſque partis allegatiobus conſideratis,animaduertit, quòd actor formabat comparationem ſuę replicationis in eo genere identitatis,per quod dicitur idem ſpecie,quoniam allegata per eum,loquuntur in emphiteuſi requirente ſcripturam:contractuſque de quo erat cōtrouerſia,in ipſo inſtrumēto nominabatur Emphiteuſis. Rei uero comparatio relata ad textum d.§.qui impleto.facta erat ad idem numero,proprietate:quoniam non erat parua(ſicut ſolet eſſe in contractu Emphiteutico) ſed conſtituta erat magna penſio,correſpondens fructibus. ſicque locationis perpetuæ magis,quàm Emphiteuſis contrãctui conueniens. Bal.in c.littere. de dilat. pen not.in glo. l. i.ff.de ſuperf.ſenſit falſam eſſe identitatem ab actore propoſitam,cum res eſſent ſubſtãtia diuerſæ ; propiereaque Rei comparationem ſumptam à proprietate cōtractus eſſe potiorem; ſicut Papiniano in l.ſi uno.in princip.ff. locat.circa remiſsionem penſionis , ob anni ſterilitatem, ſub nomine donationis conductori factam, potior uiſa eſt rei cōſideratio,quàm ipſius donationis nomen,quaſi(inquit)non ſit donatio,ſed trãſactio . quod itidem probatur per alia no.in d.l. prima.de ſuperfi.& per Bar.in diſputatiōe. incip. publicanus. ſicque reum ab actoris petitione abſoluit. Ex dictis patent comparationis exempla eiuſdem numero proprio , & eiuſdem ſpecie , in

con-

coniecturali,& diffinitiua cauſę conſtitutione. Ac
52 notari poteſt, Idem † numero, uere dici non poſſe, ex nominis ſolius identitate, ad placitum contrahentium poſita: niſi res ſignificata, ſecundum eius ſubſtantiam ſit talis : ut ſic identitas exiſtimanda ſit magis circa ipſius rei ſubſtãciã, q̃ circa appellationem à contrahentibus pro eorũ libito factam. Sed ubi res eſt una, quàmuis plura eius ſint nomina, dicitur tamen eadem numero, ut Eulogium, & Teſtamentum l. quidam Eulogio. C. de ui. deli. Articuli, & capitula. de fid. inſtr. c. cum Ioãnes, de teſti. c. fraternitatis, & c. ueniens 2. Primas, & Patriarcha, qui unam formam tenet, licet diuerſa ſint nomina. Itidem Metropolitanus, & Archiepiſcopus. ut diſti. 99. in ſumma, ac c. i. & 2. Sed alio quoq; modo, & ſine conſideratione ſubſtantiæ, & diffinitionis per ſeipſam refutatur nominis identitas, ſi in altero ſit aliquid additum. quod probatur inſt. de rer. diuiſ. ubi inquit Imper. Gallinarum autem, & anſerum non eſt fera natura. idque ex eo poſſumus intelligere, quòd aliæ ſunt Gallinæ, quas feras uocamus. item alij ſunt anſeres, quos feros appellamus. Pro regu-
53 la † uero poteſt poni, quòd data nominum diuerſitate, præſumatur eſſe rerum quoque diuerſitas: & dicenti identitatem, incumbit onus illam probandi. per l. ſi idem C. de iure codicillor. Nunc
54 ponamus alia exempla. Cum eſſet lex † municipalis, ut ad creditoris inſtantiam procedi poſſet ad capturam debitoris etiam non citati; & quidã creditor actionem ſuam alteri ceſſiſſet: ad inſtantiamque ceſſionarij captus fuiſſet debitor non citatus, dubitareturq;, an id iure factum eſſet eo q̃ debitor captus diceret, legem de creditore loquentem, locum ſibi uendicare non poſſe in ceſſionario creditoris. ſicque eſſet ſtatus cauſę ſimiliter diffinitiuus. An is ceſsionarius dici poſſet creditor, *Aliud exemplum.*

ditor, ita ut frueretur illius legis beneficio? Conſultus Ludouicus Romanus conſ.142.reſpondit eum eſſe creditorem,per comparationem ex identitate, numero diffinitionis, quam probauit, & directe. quia ſicut primo creditori, ita & eius ceſſionario competat ea diffinitio,quod ſequatur debitoris fidem, habeatque contra illum actionem ſine ope exceptionis, & exigat ab inuito.& à contrario, ſiue correlatiuo, quia quemadmodum in l.ij.C.de donat.is contra quem ceſſæ ſunt actiones,appellatur debitor:ita mereatur creditor appellari is, cui eædem actiones ſunt ceſſæ.Sed ipſa
55 † quoque diffinitionis identitas deſtruitur data diſtantia rerum. Ecce, Seruus à domino heres inſtitutus, deinde ab eodem domino antequā moreretur manumiſſus,hæro mortuo,fuerat ex teſtamento hęres.dubitabatur. an eſſet, ut neceſſarius,an uero, ut extraneus hæres habendus: cum ipſe,ut extraneum ſe exiſtimaret?Aduerſarius ab identitate diffinitionis, arguebat eum tam eſſe cenſendum neceſſarium,quam illum,de quo inſt. de hered. quali. & diff. Neceſſarius heres eſt ſeruus, qui heres inſtitutus, poſt domini mortem, liber ſtatim, & neceſſarius ſit heres. Sed deſtruxit comparationem ſeruus,oſtendens,non eſſe ueram propoſitam identitatem: cum ſibi ea diffinitio non conueniret, qui utrumque ex defuncti teſtamento conſequutus non erat, libertatem ſcilicet, & hereditatem. Deſtruitur alijs quoque modis pluribus, quos colligere licet ex antea indicatis Ariſto.locis.Transeamus ad alia.Epiſco-
Aliud exēplum. 56 pus quidam † dicens Eccleſiam ſuam, anteactis annis,per commune ciuitatis, poſſeſsione cuiuſdam caſtri fuiſſe ſpoliatam, uocauit in iudicium quēdam nobilem, qui tunc bona fide, & cum titulo, ante ducentos annos per ſuos auctores habito,caſtrum poſsidebat. factaque ſimili per ſpeciem

ciem comparatione,dixit,non obſtante tanti tem poris lapſu,tā iuſtum eſſe,poſſeſsionem dicti caſtri, ſibi, & eccleſiæ ſuę reſtitui: quam iuſta fuit reſtitutio per Ioannem Papam ordinata.3.q.i. ubi inquit. Reintegranda ſunt omnia ſpoliatis, uel eiectis Epiſcopis præſentialiter ordinatione pontificum, & in eo loco,unde abſceſſerant,funditus reuocanda quacunque conditione temporis aut captiuitate,aut dolo,aut uiolentia maiorum, & per quaſcunque iniuſtas cauſas res eccleſiæ,uel proprias(id eſt ſuas) ſubſtātias perdidiſſe noſcantur. declarata per glo.ult.c.ij.de reſt.ſpoliat. dicentem. quòd quamuis actio interdicti unde ui, de iure ciuili, ſit quo ad pœnam annalis,quo ad rei perſequutionem perpetua: tamen ſecundum Canones uidetur, quòd etiam ad pęnam perpetuo agi poſsit.quia (inquit) nulla conditio temporis opponi poteſt.3.q.i.c. reintegranda. E contra dictus nobilis reus conteſtando litem,negauit intentionem actoris probari uerbis Ioannis papę, & gloſſę prędictæ. Primum quia,non is eſſet dicti cap. reintegranda,uerborum contextus,ut ex eo elici poſſet,quod ſpoliato nulla præſcriptio tēporis opponi poſsit, & hoc modo (quántum in eo fuit) deſtructa comparatione actoris de ſpecie capituli reintegranda, dixit reſtare cauſam,eodem comparationis modo, conformem eſſe antiquioribus legibus,de longi temporis x,uel xx annorum,aut ſaltem (quoniā ageretur de re eccleſiæ) de longiſsimi temporis xxx.uel xl.annorum,præſcriptione loquētibus.ut auten.quas actiones. C. de ſacro ſanct. eccle. & de præſcriptionibus.c. de quarta, cū ſimilibus.ſic ortus eſt legalis ſtatus, de ambiguo intellectu dicti.c.reintegranda; Inſuper addidit,ꝙ ēt cōceſsis uerbis dictę glo. uidelicet ꝙ actio dicti canonis ſi ꝑpetua,uel qđ illius remediū proponenti,nulla poſsit opponi præſcriptio: ad

Fundamentum actoris.

Reſponſio Rei.

adhuc eſſent aliæ leges,quibus cũ huius cauſę ſpe cie comparatis, ipſe ueniat abſoluendus. quoniã & quæ perpetuo competunt actiones xxx.uel xl. annorum præſcriptione tolluntur.l.ſicut, & l.om nes C.eo tit.& inſt.de perpet & tempo.actio. Et ubi etiam omnis excluſa eſt prę ſcriptio immemo rabilis temporis (id eſt centum annorum) continuata poſſeſsio, actorem excludit.c.i.§.prætere a,& ibi glo.uer. præſcriptione.de capitulis cor radi, in lib.feudorum, ubi poſt antiquiores,fæudalium legum peritiſsimus Mattheus Afflictus hoc confirmat.allegando etiam c.i.de præſcripti. lib.6.Atque hic inſurrexit alius,ſcripti & uoluntatis(d.c.reintegranda) ſtatus.Gulielmus Caſſador. Rotæ Romanæ olim integerrimus Auditor. in.6.deciſione,tit.de reſtitu.ſpoliat. Quamuis re ferat,in cauſa quadam Feſulana, ſecũdum quinque Auditorum uota deciſum fuiſſe. quod dictũ c. reintegranda. deberet intelligi ſine præfinitione temporis. ipſe tamen, (ut erat uir prudens,ac doctus) poſthabita ſui collegij deciſione, recitatis diuerſorũ doctorum ſcriptis, tandem reliquit cogitandum eſſe,quæ nam pars dubij ſit uerior. In illa tamen cauſa, quæ poſtea fuit ad me dela ta,inueni in quodam magno collegio,ubi ſenten tiæ iudicum numeratę magis,quam põderatæ fue rant,ſecundum uota partis illorum , uno tantum maioris(quemadmodum & in dicta cauſa Feſula na) deciſũ fuiſſe.ꝙ omni,quamlibet infiniti temporis poſſeſsione reiecta,cõcedẽda erat dicto Epi ſcopo , dicti caſtri reſtitutio:nu lla alia rõne,niſi ꝙ ita cõmuniter à doctoribus intelligeretur. d.c. reintegranda.& conſiderata amplitudine dictionis.quacunque conditione temporis & cetera. & quòd improba poſſeſsio indigna eſſet priuilegio iuris l.improba.C.de acq.po.Qui Iudices,quales ipſi eſſent:& quibus non rationibus , ſed proprijs

affectionibus moti ita iudicauerint:& quam meliores,doctioresque illis eſſent,qui(licet uno tantum pauciores numero) noluerũt eis aſſentiri:apparebit ex dicto libro,de Notis iudicum ſcripto: ubi hæc ſingula patefient. hic tantummodo eius ſententiæ iniquitatem ſum oſtenſurus: ac ſimul propoſitos ambiguitatis, & contrariarum legum cauſæ prædictæ ſtatus reſoluturus. Tanta eſt hominum quorumdam ſtultitia,& ignorãtia, uel in opinione ſua obſtinatio:ut pleraque ſub meridiana luce expoſita non uideant. Tales dici poſſunt antedicti iudices,qui ſi non legerant uerba legis, de cuius intellectu iudicare debebant,ideſt dicti c.reintegranda;ſed dumtaxat lecta dicta glo.c.ij. de reſti.ſpoli.quæ præſupponit in.c. reintegranda eſſe ſcriptum. quòd nulla conditio temporis opponi poſsit.eiuſdẽ gloſſæ errorem ſunt ſequuti, imprudentes,ac ſtulti poſſunt merito appellari. ſi autem legerant textum, ſed non perſpexerant,quòd nõ ita dicat:ea fuit mera,ne dum ignorantia,ſed cæcitas:cum uerba ſint clariſsima. obſtinatio uero cum malitia coniuncta fuit, ſi perſpectis, ac cognitis uerbis,nihilominus dictæ gl. errorem ſequi maluerunt. Verum quia,eius erroris fautores me fortaſſe irriderent,niſi(quãquam euidentiſsimæ per ſe rei) authores aliquos mecum facientes,in medium conuocem.citetur ergo Archidi.inter commentatores Decreti antiquus, & omnium doctiſsimus. is enim, exponendo ibi dicta uerba.quacunque conditione,dicit forte ibi erat guerra,cuius occaſione, multa ibi ablata sũt, uel ibi metu latronum nullus audebat morari.ſecundum Hug.audiatur Paulus Caſtrenſis, uir omnium ſententia iuriſconſultiſsimus: in conſilio. 105.in quæſtione,quæ ſperatur.lib.primo,ſecundum nouam impræſsionem. cuius hæc ſunt uerba.Tertio principaliter dubitatur, utrum contra agentem

Iudicare intendit cuiuſdam deciſionis iniquitatem.

Archidia. & Pau. Caſt.intellectus ad ca. Reintegrãda. 3.q.1.

agentem ex illo canone poſsit obijci exceptio præſcriptionis?dicunt quidam,quòd non,per illũ text.dum dicit,quacunque condirione temporis &c.ſed mirãdum eſt de illis,quia (ſi dicere licet) non intelligunt illum textum qui ſic dicunt:Nõ enim dicit ille text. Quod quacunque conditione temporis non obſtante, teneatur reſtituere uel debeat reintegrari poſſeſsio:tunc enim poſſet procedere quod illi dicunt.ſed uult dicere littera.quòd res deperditæ, quacunque conditione tẽporis, puta per negligentiam, uel captiuitatem, uel alio modo &c. debeant reintegrari.illa enim uerba.quacunque conditione temporis &c. determinant uerba.perdidiſſe noſcuntur. quæ ponũtur in fine.&ſic nihil penitus facit ad propoſitum ille textus.hactenus Paulus.&ſic dilucidata ambiguitate uerborum dicti cap.reintregranda: remanet ambiguus ille cauſæ ſtatus,decidendus in fauorẽ rei poſſeſſoris.quòd debeat abſolui, ꝓbata per eũ poſſeſsione.xxxx.annorum,ex quo res eſt eccleſiaſtica.d.auten.quas actiones .C. de ſacroſan.eccle.& c. de quarta.de præſcripti. cum ſimilibus, aut (quod nullo colore inficiari poteſt) probata poſſeſsione annorum centum. Atque in eandem partem,procul omni dubio,reſoluitur alter quoque propoſitus, ſcripti & uoluntatis ſtatus,cum nihil per actorem conſideratione dignum replicari poſsit.immo ipſa rei.circa illum ſtatum,ſuperius de l.ſicut,& l.omnes C.de pſcripti xxx, uel xl.annorum,& inſti.de perpetuis & tempo.actio. & de c.i.§.præterea.cum ibi not.de capit.Conradi, facta comparatio, per Paulum in d. cõſilio, & ꝑ alios inferius recẽſendos doctores,multis & legibus,& rationibus confirmantur. quæ apud eos legi poterunt.Nam(falſa eſt illorum Auditorum apud Caſſadorum aſſertio.quòd ea ſit communis oppinio.cum)excepto Ioanne Imo.ante tempus factæ

factæ dictæ deciſionis nemo id ſcripſiſſet, ſed om nes alij oppoſitum, uel expreſſe ſcripſerant, uel tacite ſenſerant, & in primis ipſa Rota in nouis, deciſ.259.ſi rector parochialis. ubi etiam citatur d.c. de quarta. Ant. de Butrio in d.c. ij. in fine. & ibidem Abb. uerſ. glo. ultima, qui ita etiam Goffredum, & Io. And. ſenſiſſe interpretantur. cócor dat ibidem Card. Zab. & Petrus de Anc. & Alex. Imol. conſi. 9. col. 3. lib. 3. & Pau. Caſt. in d. conſ. Ios. Bar. Soz. in l. rem quæ nobis in. 8. quæſtione: de acqu. poſſ. & conſ. 39. col. 3. lib. 3. Lanfranc. in rubr. de cauſa poſſe. & proprie. in. 3. col. uerſi. eſt & etiam aduertendum. Decius conſ. 302. diligen ter perſpectis. col. ultima, nu. 24. Ruinus con. 44. nu. 16. lib. 4. Balbus in tractatu præſcripti. in. 4. quarta parte quartæ partis principalis q. 24. Car. Pariſius conſi. 1. nu. 144. lib. primo, & alij nouiſsi mi; Solus (ut dixi) Ioannes Imol. dicit hæc uerba. nota caudam huius glo. quæ uidetur uelle, quòd nulla præſcriptio habeat obſtare agenti poſſeſſo rio, de iure canonico. & ſequitur hic Goffredus, & D. Ant. licet ſecus de iure ciuili. C. de præſcripti. 30. ann. l. ſi quis emption. ff. de ui, & ui armata, l. i. in quo ipſe Ioannes eſt mendax, quia id non di cit D. An. ſed ſolummodo declarando uerba Goffredi, concludit quòd condictio ex can. reintegrã da, eſt tanquàm condictio ex lege, quæ ut perſo nalis, eſt perpetua. C. de præſcripti 30. ann. &c. unde conſequenter uult, quòd condictio ex illo canone perimatur præſcriptione. 30. annorum, al legata autem lex. improba. C. de acqui. poſſ. nihil aliud facit in propoſito, niſi quòd eorum, qui ta le argumẽtum faciunt, improbam temeritatem, atque ineptiam oſtendit. cum ſi id paſsim conce dedum eſſet, deſtruerentur omnes uſucapionum, præſcriptionumque leges, à ſapientiſsimis legumlatoribus è republica, & neceſſario poſitæ,

ductæque ex altioribus rationum principijs, quã illorum obtuſa ingenia ſuſpicere queant. & omnino in caſu propoſito, poſſeſsio quæ erat pluſquam ducentorum annorum, cum titulo & bona fide continuata, non poterat comparari poſſeſsioni, de qua loquitur dicta lex. improba. Sentio in hoc me exemplo paulo moroſius, quam mei ſit moris, eſſe uerſatum. Sed (ita me deus adiuuet) nõ alia de cauſa impulſus feci, quam quia iniquiſsimam eam ſententiam, ad publicæque utilitatis perniciem tendere: & (iuxta Cæcilij præceptum) plurimum referre arbitrabar, in tam frequenter uſitati Iudicij forma, bonum, an malum induceretur exemplum. Lex eſt notiſsima. heredem inſtitui non poſſe, niſi ut certus demonſtretur. inſtituerat quis heredem per hæc uerba. illum, quem illa mulier ex adulterio peperit, heredem inſtituo. agenſque ille iudicio petitionis hereditatis: per cõparationẽ numero, tertij modi, quẽ diximus eſſe, idẽ numero accidẽte. dicebat ex accidente demoſtrato per illã uerba. quẽ illa mulier ex adulterio perperit. certã eſſe ſui demõſtrationẽ, non aliter, quã ſi ꝓprio nomine, ac cognomine appellatus eſſet. quoniam, ut ait Caius. ff. de manu. teſt. nominatim uidetur liberi eſſe iuſsi, qui uel ex artificio, uel officio, uel quolibet alio modo euidenter denominati eſſent, ueluti diſpenſator meus, Cellarius meus, & ſocius meus, & Pamphili ſerui mei filius. Cum uero aduerſarius diceret, comparationem ex d. l. nominatim, non eſſe conuenientem dictę inſtitutioni factę per uerba contumelioſa. cum dicat Vlpianus in l. quotiens. ff. de hære. inſti. Si quis nomen hęredis quidem non dixerit, ſed indubitabili ſigno eũ demõſtrauerit, quod pene nihil a nomine diſtat (non tamen, eo quod contumeliæ cauſa ſolet addi) ualet inſtitutio. Ipſe autem replicando conaretur ſuam cõparationem

Excuſatio Authoris de acri accuſatione per eam facta ſuper intellectu dominorũ de Rota illius. c. De integrãda. Aliud exẽplum.

ne ſuſtinere : cum dicat idem Vlpian.ff.de lib.& poſth.l.ij.&.iij.nominatim exhęredatus filius ita uidetur.filius meus exheres eſto. Et ſi pepercerit filium dicere,ex ſeia autem natum dixerit, recte exhæredat.& ſi cum conuitio dixerit. non nominandus,uel non filius meus,latro,gladiator, & ſi ex adulterio eſſe natum dixerit, & Martianus ff. de hære. inſti.l.his uerbis. §. illa inſtitutio ualet. filius meus impijſsimus,male de me meritus,hæres eſto,pure enim hæres inſtituitur cum maledicto:& omnes huiuſmodi inſtitutiões receptę sũt; hic iam uides omnem cauſæ ſtatum eſſe legum contrariarum circa id,quod hinc ponitur,inde negatur,eſſe idem numero accidente. Quid autem faciet exercitatus iudex?ductu,& auſpicio perſpicaciſsimi doctoris Barto.Sozini in d.l.& ſi pepercerit.conſiderabit præſentem queſtionem eſſe de inſtitutione hæredis non nominati,ſed per uerba dumtaxat contumelioſa demonſtrati:& ſic remouebit cõparationẽ d.l. & ſi pepercerit, ubi agitur de exheredatione,cui apte conueniunt uerba cõtumelioſa,quæ non conueniunt inſtitutioni. remouebit etiam argumentum legis,his uerbis.§.i. quia ibi appellatus erat filius, addito, quòd erat impius,& male meritus:ſicque etiam remota turpi demõſtratione impietatis,perſona remanebat certa,ex appellatione filij.Et conſequenter concludet,ueram,proprięque,& immediatæ huius de qua agitur queſtione, cauſæ conuenientem eſſe comparationem d.§.ſi quis nomen. quoniam ſicut ibi,ita in propoſita ſpecie, nihil aliud eſt,præter ipſa uerba cõtumelioſa,per quod hæredis perſona demõſtrari poſsit.pronunciabitque actorem non eſſe hæredem.ſub hoc genere cadunt Homeri, & Virgilij demonſtrationes. cum ille Vlixem ſignificaturus, uirum dixit, captæ poſt mœnia Troiæ,. Qui mores hominum multorum *Exemplo Homeri,& Virgilii utitur.*

uidit, & Vrbes. Et hic Aeneam uirum dixit, Troiæ qui primus ab oris, Italiam fato profugus uenit, & reliqua. Quod alij quoque poetæ in ſuorum poematum propoſitionibus obſeruare conſueuerunt: quoniam ſtudent poſtea nomina ipſa non expectata legenti promere, ſuſpenſoſque animos nouitate tenere: Atque per ambages ſeriem deducere rerum. ut ait elegantiſsimus noſtri ſæculi Poeta Hier. Vida, de arte poetica lib. 2. Dictæ Identitatis, quæ eſt numeri accidentis, quẽ admodum ſuperiora de perſonis poſita ſunt, ita etiam poni poſſet exemplum in rebus ipſis de quibus litigatur. ſed quia non id noſtri eſt inſtituti, ut cuncta perſequamur; qui uolet ſumat ex l. certum ff. ſi certum pet. & ex aliis locis, ibi per glo. & doct. recitatis. Eius quod ſpecie, uel genere idem eſſe dicatur, cum in præcedenti libro plura poſuerimus, clariſsimaque exempla: & multa ſint paſsim legentibus obuia: ſuperfluum uideretur ſi alia hic repeteremus. Id quoque, quod ratione dicitur eſſe idem. & id quod dicitur eſſe ſimile, pluribus: & clarioribus, uidetur antea demoſtratum eſſe, quàm ut ulterioribus hic exemplis ſit lector faſtidiendus. Vt tamen aliquid in ſumma colligamus, operæ precium erit meminiſſe;

Summaria Doctrina et Regula diiudicandā iuris comparationū.

58 quod duo ſunt † quaſi fontes, & origines omnium ſtatuum. Aut enim lis conſiſtit, conteſtataque eſt, propterea quòd negata ſit rerum, ſeu rationum comparatarum identitas, uel ſimilitudo. Aut propterea, quòd negatum ſit legem id dicere quod proponitur. Nam ſi idem numero propoſitum ſimpliciter negetur, ſtatus erit coniecturalis. ſi uero ipſum numero, non ſimpliciter, ſed ſecundum aliquid: nec non idem ſpecie, & idem genere eſſe tale, negatum fuerit: ſtatus erit diffinitiuus. & ſi eadem, uel ſimilis eſſe ratio negetur: ſtatus erit ratiocinatio, ſiue ſyllogimus. Si

autem

autem non ad actoris intentionem ſed ad uerba, uel ſenſum legis, cui ſit facta comparatio Rei depulſio conuertatur, inde ſtatus procedet aliquis de quatuor illis, quos legales appellari, & tanquàm de incerto iure naſci diximus. Atque hic manifeſtum efficitur, quamobrem frequentius ac
59 cidat, in ſtatu † Ratiocinatiuo eſſe controuerſiam. Quoniam plura habet originis ſuæ capita, uidelicet, ubi proponitur, negaturque rationis identitas, aut ſimilitudo. Et ubi proponitur ſpeciei, generiſue identitas. quæ (ut antea demoſtrauimus) per ſe non eſt ſatis, niſi etiam rationis concurrat identitas. Sed hoc intereſt, quòd pro
60 bata † ſpeciei, generiſue identitate, aduerſario incumbit onus probandi diuerſitatem rationis. *Quando aduerſario incumbat onus probãdi.*

De ſyllogiſmo, ſeu ratiocinatione tractans Quin
61 tilianus libro vii. cap. viij. ait. Hic ſtatus † ducit ex eo quòd ſcriptum eſt id quod incertum eſt, quod quoniam ratiocinatione colligitur, ratiocinatiuus dicitur. In has autem ferè ſpecies uenit. An quod ſemel ius eſt, idem & ſępius? An qđ in uno, & in pluribus? An quod ante, & poſteà? An quod in toto, idem in parte? An quod in parte, idem in toto? In his ſyllogiſmis; ſcripto alter nititur; alter non ſatis cautum eſſe dicit; & ex eo quod manifeſtum, colligit quod dubium eſt. hæque cadunt ſub eam, quam ſuperius poſui, primam ſyllogiſmi ſpeciem, Deinde idem Quintilianus alteram ſpeciem aſſumendo dicit. Maioris pugnæ eſt, ex ſcripto ducere quod ſcriptum non eſt. In hoc genere hæc queruntur. An quotiens propria lex non eſt, ſimili ſit utendum? An id de quo agitur, ei de quo ſcriptum eſt, ſimile ſit? Simile autem, & maius, & par, & minus. Illo priore, an ſatis lege cautum ſit? An & ſi parũ cautum eſt, hac ſit utendum? in utroque de uoluntate legumlatoris: ſed de æquo tractatus po- *Ratiocinatio in quibus conſiſtat.*

tentiſsimi. Illud quoque ſemper eſt ante oculos habendum. ut quoniam certius debet eſſe id quod rem confirmat, quàm res quæ probatur, quã quàm identitas, & ſimilitudo, ſiue eadem, aut ſimilis affectio, in omnibus comparatis eſſe de-
62 beat: illa † tamen euidentior eſſe debet, unde argumentum ſumitur; & cui rẽ cauſamque noſtram comparamus. atque ideo neceſſarium eſſe puto,
63 ut quotieſcunque facturi †, ſummus comparationem, id primum conemur, ut legem, cuius comparatione utemur, claram, & euidentem eſſe oſtẽdamus, præoccupantes quicquid aduerſarius contra poſſet opponere, ſicque tollendo occaſionem introducendi ſtatus legales: Qui, omneſque alii ſtatus, quo pacto, quibusue ex locis confirmari, & deſtrui poſſent, diſci poteſt ex Cicerone, & Quintiliano, ſed clarius ex Trapezuntio, qui ab Hermogene ſumpta omnia minutius deſcribit. Meminiſſe illud quoque oportet, quemadmodũ antea demoſtrauimus, nonnulla eſſe alijs magis
64 eadem, uel ſimilia. ita diuerſitatem † diſsimilitudinemque rationis, in eo etiam uerſari. Si eadẽ ratio inſit quidem omnibus comparatis, non tamen ęque omnibus inſit. Quod facilius intelligetur, ſi exemplis demoſtretur. In quarto, de finibus bonorum, & malorum, Cicero ſtoicorum argumẽtum ponit, quo illi probant peccata eſſe paria. Vt (inquit) in fidibus plurimis, nulla earum ita contenta numeris ſit, ut concentum ſeruare poſsit, omnes æque incontentæ ſunt: ſic peccata, quia diſcrepãt, æque diſcrepãt, & paria ſunt. falſum (ut ait Cicero) eſt aſſumptum: neque enim ſi æque omnibus contingit ut incontentæ ſint, propterea æque incontẽtæ ſunt: quemadmodum æque omnib. peccatis accidit, ut mala ſint: ſed nõ ut æque mala. queadmodũ æque omnibus Mauris contingit, ut nigri ſint, ſed nõ ut æq; nigri: alij enim

enim alijs nigriores ſunt. De qua re loquens Horatius, non illepide ſermone tertio, dixit. Queis paria eſſe fere placuit peccata, laborant cum uē tum ad uerum eſt: ſenſus, moreſque repugnant, Atque ipſa utilitas iuſti prope mater, & æqui. Et paulo infra. Non uincent ratio hoc tantumdem ut peccet, idemque: Qui teneros caules alieni fre gerit horti: Et qui nocturnus Diuum ſacra legerit. adſit, Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas. Nec ſcutica dignum, horribili ſectere flagello. & quæ ſequuntur. Huiuſmodi eſt id quod ponit Salycetus in l. iij. C. de pigno. ubi. cum in queſtione propoſita. ſi creditori, (cui ex pacto li cebat, propria authoritate rei ſuppoſitæ poſſeſsionem ingredi, & retinere) debitor ſe opponens re ſiſtat. & creditor eius reſiſtentia ſpreta, nihilominus ingrediatur. an uim feciſſe creditor dici poſ ſit? cum Bart. conciliando contrarias gloſſatorum ſententias dixiſſet. Quod ſi debitor uerbis tantum reſiſtebat, non dicetur creditor ingreſſus uim feciſſe. & hoc operabitur uis pacti: cum alias ſola uerbalis prohibito, faciat cenſeri uim eſſe factam. l. i. §. quid ſit. ff. quod de ui, aut clam. ſed ſi (inquit Bart.) debitor etiam facto reſiſteret: & creditor nihilominus de facto, & manu armata ingrederetur, uim faceret. nec pactum intelligi poteſt, ut hunc caſum complectatur: quia eſſe turpe, & cauſa tumultus, & rixæ: quod priuatorum pacto induci non poteſt. l. pacta quæ contra legem. ff. de pactis. l. non eſt ſingulis. de reg. iur. cum ſimilibus. Salycetus animaduertens, fal ſum eſſe aſſumptum Bartholi ſimpliciter loquentis de uiolentia facti: quaſi omnis uiolentia facti eſſet æque impermiſſa, & illicita, ſicut ſtoicorum paria illa peccata: dicit diſtinguendum eſſe, an ſola interueniat uiolentia, ſine alio delicto admixto: & tunc non dicatur contra formam pacti per

uim ingreſſus, & uicioſe poſsidere. ſecus uero dicendum eſſe, ſi uiolentia haberet aliquod delictū coniunctum: puta quia ingreſsus eſset coactis hominibus, ubi coactio non eſset permiſsa: uel cū effuſione ſanguinis, & ſimilibus illicitis, quæ nō ſunt ex pacto permiſſa l. quoniam multa. C. ad l. iuliam, de ui public. Tale etiam eſſet, ſiquis diceret. poſſeſſorem beneficij eccleſiaſtici, collati ſi-
65 bi ab Epiſcopo, dum uacauiſſet per mortē † Collectoris decimarum; (quorum beneficiorum collatio, per Cancellariæ regulas, ipſi Papæ eſt generaliter reſeruata) ſi ſpolietur, non eſſe reſtituē dum: aut etiam poſt pacificam triennio continuatam poſſeſionem, poſſe nihilominus ſuper eodem beneficio in iudicium uocari, non ſuffragante ſibi Regula Cancellariæ Papalis, de triennali poſſeſore non moleſtando: quoniam legiſſet eum effectum parere generales eiuſmodi reſeruationes, ut inutilia, inefficaciaque reddant, quæ in earum contemptum geſta ſint. cum tamen omnes reſeruationes in prædictis, eandem uim non habeant. ut patet ex his, quæ dicit Rota in nouis Deciſ. num. 16. alias de reſtitutione ſpol. tertia, & Guilielmus Caſsador. eo. ti. deciſ. 1. & commentatores dictæ Regulæ de triennali, in eorū cōmentis
66 Nec ab re fuerit, pro recte † atq; ex arte faciēdis comparationibus, ſcire, ac reminiſci, quo pacto capienda, & proponenda ſit ſpecies cuiuslibet legis, cui noſtram cauſam comparare uoluerimus. Niſi quis fortè putaret, ad id tantum nos eſſe ad ſtrictos, atque alligatos, quod legis uerba ſonāt. Nam præter clarum, directūque uerborum ſignificatum, ſumi poteſt alius ſenſus, qui tacitè ſignificetur, habita cōſideratione oppoſitionis, aut coniunctionis cum re, quam uerba expreſſa ſigni-
67 ficant. Oppoſitio † conſiderari poteſt, aut in correlatiuis, aut in contrarijs, quorum multæ ſunt ſpecies.

68 ſpecies. Quemadmodum. & coniunctio † multifariam accidit. ueluti ex genere, ex partibus, ſeu unitis, & annexis, ex antecedentibus, ex principio, & fine, ex cauſis & effectibus, ex conſequenti & acceſſorio, ac ſubrogato, ex his quæ in aliqua lege parificantur, & ſi quę præterea ſunt talia. quæ ſingula, cũ ſint ſub titulo Topicorum, à uiris plæriſque doctis abunde tractata, ab illis peti poterunt: Ego exemplis tantum contentus ero. Cum
69 loco ſuperius † citato, lex dicat. Neceſſarius hęres eſt, ſeruus hæres inſtitutus. Ex uerbis aperte intelligimus, oportere illum eſſe ſeruum; & quòd ſit in teſtamento inſtitutus hæres. Tacite uero facta relatione, quanquam nõ ſit uerbis expreſsim, intelligimus, teſtatorem debere eſſe illius dominum, quia ſeruus ſine domino eſſe non poteſt. l. 1. ff. de his, qui ſunt ſui, uel alie. iur. & conſideratione cõtrarij intelligimus, hunc non eſſe extraneũ, & uoluntarium hæredem. quippe cum ſit neceſſarius, & neceſsitas uoluntati ſit oppoſita, nec poſſent ſimul eſſe, unoque eorum poſito, alterum ſublatum eſſe cenſeatur. inſti. de hęred. inſti. §. ſeruus autem; & de hæred. qualit. § cæteri, & l. hæc uerba. ff. de uerbo. ſigni. A coniunctis uero, ſimul intelligimus, dominum eſſe mortuum: quia niſi teſtatore mortuo, non poteſt eſſe hæres; l. qui hæreditatem. ff. de acqui. hęred. Et ipſum hæredem eſſe à ſeruitute liberatum: quia ſine libertate, ſeruus à domino hæres inſtitui non poteſt. inſtit. de hæred. qualit. & diffe. in princ. & tamen intelligimus eum non fuiſſe liberatum à domino uiuo: ſed per mortem uirtute inſtitutionis: quoniam ſi uiuo teſtatore manumiſſus eſſet, non eſſet hæres neceſſarius, ſed ſuo arbitrio poſſet hæreditatem adire. inſtit. de hæred. inſti. §. ſeruus autem. & ſic de reliquis antedictis coniunctorum locis. Item cum in d. l. tertia. C. de pigno. Seuerus, & Anto-

Antoninus Imperatores dicant. Creditores, qui
non reddita ſibi pecunia, conuentionis legem, in
greſsi poſſeſsionem, exercent, uim quidem facere
non uidentur: attamen authoritate præſidis poſſeſ
ſionem adipiſci debet. Vltra ea, quæ uerba expreſ
ſa ſignificāt. ex uirtute uocabuli, creditores, facta
relatione, intelligimus, ꝙ ea de quorum poſſeſsio
ne agebatur, erant bona debitorum, et lex conuē
tionis huiuſmodi poſita erat in cōtractu pignoris,
ſeu hypotecæ, & ab effectu conijcimus couētionis
uerba, in d.l.3. non expreſſa, fuiſſe ut licet credito
ribus non reddita ſibi pecunia, propria authorita
te ingredi eorumdem bonorum poſſeſsionē. Et à
contrarij conſideratione concludimus. quòd tali
pacto non addito, ꝓpria authoritate ingrediēs, ui
deretur uim facere. & ſic de reliquis. Recte igitur
facta eſſe dicetur cōparatio, ſi rē, cauſamq; noſtrā,
non ſolum his, quæ legis cuiuſq; uerbis, & eorū-
dē uerborū proprio ſignificatu aperte cōtinētur,
ſed illis ēt, quæ oppoſitione, uel coniunctione me
diātibus, tacite intelligūtur. Et (ut obiter hoc quo

Quomodo dicetur recte facta cōparatio.

70 que dicamus) ex dictis colligitur † ratio faciendi
ſingulorū legū ſummaria: & colligendi ex illis no
tabilia, & inſignes propoſitiones. ſummaria. n. cō-
ſtituēda ſunt ex his quæ legū ipſarū expreſſa uer
ba ſonant. Notabilia uero ex his quæ tacite intel
71 liguntur. Nec putet quis uniuerſarū† rerū cauſa-
rūq; circūſtantias, eaſdē, aut ſimiles eſſe debere ut
Comparatio recte facta eſſe dici ualeat. ſufficiet
enim ſi conformentur in ea parte de qua eſt quæ-
ſtio, ratioque ipſa legis eam partem concernens,
cauſæ noſtræ, & rationi quæ cauſam dubiam facit
aſsimiletur. Quemadmodum e contra, data in ea
parte rationis diuerſitate, ſeu diſsimilitudine, ni-
hil profuerit facti ſpeciem in fronte ſimilem, eā-
dem uē apparere. Veluti ſi à Poeta quopiam (ut
de Aiace loquutus eſt Homerus Illiadis lib. xi.

Turnus

Turnus dum ab urbe hoſtili Teucris urgentibus actus, uix pugna abſiſtit, ſimilis dicatur Aſello; Quem pueri læto paſcẽtẽ pinguia in agro Ordea ſtipitibus duris detrudere tendunt inſtantes, quatiuntque ſudes per terga, per armos. ille autem campo uix cedere, & inter eundum ſępe hic atque illic auidis inſiſtere malis. Videbuntur equidem, aſpectu primo, omnia conuenire, facereque imaginem ſimillimam, ſed ſubtilius, ac proprius intuenti, aliter apparebit, alia enim longe erat ratio, quamobrem Turnus à Teucris impetitus, uix tamen cedere uolebat: à ratione, qua tardatur aſellus, quamlibet à pueris impulſus. aſelli enim cura ſola eſt, ut paſcendo uentre ordeis impleat: non ut quaſi eum pudeat uapulationis, & fugæ: perſiſtere, & de uerberantibus uindictam ſumere uelit. Turni autem, tanquàm uiri, & fortis, & irati cura, & ratio erat ea, ut minime uideretur ui, & metu fugatus, utque de inſtantibus hoſtibus uindictam ſumeret quam poterat maiorem. Hanc autem ſpeciẽ, (ut diuino uiſum eſt Maroni) aptius refert leo, quem neque terga ira dare, aut uirtus patitur, neque ſufficit unus tendere tot contra, teliſque obſtare ſequẽtum. quod ſentiens, de natura Deorum libro primo, Tullius, ait. Ipſa uero quam nihil ad rem pertinet, quæ nos delectat maxime, ſimilitudo? quid? canis nonne ſimilis lupo? atque ut Ennius, Simia quam ſimilis turpiſſima beſtia nobis? at mores in utroque diſpares. In

72 hoc omnes † fere noſtri doctores conſentiunt. à ſimili argumẽtum ualere, quàmuis non ſit omnino ſimile, ſi eſt ſimilitudo in actu de quo ſit collatio. & e contra non ualere, ſi in eo actu in quo ſit collatio detur diſsimilitudo. habetur per gl. & doct. in c. relatum. 37. diſtinct. & in c. ſicut urgeri 1. q. 1. Abb. panor. in c. cõſtitutus. 2. in. 3. no. de appellatio. & in. c. translato. de conſti. Iaſon in l. creditori.

ditori.3.not.de no.op.nunc. Et per alios in alijs locis, Nec in illo diſſentiunt. dum ad quęſitum, per quē ſimilitudo probāda ſit, aut diſsimilitudo? unanimiter dicūt, qđ inducens ſimile debet hoc ꝓbare ſaltē colorate c.cū dilecta.de cōfirmat.uti. uel inuti.negās uero ſimile colorate inductū, habet probare diſsimilitudinem.c.ij. de transla.epi.

73 Sed quo pacto faciendæ ſint huiuſmodi † ꝓbationes, nemo eſt, à quo certā habere poſsis doctrinā, præter id, quod confuſe dicunt. ſufficere quòd in illo actu, ſeu in illa materia, in qua ponitur argumentum ſit ſimilitudo, & identitas rationis, licet in alijs ſit dare inſtantiam. Qua propter nonnulli uiri etiam docti, quaſi incertitudine, immenſitatèque rei perterriti, dialecticoſque imitati, pronunciauerunt Omnium locorum, è quibus ducuntur argumenta, nulli ferè minus eſſe uirium contra renitentem auditorem, quàm ſimilitudini: non animauertentes, quòd longe alia eſt apud dialecticos cōſideratio, ſimilitudinis alia apud nos; qui-

74 bus † neceſſarium, & demonſtratiuum eſt tale argumentum, quippe ex legibus ipſis procedens, ex quibus comparatio ſumitur. Verum quia confuſio hæc proceſsit ex ignoratione, ſeu non animaduerſione diſtinctionis, & doctrinæ, à nobis antea de eodem & ſimili, diuerſoq; & diſsimili traditę. Ideo ſi quis ante dicta bene perpēderit, ſciet quo pacto. Idem, & diuerſum, ſimile, & diſsimile poſſit probari. Nā ut ex illis ipſis, in quibus doctores ſe inuoluūt (ultra ſuperius poſita locis, exempla

75 † ſummamus. Negari nō pōt, quin ijdē genere hominū ad lōginqua pro alienis negocijs eūtiū ſint Nūcius, & ꝓcurator; quorū cōparatio facta eſt in d.c.cōſtitutus.de appellat. & quin ſimiliter genere probationis, eadē ſint antiqua priuilegia, iam nimia uetuſtate ferè cōſumpta, ac teſtes ualitudinarij, & alij de quorū morte, uel diuturna abſen-

Argumentum de uno caſu ad alium. Quomodo debeat ſumi.

tia ueri ſimiliter formidatur. de quibus in d. c. cũ dilecta.de cõfirmatio.uti.uel inut.atque ideo, cũ neq; ibi, neq; daretur diuerſitas rationis, Romano pontifici placuit ab illis identitatibus facta cõparatio. ſic & Iulianus Iureconſultus, cũ uideret eoſdẽ genere eſſe, in quantũ unius, eiuſdẽq; ſummæ ſunt debitores, reus & fideiuſſor. ff. de cõdict. indebit. dixit. Si reus & fideiuſſor ſoluerint, pariter in hac cã nõ differũt duobus reis promittẽdi. quare omnia, q̃ de his dicta ſunt, & ad hos transferre licebit. & è contra, quoniã idem erat genus rerũ corporaliũ, & ſpiritualiũ, & propterea uidebatur in omnibus pariter eſſe locũ regulæ, omnis res per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdẽ diſſoluitur. c. i. extra de reg. iur. & l. nihil tã naturale ff. eo. tid. ſicq; ex ipſa generis identitate, fundata erat translati Epiſcopi intentio, propterea Papa in d. c. ii. de translati. epiſc. ut contrariam faceret deciſionẽ, propoſuit, inter corporalia, & ſpiritualia circa cõſtitutionẽ deſtructionẽq; differẽtiã eẽ. q̃ corporalia facilius deſtruũtur: ſpiritualia uero facilius conſtruuntur. Quod pluribus probauit exẽplis. & ſimiliter in d. c. per uenerabilẽ, qui filij ſint legitimi, Quoniã genere, uel potius ſpecie ijdẽ filij. V. de Monte Peſſulano, & filij Regis Frãciæ: ſicq; legitimatione papali digni eſſe uidebantur filij dicti. V. nõ minus quàm fuiſſet filij Regis antea legitimati, Idcirco Papa laborauit, ut oſtenderet inter eos, circa legitimationem obtiuendã, plures eſſe differentiæ rationes, quibus redditis, dicto V. pro filijs eius adulterinis legitimationẽ cedere denegauit. Eodem modo in c. nuptiarum 27. q. 1. diuus Auguſtinus differentias carnalis, & ſpiritualis matrimonij conatus eſt oſtẽdere, dicẽs fallit quippe eos ſimilitudo ueritatis, & c. Ex quibus & alijs in antecedẽti libro poſitis exẽplis, inſtrui poſſumus qua ratione colligi ualeãt differẽ-

Mors, & diuturna abſentia æquiparantur.

Reus, & fideiuſſore æquiparantur.

tiæ,ſecundum quas ſpecie,uel genere eadē,in ſu-
biecta qualibet materia oſtēdātur eſſe ratione di
uerſa;ſicq; nō eodē iure cēſenda . uidelicet ſi in al
tero ſint accidētia,ſeu qualitates,quę faciūt illud
eſſe magis, uel minus tale.ſicut ſuperius diximus
de Cytharæ cordis magis, minuſq; contētis ,& de
Mauris magis & minus nigris,& de uiolentia ac
furto maiori,& minori:& ſicut proxime citatis lo
cis oſtēſæ ſunt differentię inter corporaliū , & ſpi
ritualium conſtitutionem,& deſtructionem,& in
ter hos,& illos illegitime natos filios legitiman-
dos,& inter carnale, & ſpirituale matrimoniū de
ferendum,inter, aſellum & leonē Turno cōparan
dum.Sunt enim ijdē genere,ſcilicet animalis.Tur
nus, Aſellus, & leo.Sed in propoſita ſpecie,cū aſ-
ſimilandus eſſet,Turnus,nō homo dūtaxat,quē ci
ues de ſua ciuitate pellere conarentur,ſed cui ac-
ciderat eſſe uirū inimicū, fortē,& iratū. hæc acci-
dētia conſtituunt differentiam,propter quam re-
linquitur,bonā eſſe leonis,non autē aſelli cōpara
tionē,Ex hactenus dictis liquere pōt(quōd oſtēſū
rū me eſſe antea ſum pollicitus) quemadmodū ip
ſi Cauſidici,ſingulorū quę in iuditio proponēt,ex
cōparationis conſtructione,uel diſtructione,ratio
nē reddere debeant, Supereſt ut de Iudicibus di-

Hactenus de cauſidicis. Nunc de Iudicibus.

76 camus,& quot pacto de ſingulis controuerſijs iu
dicare,& an ipſi quoque ſuarum ſententiarum ra
tionem reddere teneātur. Nemo ignorat ſummā
præcepti à Iuſtiniano traditi, eam eſſe . Ne Iu-
dex aliter iudicet , quàm legibus , aut conſti-
tutionibus , aut moribus proditum eſt. Cui con-
ſentit Socrates apud Platonem in apologia di-
cens. Non enim ad hoc ſedet Iudex, ut per gra-
tiam concedat,ſed ut iudicet ſecundū leges, atq;
id iureiurando promiſit,non per gratiam cuicūq;
libuerit condonare,ſed iudicare ſecundum leges.
Sed opus ac labor in eo uerſatur, ut ſciat iudex,

qua

quã uia & ratione procedendo, ſit ſecũdum leges iudicaturus. Qua de re multa dici poſſet,ſiquis ſibi placere,ad oſtentationemq; doctrinæ multiloquio uti uellet.ego aũt rem ipſam(ut ſe habet)nudam,ex quibusq; auctoribus eam ſumpſerim, exponam; quo maioris apud lectores ſit authoritatis,& memoriç facilius hæreat,ac diutius retineatur.Quoniam,(niſi ego decipior)abunde probatũ

Quid ſit Iudicium.

77 eſt antea.Iudiciũ† nihil eſſe aliud,quàm ꝓpoſitæ cauſæ cum citata lege comparationem,aut ſaltẽ, ꝙ nõ ſit abſque cõparatione. hoc quoq; uenit in

78 conſequentiã ꝙ impoſsibile† eſt iudicandi peritũ eſſe,qui nõ ſit etiam peritus dignoſcendi recte ne factç ſint propoſitæ comparationes, an non. Eám autem peritiam tria hæc facere uidentur. Primũ, ut habeatur ſcientia iuris,& legum,ad quas faciẽda ſit cõparatio.Secundum , ut Iudiciarij ordinis tractatio,& faciẽdarum comparationum peritia non ignoretur.Tertium,ut uniuſcuiuſq; controuerſiç,quç in comparatione ponetur,ſtatus,ac circunſtantiæ omnes bene intelligantur. Primum, & ſecundum debet Iudex à ſe ipſo habere.Tertiũ à litigantibus accipere.Tripartitam hãc poſitionẽ facit ipſe etiã Plato,cuius in.2.de legibus Dialogo,hæc ſunt uerba.In imagine omni, ſiue per picturam,ſiue per muſicam,ſiue quomodocunq; aliter fiat,tria hæc prudentem Iudicem facere oportet.Primum aut cognoſcat quid ſit quòd in imitationem cadit. Secundũ ut recte.Tertium,ut bene quælibet ſimilitudo,uerbis,cõcentibus, numeris effecta ſit, nouerit.Ne autẽ ex ipſius Platonis uerbis aliqua oriatur confuſio,uolo hoc quoq; obi

Tria requiri ad recte conſtituendum iudicium.

79 ter dixiſſe,quòd licet gloſ.† in l.non putauit. §. nõ quæuis.ff.de bon.poſ.con.tab.& in l. ij. de inoffi.teſta.conſtituat differentiam in ſignificatu dictionum rite,& recte. uolens quòd rite ſignificet ſolennitatem,& ordinem,recte uero cauſam,& ꝓbitatem

Rite, & recte idem ſignificare contra opi. glo. ſupra allega.

bitatem actus. ego tamē ex latinis authoribus, & ex ipſis legibus .2. de inoffi. teſta. & non putauit. §. non quęuis. de contra tab. & ſi non pepercerit. de lib. & poſth. didici dictionem recte ad ſolennitatem, & ordinem referri, ſicut rite: ſed hoc intereſſe quod rite de rebus ſacris proprie dicitur, recte de rebus alijs. ita ꝙ aliud ſit recte & rite, aliud uere, probe, bene dicere, ſeu facere. cum recte & rite ad uerba, ad ſolennitatem, ad ordinem; uere bene, probe, ad ſententiam uerborum, ſubſtantiam que actus referatur. & dictioni recte. ſecundū propriū eius ſignificatum, opponatur dictio, obliq;, & ſecū dum translatiuū ſenſum dictio perperam. exempla ſunt apud Terentium, Ciceronem, & alios latinæ linguæ authores clariſsima. Itaq; apparet, 80 proxime relata Platonis uerba id ſignificare, † ut ſecundo loco rerū ordo, tertio ueritas, probitaſq; ueniat cognoſcenda. Quæ nec noſtrum Ciceronē latuerunt. is. n. pro A. Cluētio ait. Sapientis Iudicis eſſe, cogitare tantū ſibi eſſe permiſſum, quantū commiſſum, & creditū: & ſemper, nō quid ipſe uelit, ſed quid lex & religio cogat, cogitare. animaduertere qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione uerſetur. & pro Rabirio poſthumo. Vbi eſt igitur ſapientia iudicis? In hoc, ut non ſolū quid poſsit, ſed etiā quid debeat ponderet. nec quantum ſibi permiſſum meminerit ſolum, ſed etiam quatenus cōmiſſum ſit. datur tibi tabella iudicij, qua lege? Iulia de repetundis. quo de reo? de equite Romano. at iſte ordo ea lege non tenetur, & quæ ſequuntur. Huc cōfert eiuſdem Platonis de legibus dialogo. 12. præceptum, ubi ait. Cauere autem debet quiſquis aliquem iudicaturus eſt, ne ſpōte, aut inuitus ſupplicium mulctam ve, falſo & non merito inferat. Iudicium enim uirgo quædam pudica eſſe uere dicitur: pudori autem atque iudicio, ſecundum

naturam

naturam odio mendacium eſt.quam Platonis ſententiam bene expreſsit noſter Martianus. qui.ff. de pęnis ait: Reſpiciendum eſt iudicati, ne quid durius,aut remiſsius conſtituatur,quam cauſa depoſcit.nec enim aut ſeueritas, aut clementiæ gratia affectanda eſt,ſed perpenſo iudicio,prout quęque res poſtulat ſtatuēdum eſt. Sed ut clarius res eluceſcat, cōſideremus ab eiſdem Platone, & Cicerone hac de re poſita exēpla.Siquis (ait Plato) corporis depicti modum nō teneat,cognoſcet ne unquàm,uerum ne ſit pictū? nullo modo.Sin aūt cognoſcat aliquis hominem eſſe id quod pictū, uel quo quo modo formatum eſt; ſuasque partes omnes, & figuras,& colores ab arte accepiſſe. Nū idem neceſſario,ſicubi defectus aliquis pulchritudinis in eo ſit,cōtinuo cognoſcet. Omnes fermè hoc modo hoſpes, quæ in animalibus pulchre ſe habēt cognoſceremus.hęc Plato.Similiter de Muſicis. fingamus nos Muſicæ omnino imperitos, Muſico fidibus, eam quā appellant Lucretiā,ſeu Paduanam,aut ſimilem ſaltationem,nobis etiam de nomine incognitam,pulſanti, ac ſaltatori illā ad numeros ſaltanti aſsiſtere,cognoſcemus ne,an ſaltator ille uere,& probe Lucretiam,aut Paduanā imitet? nō profecto.Quod ſi uiderimus aliquādo eandem ſaltationem expreſſo nomine pulſari ac ſaltari:eſſe poterit ut cognoſcamus quæ ſit ſaltatio:ſed ſi ſecundum numeros,ac probe ſaltetur & pulſetur,& ſi in aliquo ſaltator muſicus ue deficiant,Muſicæ,ac Saltationiſignari nunquàm cognoſcemus.& contra,quamlibet ſimus Muſicæ,ac ſaltationis periti,niſi antea cognouerimus eiuſmodi ſaltationē,nō poterimus cognoſcere,an recte,& uere fiat,Lucretiæ, Paduanæue imitatio. ſicque apparet uerū eſſe id quod diximus ad faciendum uniuſcuiuſque imitationis comparationiſue peritum iudicem, & artis ipſius, & modi fa

K ciendæ

ciēdę p eā imitationis peritiā,& rei cōparatæ notitiā requiri.quod ſignificauit Academicarū quęſtionum libro ij. Cicero, dicens. quam multa uidēt pictores in umbra,& in eminētia,quę nos nō uidemus? quam multa quę nos fugiunt in cantu exaudiūt in eo genere exercitati?q. primo inflatu tibicinis, Antiopā eſſe aiunt, aut Andromachā, cū id nos ne ſuſpicemur qdē & quo pacto iudex cognoſcere poterit ſecūdū quā ptē iudicare deāt in cā eius q ex teſtamēto petit hęreditatē,niſi oīa de talibus tractātia iura ſciuerit?& de huius teſtamenti uerbis,ac perſonarum qualitate informatus, an recte atque ordine facta ſit hæredis inſtitutio conſiderauerit? nullo equidem alio pacto. Nō ſufficiet ergo iudici,ut boni iudicis fungatur officio,ſi ius ciuile ex libris & pręceptoribus didicerit,& controuerſiæ de qua iudicaturus eſt circūſtantias omnes intellexerit,niſi in faciēdis quoq; et diſcernendis comparationibus fuerit exercitatus;quoniam facile eſt ut a falſa comparatione decipiatur.quod & de ſapiente loquens Cicero Academicarum queſtionum lib. ij. demonſtrauit inquiens.Sed ad cæteras res habet quandam artem, qua uera à falſis poſſit diſtinguere, & ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt. ut enim mater geminos internoſcit cōſuetudine oculorum, ſic tu internoſces,ſi aſſueueris.uides ne,ut in puerbio ſit,Ouorum inter ſe ſimilitudo?tamen hoc accepimus.Deli fuiſſe complures,ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæſtus cauſa ſolerēt. hi cum ouum inſpexerāt,quæ id gallina pepe

82 riſſet dicere ſolebāt.Quæ† ſi ſunt uera,quid de illis dicemus,qui plerumque tribunalibus imponūtur iudices,de iure diſputātes audituri, non tantum ſimilium inexercitati, ſed iuris etiam omnino imperiti?illud dicere iuſte poterimus,qđ apud Solonem degens Anacharſis, dixit.ſe maxime ad

mirari,

mirari, cum concioni intereſſet, quod apud græcos, homines ſapientes dicerent, ſtulti uero iudicarent. De ratione autem per ipſos iudices uniuerſæ adminiſtrationis reddenda (qui appellatur uulgo Syndicatus) dubitari non poteſt, quia id eſt clare ſancitum. C. ut omnes iudices tã ciuiles quã milit. & in auten. Vt Iudi. ſine quoquo ſuffrag. & in auc. de adminiſtratoribus. & antea dictũ eſt iudicis officium eſſe, ut iudicet ſecundũ leges, &c. Sed illud in quæſtionẽ uerti ſolet. an in ſentẽtia ſeu decreto quolibet, exprimere debeat iudex rationẽ & cauſam, qua motus ita decreuit & iudicauit? ut habetur per glo. & Doc. in c. ſicut. de re iudica. & in alijs pleriſq; locis. Qua de re ut ſimpliciſsime, ita & bene, pronunciauiſſe mihi uidetur Doctor uere doctus ille Henricus Boich. in d. c. ſicut. cuius hæc eſt ſentẽtia. Quod ubicunq; expreſſio cauſæ parere nõ põt aliquem bonum effectũ pro iuris publici, uel priuati tuitione, ibi non ſit cauſa exprimenda; quoniã expreſſa poſſet producere incommodũ & periculũ publici, uel priuati iuris. dat exẽplum, quia poſſet contingere, quod expreſſa cauſa eſſet mala, atq; inepta, præterita uero eſſet bona, & propterea ſententia (licet alias iuſta) non ualeret. ut de reſtit. in integ. c. cum literis. §. nos igitur. uerſ. illa innitens. & de conceſſ. præb. c. ex parte Aſten. ubi Oſtien. ſuper uerb. occaſione conſilij. ff. de excuſ. tut. l. qui teſtamento. ſicq; ſatis eſt ſententiæ cauſam colligi poſſe ex actis. ff. de re iudi. l. in ſumma. & C. de ſent. q̃ ſine cer. quanti. per totum. Vbi uero parere poteſt effectum aliquẽ, ibi omnino ſit cauſa exprimendã. ponit exempla ſuperius citati c. cũ medicinalis. de ſent. excom. lib. vj. item quãdo iudex cauſæ appellationis, priorẽ ſententiã propter deducta nouiter coram ſe, uel caſſat uel corrigit: ut ſaluus ſit primi iudicis honor. c. cũ Ioannes in fi. de fide inſtr.

An iudex tenẽtur nõdum rationem iudicati.

& quando ſententia contra iuris communis regulas profertur.ff.de appel. recip.l.ſciendum . in auten. de Iudici.§.oportet. & quando reus conuictus abſoluitur ab inſtantia iudicij l. properãdũ.§ illo proculdubio C.de Iudicijs. & quando conuictus iudicio rei uendicationis abſoluitur , quia nõ poſsidet rem petitam.de except.c. pen. & in alijs caſibus poſitis per Oſtien.in ſumma. de ſenten.& re iudicata.§.qualiter col. ij. uerſ. niſi in caſibus. pro quorum corroboratione addit ipſe Henricus notabiles certe textus.ff.de ſuſpec.tut.l. hę enim cauſę.de fideicommiſſ.libertat.l.ſi legatario.in fi. & de iure fiſci l.ij.§.Senatus. Igitur ut ſecundum leges iudicemus , ex antedictis colligi poteſt in ſumma nihil aliud eſſe inſpiciendum , niſi recte ne facta ſit comparatio,an non . ſiue certæ ac determinatæ legi, ſiue(ubi certa non reperitur)ei q̃ certæ dicatur eſſe ſimilis, cõtrouerſia præſens fue-
84 rit comparata. Et†quãuis nonnulla ſint quę quia lex determinare uel non potuit,uel noluit,ea reliquit ipſius iudicis arbitrio determinanda ; ut in caſu.l.i.in fi.& ibi Bal.ff. de Iure delib.l.mora. ff. de uſur.l.acceſsionibus.ff.de diuerſ.& temp.præſcript.c.in cauſis.& ibi Abb.de offi. deleg.l.iij.in prin.ff.de teſti.l.gracchus.in princ.C.de adult.cũ ſimilibus cumulatis per Tiraquellum in.d.l.ſi unquã.C.de Donat.in glo. omnia uel parte aliquã. numero,30. & antea per Afflictũ in c.i. ex quib. cauſ.feud. amitt.in primo not. nũ.122. & multis ſeq.ubi etiã nu.41.& ſeq. Idẽ Afflictus poſt Bald. ibi.& poſt glo.in l.neque leges.ff.de legib. ponit cauſas propter quas talia ſolent a legiſlatoribus iudicis arbitrio relinqui. in illis tamẽ determinãdis non habent iudices arbitrij liberas habenas, ſed debẽt id arbitrari quod ſit uel conforme iuri communi,& patriæ ſtatutis,uel moribus, & conſuetudine obſeruatum,ut plene notatur in l.i. C.

de

de ſumma trinit.& per Card.in clem.i.de baptiſ. & Alex.conſ.x.col.i.lib. 4. uel omnino id quod æquitati ſit magis conſonũ l.quod epheſi ff.de eo quod cer.loco.l.& ſi.§.idem labeo. ff. de relig. & ſumpt.fun.cum ſimil.Hæc habui quę de exercita tione Iuriſperitorum ſcribenda eſſe cẽſuerim.quę
85 ſi uera ſunt,† patet ſimul,qui uere ſint,& dici me reantur Iuriſperiti, & qui non. quemadmodum enim Regula,cuius proprium eſt rectitudo,etiam ſi longitudine minor, & latitudine anguſtior, & materia uilior ſit:ſi tamen id habeat quod regulę propriũ eſt, regulã uocari:ſi uero ad rectitudinę nõ acceſſerit,etiam ſi longa,lata, & aurea fuerit, omnia potius quã regula uocari poterit:ſic & Iuriſperitus etiã ſi pluriũ linguarum notitiã, & nõ iuris dũtaxat,ſed omniũ quoque aliarũ artiũ ſcię̃tiam habuerit,faciendarum autem de iure comparationum uſum non habeat,quid uis aliud potius,quã iuriſperitus dici poterit. & quemadmodum corpus animatum ſi illi ſint oſſa exẽpta, redditur totum inutile:ita & Iuriſperitus, ſi hũc illi uſum abſtuleris,ad iudicialia munia erit omnino inefficax:& ſi cum exercitato in ſimilibus comparetur, idiota,imperituſque eſſe uidebitur. In omnibus enim artibus exercitati tantum inexercitatis præſtant, quãtum cęcis qui aſpectu commode
86 utuntur.Sed † ſi aliquis conſiderans hoc ita uniuerſaliter dictum eſſe, quærat quo pacto de uno quoq; particulariter diiudicari poterit.ſit ne bene ac ſufficienter exercitatus,an non? Dicã ut habetur ex Seruatore noſtro Lucæ ca.vi. una quæq; arbor de fructu ſuo cognoſcit. & ſubiungam; quod apud xenophõtem ait Socrates. Vt ſtatuarios examinemus,non uerbis eorũ ſuaſi, ſed quoſcunq; uideamus primas ſtatuas bene feciſſe,eos credimus cęteras quoq; bene facere.Ergo neq; noſtrũ hũc librum legiſſe ſufficiet,niſi lector deinde ſecũdũ ea

quæ diximus ſe exercuerit, quoniã ut apud eundẽ Xenophõtẽ ad milites cõcionãdo aiebat Cyrus. Nulla eſt adeo bona admonitio, quæ uiros ſi eam audiant non fortes, uno die fortes factura ſit. non igitur ſagittarios faciet bonos, niſi antea ſagittã exercuerint, neq; equites, nec itẽ corpora ad laborandum ſufficientia, niſi antea fuerint ad labores
87 exercitata. Finis igitur, atq; utilitas huius noſtri operis (ut hoc ipſo librũ concludamus) nõ eſt, ut eo perlecto quiſquã illico exercitatus dici poſſit Iuriſperitus, ſed ut certam, cõpendiariamq; diſcat futuræ exercitationis uiam, quam ut monſtrarẽ pro uiribus laboraui. Ac propterea huius rei ſtudioſos L. Moderati Columellę, ac Socratis deinde uerbis ad opus hortabor. Nã Columella de re ruſtica li. primo. poſtquã recẽſuit nomina omnium qui ante ſe rei ruſticæ præcepta ſcriptis mandauerãt, cũ Siluino amico loquẽs ait. Hos igitur Publi Siluine priuſquã cũ agricolatione cõtrahas, aduocato in cõſiliũ: nec tamẽ ſic mẽte diſpoſitus, uel ut ſummam totius rei ſententijs eorũ conſecuturus, quippe eiuſmodi ſcriptorũ monumẽta magis inſtruunt, quã faciunt artificẽ. uſus, & experiẽtia dominantur in artibus. & Paulo infra ſubdit: Quare noſtra pręcepta non cõſummare ſciẽtiã, ſed adiuuare promittunt: nec ſtatim quiſquã compos agricolationis erit his perlectis rationibus, niſi & obiter eas uoluerit, & per facultates potuerit. Socratis uero apud Platonẽ in Phædro, talis eſt ſermo. Soc. dic. age. ſiquis amico tuo Eryximacho, uel patri eius Acumeno, dicat in hunc modum. Ego quidẽ illa ſcio corpori admouere, quib. & caleſcat, ꝓ arbitrio meo, & frigeat, uomitum quoq;, rurſuſq; deiectionem, & expurgationes alias prouocare, cæteraq; huiuſmodi multa teneo, quibus cognitis, & medicum me eſſe profiteor, & aliũ quẽlibet medicũ me facere poſſe: quid illos reſpõſuros exi

Quæ utilitas ex hoc opere percipi poſſit.

ſtimas

ſtimas?PH. Quidnã aliud quàm percuntaturos, nunquid etiã ſciat quibus,quãdo,quouſq; ſingula horũ ſint adhibeda? Soc.ergo ſi dicat nullo modo ſe id intelligere; ſed oportere eũ qui ab ipſo didicerit talia quædã facere poſſe, quid reſpõdebunt? PH.Certe huiuſmodi hominẽ inſanire, qui eũ ex aliquo medicor libro audiuerit quãdoq; aliquid & in medelas nõnullas inciderit, neq; quicquã artis intelligat,medicũ euaſiſſe ſe putat. Soc. Quid uero ſi ad Sophoclẽ,& Eripidẽ diceret quis, ſcire ſe parua de re prolixam orationẽ habere, & cõtra de magna breuiſsimam,& quotiens uelit miſericordiã mouere,atq; eius contrariũ, horrorem, & minas incutere,cæteraq; ſimilia, atque his docendis tragicam poeſim ſe docere putaret? PH. & hi o Socrates,ut opinor,illũ riderint, qui tragœdiã aliud quicquam putaret eſſe, quam horum compoſitionem, & partibus inuicem, & toti conuenientem. Soc. non tamen ruſticè, ut arbitror,increparent,ſed facerent perinde ac muſicus aliquis offendens hominem, credentem ſe muſicũ eſſe ex eo quod ſciat,quo pacto fides tum grauiſsimę reddãtur,tũ acutiſsimæ.hic .n. nõ acerbe quidẽ dicéret,o miſer inſanis:ſed ut pote muſicus ſic mitius admoneret,o uir optime,neceſſe ẽ omnino hęc illũ tenere q futurus ſit muſicus.nihil autẽ ꝓhibet eũ,qui ſic affectus eſt ut tu; de harmonia nihil penitus intelligere,nẽpe q̃ ante harmoniã neceſſaria sũt agnoſcis,harmoniã prorſus ignoras.Ph.Rectiſſime.Soc.ſic Sophocles illũ ſibi obuiũ,q̃ tragœdiã antecedũt potius, quã tragœdiam habere diceret, & Acumenus medicus medicinæ pręcedentia, nõ medicinã.Ph.Ita prorſus.Soc.Quid uero?ſi melliffuus Adraſtus;aut Pericles,audirẽt quę nunc ipſi referebamus egregia uerborum artificia,breuiloquia,ſimilitudines,& reliqua illa quæ in lucẽ producta cõſiderãda iudicabamus, nunquid cẽſemus illos

illos quemadmodum nos præ ruſticitate aſperrime illis ſuccenſuros, qui talia ſcripſerint, docuerintque tãquã rhetoricam facultatem? An potius utpote nobis ſapientiores, nos ita increpaturos? O Phædre, atq; Socrates, non ſuccẽſendũ eſt, ſed ignoſcendũ, ſi qui diſſerendi ignari definire quid rhetorica ſit nõ poſsint: atque ita affecti, dũ artem antecedentia poſsidẽt rudimenta, rhetoricã inueniſſe ſe iactent, & ea docẽtes oratoriam artẽ abſolutã tradere profiteãtur. Singula uero iſtorum ad perſuaſionem diſponere, totãque orationem cõtexere, quaſi in his præceptore opus nõ ſit, oportere diſcipulos ſuos propria induſtria cõparare. Ph. talis profecto, ò Socrates, ars illa uidetur eſſe, quã iſti tanquã rhetoricã docent, & ſcribunt. Ac mihi uideris uera dixiſſe. Verum oratoris perſuaſoriſq; ueri artem quonã pacto, & unde nobis uendicare poterimus? Soc. conſentaneum eſt, o Phædre, forte etiã neceſſariũ, quemadmodum in cæteris, ita & in hoc certamine peragendo perfectum eſſe. Quippe ſi tibi natura ut ſis orator tribuerit, accedente doctrina, & exercitatione, excellẽs eris orator: ſi quid uero tibi horum defuerit, mancus eris.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE